



rast

24
let

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
ŠT. 5 - 6, SEPTEMBER - DECEMBER 2013

POGOVOR Z ARHITEKTOM RUPERTOM GOLETOM

NEOBJAVLJENA POEZIJA MIRANA JARCA

GENEZA, BARVE IN ENERGIJA ALOJZA KONCA

82



02013/6449

raast

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XXIV, SEPTEMBER – DECEMBER 2013, ŠT. 5-6 (148-149)

U V O D N I K

Rasto Božič	
NEKDO NAS VLEČE ZA NOS	4

L I T E R A T U R A

Staša Tajana	
REPUBLIKA SKURJENA GUMA	7
Jože Sevljak	
LE VKUP, LE VKUP	11
Andrej Gregorčič	
OSEBNA TEORIJA RELATIVNOSTI	14
RECESIJA (6. LETO; POROČILO)	15
Ahmed Burić	
V TERC(IN)AH	20
WESTERN	21
KAJ VSE BOMO LAHKO KUPILI NA TRŽNICI LETA 2106	22
BOG TRANZICIJE	23
LA HIGUERA, 9. OKTOBER	23
REKA	24
VSE REKE TEČEJO	25

Prevod: Stanka Hrastelj

K U L T U R A

Drago Bajt	
JARČEVA NEOBJAVLJENA POEZIJA	29
Mateja Kambič	
POZABLJENI MILAN PUGELJ	43
Tomaž Golob	
VLOGA ZGODOVINSKEGA JEDRA V RAZVOJU NOVEGA MESTA	50
Petra Stipančič	
OB 20-LETNICI SMRTI ARHEOLOGA TONETA KNEZA	60

N A Š G O S T

Rasto Božič	
>>ČE BI SE VRNIL ZA DESETLETJE NAZAJ, BI SE ZA TAKO POT VNOVIČ ODLOČIL.<<	67
Pogovor z arhitektom Rupertom Goletom	

D R U Ź B E N A V P R A Š A N J A

Monja Pust	
IZ PRETEKLOSTI V PRIHODNOST	83

O D M E V I I N O D Z I V I

Marija Prašin Kolbezen in Janez Weiss	
ČRNOMELJ NA PREPIHU TISOČLETIJ	89
Alenka Černelič Krošelj	
ŠEST RAZSTAV IN ŠE ENA	93
Goran Milovanović	
PODOBE SPOMINA RAJKA ČUBRA	98
Rasto Božič	
AVTORJEV POGLED NA LASTNO DELO	101
Franc Križnar	
DEVETI CIKEL KONCERTOV OB SVEČAH	103
Ivan Kastelic	
SLIKANJE KOT POT IZ STISKE	106

NEKDO NAS VLEČE ZA NOS

»Evropa in ves razviti svet sta spoznala, da je predkrizni razvoj zašel v slepo ulico. Z njim smo naravi zadali izjemne rane, v odpravo teh posledic pa bo treba vložiti ogromne vsote denarja. V pretekli ekonomiji sta bila tudi kot uspešni kategoriji priznana zgolj neprestana rast in dobiček, sedaj pa si moramo priznati, da ne sodita več na prvo mesto. Nasprotno mora to pripasti zdravemu okolju, zadovoljstvu, sreči in polnim medčloveškim odnosom, kar smo ocenili tudi kot našo razvojno možnost,« je ena izmed misli našega osrednjega gosta, arhitekta in šentrupertskega župana Ruperta Goleta.

Ob pogovoru z njim sem njegovo mnenje primerjal z mislijo šentjernejskega samoraslega podjetnika Radka Luzarja, direktorja šentjernejskega podjetja *L-Tek Elektronika*, letošnje slovenske srebrne in dolensko-posavske gospodarske gazele. V najinem pogovoru je dejal, da je pravi cilj podjetnika hiter odziv in kakovostna rešitev strankinega problema. Veselje do dela in uspeh sta garancija njegovega razvoja, hkrati pa se mora zavedati, da samo pehanje za denar tega ne prinese. »Krompir ne more biti vsako leto za desetino debelejši. Kam to vodi? Vse to hlastanje po ekonomski rasti ne more obstati in ne vodi nikamor. To, kar govorijo ekonomisti, enostavno ne drži,« je poudaril. In potem so nedavno na obrobju Mirne Peči odprli proizvodni obrat oziroma manjšo tovarno za tiskanje pločevine za avtomobilsko industrijo italijanske družbe *Cecom*, hkrati pa je njeno vodstvo sporočilo, da »Slovenija ponuja odlične možnosti za rast podjetij in spodbuja družbeno odgovornost. Z različnimi ukrepi pomaga krepiti gospodarski razvoj in konkurenčnost, kot nas učijo gospodarske velesile,« so dodali povsem drugače, kot toži večina domačih gospodarstvenikov. In tudi povsem nasprotno od tega, kar stalno poslušamo z desne in leve mnenjske poloble – pač odvisno od tega, katera stran si lasti oblast.

Navedena mnenja so me opomnila, da imamo v Sloveniji in o njej tudi drugačna mnenja, kot pa nam jih vsakodnevno v obličja streljajo razne televizije – bodisi nacionalna bodisi komercialne – in da vse ni le ena sama siva mizerija, pritoževanje, krizno bakanje, politične grožnje, izsiljevanje in druge tovrstne rabote, ki se jih s pridom in zavzeto poslužujejo povzpetniški politiki ter vse bolj histerični mediji. Jasno, taka kalna župa jim ustreza, z ustvarjanjem takšnega vzdušja pa državo dejansko potiskajo v gnoj, kot ga opisujejo.

In kaj sem sklenil? Temu pobesnelemu svetu brez vsakršnih vrednot enostavno ne bom več nasedal, saj očitno obstajajo drugačni pogledi, drugačna mnenja, merila in podobe. Le v ospredje jih moramo potisniti in močno presoditi, komu bomo verjeli. Povsem očitno pa je že zdavnaj postalo, da nas močno vlečejo za nos.

No, nekaj pogledov na slovensko resničnost v uvodnem in literarnem delu *Rasti* prinašata prozna prispevka, *Republika Skurjena guma* avtorice iz Mirnske doline Staše Tajana in *Le vkup, le vkup* litijskega pisca Jožeta Sevljaka. Na *Poeziji* pa za njima gostimo celjskega pesnika Andreja Gregorčiča in sarajevskega pesnika, pisatelja, prevajalca ter novinarja Ahmeda Burića, ki je maja in junija kot gostujoči literat bival v Novem mestu, nekaj njegove poezije pa je za *Rast* prevedla Stanka Hrastelj.

Na *Kulturi* nato objavljamo prispevek *Jarčeva neobjavljena poezija* profesorja Draga Bajta, v katerem omenjeni preučevalec dela pesnika, pisatelja, esejista, prevajalca in dramatika Mirana Jarca med drugim objavlja nekaj njegovih še neobjavljenih pesmi. Sicer pa je Bajt tudi urednik prve in druge knjige Jarčevega zbranega dela, ki so ga ob 70-letnici umetnikove smrti lani začeli izdajati v zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*.

V nadaljevanju potem strokovna sodelavka novomeške Knjižnice Mirana Jarca Mateja Kambič ob 130-letnici rojstva novomeškega rojaka, pripovednika, pesnika, urednika in režiserja Puglja piše o *Pozabljenem Milanu Puglju*, za njo pa konservator Tomaž Golob z novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije razmišlja o *Vlogi zgodovinskega jedra v razvoju Novega mesta*. Rubriko *Kulture* s spominskim zapisom *Ob 20-letnici smrti arheologa Toneta Kneza* zaključuje arheologinja in kustosinja Dolenjskega muzeja Petra Stipančič.

V osrednji rubriki revije *Rast*, kot smo že zapisali, tokrat gostimo arhitekta, samosvojega vizionarja in šentrupertskega župana Goleta, v nadaljevanju pa v *Družbenih vprašanjih* profesorica Šolskega centra Novo mesto Monja Pust v prispevku *Iz preteklosti v prihodnost* predstavlja izobraževanje v navedeni šolski ustanovi.

V zadnji rubriki letošnje zadnje *Rasti*, v *Odmevih in odzivih*, pa se vnovič s prispevkom Marije Prašin Kolbezen z občine Črnomelj in črnomaljskega zgodovinarja Janeza Weissa ter njunim opisom prenove črnomaljske rojstne hiše Mirana Jarca in postavitvi jo mestne muzejske zbirke ter stalne razstave Črnomelj na prepihu tisočletij v njej vračamo k temu belokranjsko-dolenjskemu rojaku in pesniku – iskalcu lepote in ljubezni.

Posavska umetnostna zgodovinarica in kustosinja Alenka Černelič Krošelj v nadaljevanju rubrike ter zapisu *Šest razstav* in še ena predstavlja izredno delovnega sevniskega likovnika Alojza Konca, katerega slike je likovni urednik revije Janko Orač izbral za njeno tokratno likovno prilogo. Kustos kostanjeviške Galerije Božidarja Jakca Goran Milovanović pa v *Podobah spomina Rajka Čubra* ocenjuje zadnjo pregledno razstavo tega breštaniškega likovnega ustvarjalca.

V kratkem *Avtorjevem pogledu na lastno delo* zatem še pišemo o razstavi novomeškega oblikovalca Jurija Kocuvana v novomeški galeriji Simulaker, upokojeni brežiški muzejski pedagog Ivan Kastelic pa v zadnjem prispevku tokratne *Rasti*, zapisu *Slikanje kot pot iz stiske*, predstavlja likovno ustvarjanje slabovidnih in 5. likovno kolonijo slabovidnih, ki je v novomeški Irči vasi potekala julija.

Ker se s pričujočo številko *Rasti* za letos poslavljamo, veljajo vsem našim bralcem in naročnikom ob njenem izidu še dobri obeti za prihodnost in poziv k njenem branju tudi v prihodnjem letu.

Rasto Božič

ODGOVORNI UREDNIK



Alojz Konec, *Mak in vrtnice (na Končevini)*, olje na platnu, 70 × 50 cm

Staša Tajana

REPUBLIKA SKURJENA GUMA

Toni Brrbr je tiho obsedel s sinovim mobitelom v roki. Ampak to ni bila njegova navada. To, da bi tiho sedel. Niti to, da bi se oglašal na sinov mobitel, mu ni bilo v navadi. Vsaj do nedavnega ne.

Še pred petimi, šestimi leti bi ob takem klicu (če bi se seveda sploh oglasil), skočil do stropa in žile bi mu zaštrlele z vratu kot veriga iz oklepa njegove Honde. Naredil bi tak kraval, da bi še ptiči delali ovinke mimo njegove hiše.

Ja, pred petimi, šestimi leti. Ja. Ko Toni Brrbr pri svojih – takrat – šestdesetih in nekaj letih še vedel ni, kaj je bolezen. Ko ni imel pojma, kako je, če nimaš trideset odstotkov obeh nog, s katerima bi trdo udaril ob tla. Pa saj je v bistvu še imel obe nogi. No ja, skoraj, saj so mu odrezali le dva prsta in majhen del podplata. Ob tistih nekaj koščičkah, ki so mu jih odstranili, se ne bi naglodal niti yorkširec njegove žene. Tistih nekaj gramčkov gnilega mesa okrog koščičk, ki so mu ga odrezali, pa tudi precej lačen pes ne bi niti povohal.

Pa vendar je bil Toni Brrbr po tem posegu skoraj dobesedno – odrezan od sveta. In zdaj je obsedel, kot da so mu odstranili tudi jezik.

Zredčeni lasje, ki so iz žametno črne prešli v mišjo sivo barvo, so se lepili na Tonijevo potno, razbrazdano čelo. Njegov odločni, malce kljukast nos se je poklapano povetil nad zbledele ustnice. Te so bile sedaj nagubane kot kurja rit. Zobe je pred minuto izpljunil na mizo.

Kadar je bil zares jezen, ampak zares na moč jezen, je glasno škrtal z zobmi. In ker je bil pred minuto nazarensko besen, si je brez doplačila pregriznil še ustnice. To je bilo, preden je izpljunil zobe.

A zdaj so njegove črne oči že izgubljale podivjani sijaj. Počasi je spet lahko vklopil pamet. Tedaj je s popolnoma mirno in s še vedno mišičasto roko ponovno posegel po bisernem sijaju, ki si ga je spretno vstavil nazaj v usta.

Zdaj si je pogovor prek mobitela znova priklical v spomin. Še dobro, da se je oglasil samo z: »Ja?«

»Dober dan. Gospod Brear?«

Tudi na to je lahko odgovoril pritrtilno, ne da bi se zlagal.

»Iz agencije Priložnost so mi posredovali namig, da je vaš Sončni žarek v prodaji.«

Od presenečenja je le nekaj zamomljaj.

Glas na drugi strani je blebetal naprej. O tem, da pravzaprav že pozna ta dom starejših občanov (Sončni žarek), kot tudi to, da so si ga zaradi visokih standardov, udobja, prostornosti, ugodne lege, pa zaradi bazena, ki je na voljo in sploh, lahko privoščili le najbogatejši ostareli ... pa o tem, kako on ve, da zdaj vse bolj sameva.

Čeprav je Toniju Brrbrr že malo brbljalo po glavi, je vseeno vzdiknil: »Pa kaj še! Dom je poln do poslednje sobe!«

Na to je glas na drugi strani malce pomolčal. Morda le toliko, da je v ustih nabral vso zlobo, ki jo je izpljunil v naslednjem stavku: »A tako menite? Torej je res, kar se govori. Torej ste res tako zakockani, da vam realna slika ne pride več pred oči. Škoda. Za vas mislim. Oče si je ogulil pete, da je zgradil tale imenitni dom, vi pa ... Hmm. No ja, še dobro, da je agencija prevzela poslovanje do tedaj, ko se bo našel nov lastnik. Khm. No ja, naj vam kar povem, da bom ta novi lastnik po vsej verjetnosti jaz.«

Toni Brrbrr, prav ta oče, ki si je ogulil pete pri izgradnji tega doma, pa še bolj pri pridobivanju ustreznih papirjev za obratovanje, pa ki si jih je prej gulil v nekaj gostilnah, ki jih je imel v najemu in kasneje v tisti, ki jo je kupil s čistim kešem – ki si ga je prekleto zares prigaral – in se mu je zdajle že meglilo pred očmi, je vendar še zbral toliko vljudne prisebnosti, da je skrajno mirno vprašal: »Kdo jaz?«

Glas na drugi strani se je skoraj zilil skozi mobitel. Ves oljnat je primezel do ušesa in nosu postaranega motorista, ki je v glasu zavohal zadah gnile riti: »Jaz, Kolenc. Jaz, Jure Kolenc.«

Slišalo se je, kot bi rekel: Jaz, Kralj. Jaz, Vsemogočni Kralj.

Potem je isti oljnati, samovšečni glas navrgel še rdečo preprogo pod svoje ime: »Jure Kolenc, ja, saj ste gotovo že slišali zame. No, če pa niste, me pa poiščite v seznamu najbolj premožnih ... Sicer me boste pa kmalu osebno spoznali.«

Klik. Tako je škrtnilo v sinovem mobitelu, trenutek za tem pa v njegovih ustih.

Ampak zdaj je bilo to že mimo. Toni Brrbrr je bil vaje pristajati na nogah. Pri padcih v poslu mu je vedno uspelo. Pri motorjih je bilo drugače. Tam je ob padcih raje drsel po hrbtu, kadar je seveda lahko vplival na dogajanje.

Zahahljal se je, kot se lahko hahlja le upokojenec z dobro naloženim denarjem. Ali še bolje – upokojenec z zlatimi palicami pod posteljo. Toni Brrbrr je bil »obetroje«: bil je upokojenec, imel je dobro naložen denar in zlate palice pod posteljo.

Čisto vseeno mu je bilo, če so si njegov vzdevek »Brrbrr« mnogi napačno razlagali. Vseeno mu je bilo, če so nekateri zelenci v mestu mislili, da je malo trčen, malo brr brr. Prav nič se ni trudil, da bi dokazoval nasprotno. Pravzaprav se je prav lagodno senčil v tovrstnih nesmislih.

Le peščica njegovih prijateljev je vedela za izvor njegovega vzdevka. In prav tako

je le peščica ljudi vedela, da je dejansko zelo bogat. Pa kaj bogat, bil je hudičevo bogat! Še njegova lepa, desetletje mlajša, pa sploh ne neumna žena, ni niti v sanjah slutila, kako zelo zlatega moža ima. In tako ni vedela, da so v obodu njune zakonske postelje zares – zlate palice.

Zdaj se je črnooki, sivolasi motorist, ki pa se še malo ni počutil starčka, za kakršnega so ga imeli, znova zasmeljal. Spomnil se je na mizarja, ki mu je izdelal spalnico »po meri«. Saj ne, da bi bil pretirano radoveden, a vendar ga je mizar vprašal, čemu rabi toliko skritih prostorov v pohištvu. Čemu votle noge postelje? Kaj mu bo dvojni strop vgrajene omare v spalnici, če pa še on, mizar, dobro ve, da ima v hiši vgrajen sef, pa še odprt račun v švicarski banki. Kolikor on ve.

Starec, ki to tedaj še sploh ni bil, je mizarju, ki je bil tudi motorist in pravzaprav njegov prijatelj, natvezil: »Ti povem, ampak če boš molčal kot grob, jasno?« Mizar je obljubil in prisegel pri svoji krsti, ki jo je bojda že iztesal. Moral je priseči še pri svojem motorju, preden mu je Toni Brrrr »zaupal skrivnost«: »Nobenemu povedat. V dvojnem stropu omare bo montirana kamera in vse tisto, kar paše zraven. Pssst! No, saj si mi po meri vdelal tudi prikrito luknjico, ali ne?« Mizar je kimal in oči so se mu lepo zaokrogllile. Še preden je lahko vprašal, čemu pa služijo votle noge postelje, mu je Toni že položil prst na usta in zašepetal: »V posteljnih nogah bodo skriti umetni kurci«, da bi mizarja, ki je bil kdo ve zakaj večno zadržt samec, skoraj kap zadela. Zraven je Toni tako pomenljivo kazal dolžine in debeline navedenih »obveznih pripomočkov«, kot bi bil največji poznavalec tovrstne scene. Potem je revežu še našušnjal: »To so delikatne zadeve, ki morajo biti dobro skrite. Saj veš, kakšne so gospodinjske pomočnice! Vmes, ko pospravljajo, vse preš-njofnjajo! Kdo ve, če jih ne bi takoj preizkusile! Moji bi se pa strgalo, če bi kaj takega izvedela!«

Zdaj je Toniju Brrrr znova butnil hehet iz ust. Spomnil se je na nepričakovano mizarjevo pripombo: »Ampak, če smem nekaj rečt ... bi blo pa narbrž fino videt na kameri uno pomočnico, ko bi unu – mislm, e – kkšnga tiča najdla ...«

Tedaj je Tonija zagrabil skoraj smrtonosen smeh – ampak takrat je bil še veliko bolj »dedec« kot sedaj in mu kaj smrtonosnega niti slučajno ni padlo na pamet. Mizarju je tedaj odgovoril nekaj v tem smislu: »Ja, to si pa zdaj dobro pogruntal! Točno, da res! Mater, to se pa ne bi spomnil v stotih letih! No, no, bom pa enkrat res enega nekam tako skrila, da ga bo hišnica sigurno našla. He he, pa kamero bom vklopil, pa da vidim ... Ja, to si se res dobro spomnil ... »

Seveda si je vso zgodnico do zadnje pikice izmislil. Njegova Jana bi mu kakšnega takega tiča ponovno vrgla v glavo takoj, ko bi ga zagledala v spalnici. Kot mu ga je že. Nekoč ji ga je kupil v dobri veri, da ga bo vesela. Ona se je pa tako razjezila, da ji je kar puhalo iz ušes!

Pha, pa saj je v neki njeni reviji prebral, da Dildota sodobna ženska mora imeti. Fuj, pa lažnive revije.

Po tem spominu se je zresnil. Čeprav nerad, se je vendar vrnil v tukaj in zdaj. K čudnemu klicu, ki ga je mimogrede prestregel. Čeprav ni nikoli verjel v kakšnega boga, si je vseeno lahko mislil, da mu je bil ta klic nekako namenjen.

Zamislil se je nad slišanim. Mogoče bi se mu moral ves svet postaviti na glavo. En lep kos premoženja je vtaknil v Sončni žarek. Zdaj pa mora slišati tole. Zamišljeno

je strmel nekam skozi okno, a ni videl niti mušjega kakca na šipi tik pred nosom, kaj šele kaj drugega. Misli so mu brskale med drobci pogovorov v zadnjem času. Skušal se je domisliti česa takega, kar bi lahko uskladal s slišanim.

Hmm.

Zadnje čase ni bil najbolj zadovoljen s svojim spominom. Jasno, spomnil se je vseh dirk za tri ali celo štiri desetletja nazaj. Še srednje šole se je kar dobro spominjal. In kakšne so bile tedaj na otip breskvice skoraj vseh njegovih sošolk. Pa tudi na kakšno klobutko na ta račun se je še kar rad spomnil.

Zato pa se ni niti slučajno spomnil današnjega zajtrka. Niti tega, če ga je sploh použil.

Pa vendar je bil vztrajen. Od nekdaj. In na moč.

Kaj mu ni ravno enkrat nedolgo nazaj Jani rekel, da ga njegov Toni mlajši nekam preveč globoko serje? Ali ni zadnjič soseda Tonija mlajšega potožila, da Toni zvečer odhaja od doma – in se vrača proti jutru?

Toni Brrrrr, večni in neutrudni »vrtnar osamljenih gredic«, si je ob tem tedaj mislil svoje. Pravzaprav bi bil skoraj malo ponosen, češ, lej ga, sin gre po očetovih stopinjah oziroma skokih. Sedaj je prvič pomislil, da so nočni pohodi lahko tudi drugačni. Da lahko obstajajo tudi prečute noči, ki nimajo nič s kurbarijo.

Kaj pa, če se je Toni mlajši zares zakockal? *

* Besedilo je uvod v daljše in še neizdano literarno delo avtorice, ki prihaja iz Mirnske doline.

Jože Sevljak

LE VKUP, LE VKUP

Irena je bila v tovarni že pred šesto uro. Šla je v pisarno oddelkovodje, da bi izprosila nekaj dni dopusta za čas, ko bo iz bolnišnice prišla mama.

Oddelkovodja, debel možiček z veliko plešo in rjavimi očali, se ji je naravnost posmehoval:

»Nismo socialna ustanova! Dopust hočete prav zdaj, ko imamo največ dela.«

»Vsaj tri dni bi ga rada, toliko da uredim za mamino varstvo. Ne morem je pustiti same.«

»Ni govora! Boste že kako uredili,« je bi odrezav. Ni je pogledal v oči, ves čas pogovora je gledal nekam skozi okno.

Iz pisarne se je privlekla kot pretepena žival. Nobenega sočutja, nobene solidarnosti ji ni pokazal. Kot da je smet, ki jo pometeš z mize. Kam smo prišli, je pestovala svojo bolečino in razočaranje, ko se je opotekla v proizvodno halo. Tam je ob stroju že sedela prijateljica Ida in jo sočutno gledala:

»Si dobila dopust?«

»Figo,« je bila Irena zdaj že krepko jezna. »Tu človek ni nič vreden, tu sta pomembna samo profit in denar.«

»Če ti lahko kako pomagam ...?«

»Bom že nekako, Ida, vseeno hvala ti!«

Prišla je Valpetka, oblekla haljo, si jo vestno pogladila ob straneh in sedla. Iz predala je vzela blok in si nekaj skrbno zapisovala. Vsake toliko časa je pogledala po liniji, ki se je z vsakim trenutkom bolj polnila.

Ob šestih so šivalni stroji že peli z vsemi registri.

Dane je pripeljal nove bale blaga. Ko je šel mimo Irene, je mimogrede navrgel:

»Irena, se že kaj tresesh za svoje delovno mesto? Gospa,« pokazal je na Valpetko, »že sestavlja spisek za odpuščanje. Če me boš kaj potrebovala, se pa oglasi. Preko stranke bova lahko uredila.«

Najraje bi ga z likalnikom po glavi, pa ga je samo grdo pogledala:

»Spelji se!«

Spomnila se je, kaj ji je o njem in o tisti spominski plošči za padle pripovedoval stric. Prav zagnusil se ji je.

Ob desetih, ko so šle na malico, so na oglasni tabli prebrale obvestilo:

Obveščamo vas, da se bo izplačilo osebnega dohodka prestavilo v naslednji mesec. Prav tako bomo kasneje izplačali tudi dodatek za letni dopust.

Zaradi konsolidacije poslovanja je lastnik prisiljen podvzeti še naslednje nujne ukrepe:

1. Določena bo nova norma
2. Zmanjšani bodo potni stroški
3. Malica se ne bo štela v delovni čas
4. Zaostrila se bo delovna disciplina

O vseh spremembah bodo zaposleni natančneje obveščeni v naslednjih dneh!

Uprava

Na dvorišču so skupine delavk burno razpravljale o tem, kar so pravkar prebrale. Glede na ukrepe, ki so se predvidevali in se je v mestu veliko govorilo o njih, so bile prepričane, da to ni vse in da glavno šele pride.

Nenadoma se je v eni izmed skupin zrušila delavka. Kakor peresce je zanihala in zlezla skupaj. Če je sosede ne bi prestregle, bi udarila ob tla in se grdo ranila.

Nastala je panika. Ko je Irena videla, kaj se je zgodilo, je takoj priskočila na pomoč. Odpela ji je vrhnji gumb pri halji, jo lahko udarjala po licu, da je počasi odprla oči. Bila je prsteno bleda, potne kapljice so ji stale na čelu. Začudeno je gledala okoli sebe, ker ni vedela, kaj se je zgodilo.

»Pokličemo zdravnika?« je vprašala Irena.

»Ne, ne,« je zmedeno zajecjlala, »malo mi je slabo, pa bo že bolje.«

Od nekod se je vzela Valpetka.

»Kaj pa imate?« je grobo odrinila nekaj delavk in se zagledala v tisto na tleh.

»Alo, dovolj je cirkusa,« je grobo rekla, »gremo na delo!«

Takrat je Ireni prekipelo. Bilo ji je vsega dovolj! Zaradi bolne matere, ki nemočna leži v bolnišnici, ona pa ne more zanjo dobiti niti ure dopusta, zaradi brezdušnega odnosa nadrejenih, poniževanj, šikaniranja, ko delavec ni nič vreden, zaradi Valpetke, ki je hujša kot birič, zaradi tatov, ki nekaznovano kradejo skupno premoženje, zaradi napovedanih odpuščanj, zaradi takih, kot je Dane, ki jim ni nič sveto! Kje so bili ti pobalini, še rodili se niso, ko je njen dedek prelival kri, zdaj pa bi pljuvali po njegovem grobu!

Ne, tega ne bo več dovoljevala! Ne bo več upogibala hrbtenice, ne bo spuščala pogleda pred njimi, ne bo se poniževala! Slovenski delavec in delavka imata svojo čast in poštenje, imata svoj ponos, ki ni naprodaj! Nikdar in nikoli!

Povzpela se je na klop, dvignila v zrak roki in pozvala svoje sotrpinke, naj se uprejo temu, naj pokažejo, kdo in kaj so!

Pritekel je sindikalist, suhljat dolgin z orlovskim nosom. Vlekel je Ireno nazaj, govoril ji je, naj neha. Sindikat da je z njimi, zdaj bi jim vsaka taka akcija samo škodovala. Sploh je treba počakati, preštudirati situacijo, zavzeti stališče.

Nekaj rok se je stegnilo po njem, zahtevalo, naj neha on in se umakne. Že doslej ni bilo nič z njim, kaj pa je sploh naredil, samo plačo je vlekel, se pajdašil z upravo, se lizal zdaj z enimi, zdaj z drugimi. Ti časi so zdaj minili!

Ko so iz pisarn pokukali gospodje iz uprave, se je oglasila pesem. Iz mnogih grl je privrela, vse bolj je naraščala, zaplavala je čez dvorišče, povzpela se je na strehe in drevesa, bučna in zanosna: *Le vkup, le vkup, uboga gmajna, heja, hejo!*

Od nekod se je pojavila slovenska zastava in zavihrala nad razžarjenimi obrazi. V ritmu pesmi so se dvigale pesti, sprva posamično in plaho, potem vedno bolj smelo, valovila je množica in si dajala duška. Odprli so se jezovi zatajevane jeze in obupa, na površje so priplavali gnev in prezir do takega življenja, ki si ga niso zaslužili.

Kakor v sanjah je Irena videla svoji deklici, ki se z venci cvetja na glavi lovita z metulji in ji tečeta v objem. Njeni ljubi deklici!

Na tovarniškem oknu je počilo steklo, šipa se je v trenutku razletela na tisoče koščkov, da je zaškrtalo pod nogami. Nastala je zmeda, koraki so zaplesali, množica je nevarno zanihala.

* Odlomek romana.

Andrej Gregorčič

OSEBNA TEORIJA RELATIVNOSTI

Včeraj sem se končno obiskal.
Izstopil sem, ker se je pot preveč ukrivila.
Centrifugalni pospešek me včasih izseli,
projicira mi moder zrak v ogledalo noči.

Od nekod so se pretihotapile ostre poteze,
nisem jih poznal, zato sem se porezal na zunanosti lastnega obraza.
Groza me je, s tipom spoznati zunanjo plat svoje lobanje,
krogi obraza so luknjičasti in me praviloma votlijo.

Tudi danes me je odneslo, zakriti rob me je spotaknil.
Pot zunaj lastnega prostora je tvegana,
celo če si že od rojstva naprej razlaščen svoje podlage.

Kje je temelj ega potem, ko ti je enkrat uspelo izstopiti?
Center zavesti se včasih zbere na konici nosu,
morda sem potem za trenutek sam dleto prostora.

Ja: sila je pač sila, ne glede na to, od kod jo gledaš.

RECESIJA (6. LETO; POROČILO)

I.

Spet sem tu s ploščatim jezikom,
da ventiliram in metljam.
Lahko si trgaš ovratnik
ali podpiraš mizo s papirjem,
moje ovce bodo vedno pritiskale nate tistih sedem ton vate,
ki sem jo prešvercal z bruseljske obvoznice.
Pricopral si si mamico z rumeno pentljico,
da je gobcaje s svojo sosedo porivala voziček za Savinjo.
Most so zminirali, pravi Miha,
ne rini tja, jaz ne grem naprej.
Mislim, da nisem dolžen polivati mačk,
raje cepetam po sveže odpadlem listju.
Od nekod naenkrat čisto nov vijoličast kvader ali kaj že,
nasip bojo dvignili, da mi ne bo več teklo iz levega ušesa.
Če pa se obrnem okoli in grem mestu naproti,
projekt seveda ne bo imel učinka.
Nerodno jim je,
zato nam talajo grelne blazinice.
Zdaj bom preživel!
Iskre so še vedno preveč peščene.
A se mi tokrat za spremembo jebe za vse.

II.

Danes je dan, ko naj bi se pogajal.
Strni misli, mi govori superego (subliminirani mentor),
in to kljub temu, da nergam po razmajanih tlakovcih.
Jez je baje lesen, nič višine, samo da šumi.
Trikrat smo šli s samokolnico tja in nazaj,
potem si je Boško končno izpogajal rdeči ribez.
Sram me je zaradi tega.
Pa tudi zato, ker velja: čeprav je na WC-ju gužva,
se na koncu nimaš na koga izgovarjati.
Za človeško ribico imam kar spodoben želodec,
a v novih čevljih si vseeno ne upam preostro zavirati na ulici.
Padel bom v zeleno luknjo, ki se je obrasla,
ker je Boško pozabil presaditi maline.
Potem bo babica prinesla premočan metin sok
(presuha usta, da bi opazil),

nekaj v zvezi s tem, da nad 50 odstotkov ljudi sploh ne mara ingverja
(zaupni podatki, vata v ušesih).
Za ostali del ljudi pa seveda pride ideja v poštev,
le poslovni model bo treba prilagoditi.
Vsakič, ko sem preveč konflikten,
se kot po čudežu najdem pod vznožjem Miklavškega hriba.
Takrat me spreleti, da bi rad bil bolj originalen,
a ne gre, ker so Nemci v resnici leseni in pravokotni.
Slike pač ne zorijo.
Če bi se zares temeljito utekočinil,
bi morda uspel s prijavo na kak evropski razpis.
Vajenec sem, zato spet predvsem veliko poslušam.
Ko pride čas, bom tudi jaz
z roba svoje votline pognal v zrak plitke korenine.

III.

Prava spodbuda je, ko v razgovoru na nekoga narediš vtis,
sploh če je nastop povsem spontan
in ne terja več od treh tednov priprave.
Odpri usta in spusti nekakšen zvok,
sicer postane vzdušje hitro nerodno
in prilika za vedno odfrči.
Čutim, da me nekdo masira, čeprav ne znam prav ubesediti
in imam tako iskren obraz kot ostržek,
ki so ga resno zjebali tesarji iz konkurenčne zadruga.
Oplazil si me s svojo močno roko,
a me ni premaknilo,
le pokrovček na fotoaparatu sem
nekam odsotno tiščal na povsem napačno mesto.
Danes sem filter, jutri pa bi že skakal po okenskih policah
slabo toplotno izoliranih hiš, zgrajenih med 1960 in 1970.
Guru postaneš, ko ti dol visi za vsako zamujeno priložnost.
Sam nimam volje, da bi vzdržal na konici,
a kaj, ko me slejkoprej vedno najde feedback.
Najraje bi seveda predaval tisto,
kar zanima mene, moj jezik je takrat cikličten in svež.
Če je na svetu preveč ljudi,
zakaj sprevodnik že enkrat ne potegne zavore.
Tako mi vsaj ne bi bilo treba iskati naknadnih razlogov.
Mnogim prede še bolj trda kot meni,
a kaj mi to, ko pa vso noč nisem spal zaradi vsega klora.
Zato me danes tako tišči, da bi vse odrgnil.

IV.

Relevantna informacija je vedno neuradna,
iz druge roke in podana preko naklonjenega znanca.
Filozofska vprašanja so trivialna;
resnica je raba – pomemben argument je ravno v aliteraciji.
Kaj ti bo kravata,
če imaš ožgan obraz?
Da mi ne bi spodletelo,
sem te pripravljen pogoltniti s hrustancem vred.
(Kosti so bile že pred leti vnaprej razprodane.)
Vsako stvar je treba početi do prave mere
(prim. umivanje, podpisovanje papirjev, ne da bi jih prej prebral,
analiziranje pitne vode, dihanje).
Za 25 evrov na uro dobiš dober prostor,
le da ima nekoliko slabše zračenje
(za skupine do 15 ljudi se to še splača).
Ker sva bila pri poslu nekoliko nezmerna,
bi šla morda malo na jogo,
da obnoviva svoje duhovne dimenzije.
Zdi se mi, da bom z delom nekoga izpodrinil,
a pravijo, da to sploh ni nujno res, ker da zmaga le najboljši.
Število brezposelnih v Sloveniji je v zlatem evropskem povprečju.
Povprečni Evropejec je hvalabogu zaposlen; ni skrbi.
Tudi občina je dokaz razvoja:
z izgradnjo novega mostu
bodo turisti laže dostopali do mestnega parka.
Odgovornost je zlata jama,
sploh kadar streljaš vzporedno s svojo tarčo.
Zgrešeno bistvo poraja pravo in diplomacijo.
Tukaj smo, živimo in govorimo.
Iz prsta vzgojimo celo roko.
Ko te zgrabim, ti je lahko nato polovico odtrgam
(ne pozabi na moj delež investicije).
Potem vsi nahranimo družino
in glavobol končno malce popusti.

V.

Ker sem praznim besedam dosodil kvoto, sem postal čudak.
Načela so v teh časih povsem neprimeren luksuz;
za jahte je potrebno vsaj trdo in pošteno delo.
Iz obraza se mi cedi mlačno občutje,
da vedno, kadar se uprem,
zadenem v nekaj mehkega in živega.
Tudi če bi začel Nemce z manjšimi posegi
predelovati v avtomate za sušenje perila,
bi mi kdo očital neizvirnost.
Iz oblaka jemljem zgolj toliko diha,
da mi sluz povsem ne zalije možganskih gub.
A dlje ne gre: če bi se močnejše pretegnil,
bi gotovo kje polomil kake peruti.
Notranja energija litra vode pri 60 stopinjah Celzija
je morda neuresničena želja po samoizničanju.
Z resnico si res ne moreš nič pomagati:
če jo loviš, ti pljuva v oči,
če bi rad zaživel, te osvaja in ne izpusti skozi vrata.
Pritiski se navzven izenačijo,
le točka, kjer se srečajo, trpi.
Morda nisem več bister,
morda se me veter načrtno izogiba.
Naj ne zveni preveč čudno,
a včasih bi rad tudi jaz:
govoril, jedel, pil, hodil, živel, potoval, dihal, spal.
Včasih bi rad razsul kak star zid.
Včasih bi samo kupal skozi kako nagnito opeko v njem
in mislil na to, kam gleda moj hrbet.
Včasih bi samo rad, da mi malo vihrajo lasje.
Da besno piham v veter in v tekmi z njim takoj izgubim.

VI.

Spet me je ujezilo vprašanje obzorja:
zakaj je širše od mojih podplatov, mi noče postati jasno.
Povedano drugače:
medtem, ko sem letos obiral grozdje,
je sonce skurilo na milijone ton vodika.
Višek modrosti je menda v spoznanju,
da lahko določimo smisel le besedi »življenje«,
ne pa tudi pojmu, ki stoji za njo.
Ker je jesen, ne morem čakati,
da me kdo zdrami s kepo v obraz.

Kipi, sploh če so zidani v nezdravi drži (mislec),
so še na slabšem.
Izganjam vse misli, ki niso dovolj lene,
nova ideja pač za iskanje navdiha.
Sem bolj tuj svoji krvi ali koži?
Naj mi že nekdo strga odmrlo roževino z obraza,
da bom laže mislil, da sem podoben morskemu psu.
A mi gladkost nekako ne pristaja.
Notranje sile strjujejo kri. Zunanje gubajo kožo.
Po matematično bi se lahko definiral morda kot nekožo ali nekri.
Kaj še ostane, ko se do kraja olupim?
Nič drugega kot nepremagljiva trma kozmične evolucije,
da rine dalje in se ničesar ne nauči iz lastnih napak.

Ahmed Burić

Vse pesmi prevedla Stanka Hrastelj

V TERC(IN)AH

V newyorškem Virginu
sem nekoč ponoči iskal
sam ne vem, kaj, nek blues, ziher.

Stekel sem na stranišče,
moško je bilo zaprto, poplava ali kaj,
navalil sem na ženskega, potegnil hlače dol in opravil.

Pred vrati me je čakala Afroameričanka,
v uniformi varnostne službe,
poklicala je okrepitev,

avtoritativno
je vpila v radijsko postajo,
nagnala me je kot Condoleezza Rice.

Če misli, da je preživela, kot jaz, bi ji rad rekel,
da je imela prav, tudi če je moški veče pokvarjen,
se ne spodobi olajšati v ženskega,

* Pesnik, pisatelj, prevajalec in novinar Ahmed Burić (1967, Sarajevo) je avtor pesniških zbirk *Bog tranzicije* (2004) in *Posljednje suze nafte i krvi* (2010), kratke zgodbe in eseje pa je objavljajal v antologijah, revijah ter časopisih. Pri novinarskem in kolumnističnem delu se posveča predvsem kulturnim in političnim temam v Bosni in Hercegovini ter regiji jugovzhodne Evrope. Je tudi glavni lik glasbene skupine (novinarjev) Kablovi iz Sarajeva. Maja in junija je bil gost pisateljske rezidence v Novem mestu, kjer je pustil velik pečat. (Opomba prevajalke)

niti če je poplava, niti če iščeš kak posnetek iz New Orleansa. Razumem gospodično, težko je varovati takšno lastnino, kakršen je danes New York, jaz ne bi mogel varovati

čiste krvi prednikov,
če mi dajo v zakup sveto zemljo, kaj šele moški vece,
čista kri je dobra le za pasje dirke.

Temeljna potreba po pisanju
se skriva pred navalom ambicioznih sesalcev,
nisem prepričan, da je prav tako, in ne poznam jih veliko,

ampak zdi se mi, da je tamkajšnja intelektualna elita
predvsem sumljiv in podkupljiv svet.
Ne ker bi bilo treba potegniti poanto iz zadeve z večjem

ali najti analogijo med veliko potrebo in zunanjo politiko,
ampak zaradi občutka, da sme biti prijetno le njim,
danes, ko vsi živimo blues.

Čeprav je ta edini razlog, da nismo Amerike povsem prezrli.

WESTERN

Nemška policista se sprehajata,
rutinska kontrola z brki,
ko poslušam nemščino,
me nekaj stiska v želodcu,
večna mentaliteta begunca ali
refleks partizanskih filmov?

KAJ VSE BOMO LAHKO KUPILI NA TRŽNICI LETA 2106

Pomanem si oči, znajdem se sto let kasneje na tržnici,
kjer ponujajo razne stvari: klonirane otročiče,
bi malega Beethovna, Einsteina, prodajalka šepeta
psssst, pravzaprav imamo pod pultom tudi Hitlerja.

Ničesar ne skrivamo, smo poštena firma, za stojnico plačamo davek,
kar prodamo, nihče več ne pokvari.
Od deklic je tu Marilyn Monroe, imamo tudi Goldo Mair,
samo ta se prehitro stara.

Za ideologijo nudimo tablete,
ah, knjige in filme damo zastonj,
pisane, barvne – sveže zelen politični islam,
fašizem za tretji in četrti razred.

Za družbe, ki jim usodo krojijo tirani,
bomo dali popust pri navzkrižni prodaji.
Kupite očala, da vidite, kakšen je nekoč izgledal svet,
Chicago v dvajsetih, Pariz v tridesetih, London v osemdesetih.

Blišč Hollywooda, beda Srednjega vzhoda,
vzklika stara prodajalka, ko jo maha s torbo,
pocukam jo za rokav, da bi jo vprašal, ona pa glasno:

“Ne, sinko, tega, kar iščeš, se ne da kupiti,
malo čutečega srca in seme daru človečnosti.”

Izplujem iz sanj, pomanem si oči,
tržnica izgine, ostanem sam,
včerašnji časopis, iste stare zgodbe,
srce pa tolče bi-ba-bam.

BOG TRANZICIJE

Nobene potrebe ni, da bi šli čez ocean,
od koder utegne priti On. Ali vsaj dokler on, od tam,
ne odide kam drugam.
V naslednjo gostilno, kamor bomo šli tudi mi „na enega“,
dokler nas natararica prijazno ne prosi in reče: fajrund!
Kot Maljevičev križ, ki je obdržal le obliko,
stoji moje življenje.
Skozenj je, neustavljiv
kot vlak, ki prečka ravnico,
zdrvel Bog tranzicije.
Danes sem ga jedel –
v štručki s hrenovko, ki jih za samo pol marke prodaja
Albanec v pekarni blizu mostu,
zjutraj sem ga bral v lokalnem časopisu,
nocoj sem ga videl v ogledalu;
zadnjič,
preden sem se odločil, da ne bom nikoli več
srečal njegovega obraza.
Nobene, pravim, potrebe ni, da bi šli čez ocean,
od koder utegne priti On.
Ali vsaj dokler on, od tam,
ne gre kam drugam.

LA HIGUERA, 9. OKTOBER

Draga Alleida, oprosti, ker se redko oglašam, in ne boj se.
Res je, Zantenovi ljudje so povsod,
vendar se bomo skušali prebiti mimo njihovih senc.
Dobro bi bilo, da pridem do Američanov,
vse te pse so zdresirali v njihovem taboru.
Pri Terranu je nekaj prekleto hladnega.
On utegne biti moj krvnik, ampak
ne zamerim,
sam sem bil isti v Santiagu.
Upam, ljuba, da si mi oprostila.
Jaz sem Compagneru.
Raul je, sama veš, bil vedno med nama,
E. je vodja, vendar je Raul pripravljen narediti vse.

Celo tisto z lažnim pismom.
Ne, Raul se ni poročil z Revolucijo,
on pa je šel za njim.
Rusi so me, končno, pustili,
spet sem vitek, Alleida,
všeč ti bom, ko me boš videla.
Lepo bi se bilo zdaj sprehoditi,
Havana je, konec koncev, naš edini dom.
Ko so ubili Artura in Antonia,
sem se spomnil tvojih besed:
"Ernesto, na svetu imaš tri ljudi."
Zdaj imam samo tebe.
Ljubim te.
Tvoj,
El Cigala

REKA

Od vsega na svetu si najbolj želim,
da bi izviral tam na gori,
hladen in zelen,
da bi potoval
po kanjonu sivem v
dolino rodovitno in milo,
pa v delto počasno,
plodno, da bi očistil vse,
grehe ljudi in
umazane noge otrok,
v pesku predolgo zadržane.
Vendar, da bi šel mimo vsega.
Da bi po meni vozili čolni,
da bi vedel, o čem razmišljajo raki in ribe,
da bi spirali zlato znani in neznanci,
od vsega na svetu bi si na koncu
želel, ja,
biti reka.
Kaj vse si ljudje želijo, vem,
vendar nekje izven časa in spominjanja,
prepričan sem,
bom reka,
ki očisti vse,

in nosi in teče in
stoji in
je vse obenem.
Močna in vijugasta,
pa tudi ravna
kot puščica, ki jo sproži Telemah.
Ja, reka bom, če me bo kdo vprašal.

VSE REKE TEČEJO

V Prijedor se peljemo
po dolini Sane
vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

so rekli v reklami ko
smo mislili da je
Keraterm tovarna keramike
samo dve leti
kasneje
so štiri prostore spremenili v taborišče
kjer so taboriščnike pretepali
do smrti, Fikreta, Fahrudina,
Ilijaza, Uzeira in nekega Jova
ki je bil poročen z muslimanko
ker vse reke tečejo od izvira proti morju
edino Sana k vašemu obzorju
med tem ko beremo pesmi
upokojenim profesoriciam
za jezik in nekemu paru s fotoaparatom
za katerega se bo kasneje izkazalo kaj počne tu
čutim da se mi v vrat zabadajo osti
ker vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

prisede obilen moški, z daljšimi lasmi in
negovano brado
nisem mogel ne pomisliti
kaj neki je počel med vojno

ampak videti je civiliziran
ker vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

tudi on je prebral pesem
potem smo šli v Sanski Most
most iz sanj in se dolgo pogovarjali
kako so ljudje ob vodi drugačni
od tistih s hribov
Krajišniki in jaz
ker vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

videl sam znak Privredne banke
moj oče je tam
ko smo mislili
da je Keraterm tovarna keramike
gradil računalniški center
Krajišniki in on
nekoč je bilo to povezano
ob vikendih se je navdušen vračal
jaz pa sem spet sanjal
ker vse reke tečejo
od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

spali smo v hotelu
kjer le bil 1995. štab
Željka Ražnjatovića Arkana
iz sten so predirali kriki
ki jih je ob zori skušal prekriti
neprimerno glasen ezan iz džamije
vprašal si zakaj se vsi obnašajo kot da
se ni nič zgodilo, govorili smo
o naših pesniških dosežkih
in se vrnili v Sarajevo
poročat v Društvo pisateljev
da je vse potekalo v najlepšem redu
da smo uspešno zaslužili dnevnicu
ob vrnitvi v Društvo nas je že čakala
fotografija sedečega gospoda iz Prijedora
ki prebira svojo pesem

in ogorčeno
so vprašali zakaj niste pesniki šli in
se poklonili ubitim žrtvam
Fikretu, Fahrudinu, Ilijazu, Uzeiru
mogoče še nekemu Jovu
ki je bil poročen z muslimanko
pa ta tip je bil upravnik taborišča
kako vas ni sram
ker vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju

na branje ga je povabil kolega
pesnik ki je bil tudi sam
ujetnik v taborišču in rekel
nič mi ne pravite o tem
jaz sem musliman in vem kako je bilo in
vem in za merhamet in za odpuščanje in koga
je treba povabiti in koga ne
osramočen z zono oblit sem prišel domov
in v knjigah nisem mogel najti
nikakršne modrosti o tem kaj se je zgodilo
ker vse reke tečejo od izvira proti morju

edino Sana k vašemu obzorju.



Alojz Konec, *Oleander in palma (na Končevini)*, olje na platnu, 90 × 90 cm

Drago Bajt

JARČEVA NEOBJAVLJENA POEZIJA

Neobjavljena pesemska zapuščina Mirana Jarca (1900–1942)* je precejšnja. Ker je bil pesnik močno samokritičen, je v svoje tri natisnjene pesniške zbirke – *Človek in noč* (1927), *Novembrske pesmi* (1936) in *Lirika* (1940) – uvrstil samo najboljše, skupaj nekaj manj kot 60 pesmi. Še enkrat toliko je bilo objavljenih za časa pesnikovega življenja, nekaj pa tudi po njegovi smrti. Vse drugo je ostalo v rokopisih in tipkopisih; po zdajšnjih podatkih približno 250 pesmi ali 6000 verzov. Od tega je Jarc, zlasti v 20. letih preteklega stoletja, marsikatero pesem na-

črtoval za objavo v novih pesniških zbirkah, ki pa niso ugledale luči javnosti. Kar za cel manjši opus je pesmi, ki jih je pesnik posvetil sestrični Zinki Zarnik, svoji poznejši ženi; večinoma niso bile namenjene objavi, čeprav so med njimi, na primer, tudi izdelani sonetni cikli. Ohranjene so tudi Jarčeve pesmi iz različnih spominskih albumov ženi in sorodnikom. Pomemben vir, v katerem so se ohranile Jarčeve pesmi, pogosto že objavljene, priložnostne ali v odlomkih, pa so pesnikova pisma sorodnikom in prijateljem, predvsem slikarju Božidarju Jakcu, bodoči ženi Zinki, prijateljema, romanistu Mirku Pretnarju in etnologu Borisu Orlu, znanki Mari Vogrinčevi in številnim sestričnam.

* Miran Jarc se je rodil 5. julija 1900 v Črnomlju. Njegova družina se je zaradi očetove uradniške službe večkrat selila in tako so Jarčevi prišli v Novo mesto, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Po maturi leta 1918 je v Zagrebu vpisal študij jezikov, po ustanovitvi ljubljanske univerze pa je leto pozneje študij nadaljeval v Ljubljani, a ga ni končal. Leta 1923 je opravil enoletni abiturientski tečaj ter vse do leta 1942 v Ljubljani delal kot bančni uradnik. Omenjenega leta so ga med junijskim policijskim lovom v Ljubljani kot člana Osvobodilne fronte aretirali in obsodili na internacijo v Italiji, vendar so partizani vlak z ujetniki pri Verdu nad Vrhniko ustavili. Jarc je nato odšel v partizane, kjer je 24. avgusta istega leta padel med roško ofenzivo. Kočevski rog je 42-letnemu umetniku, iskalcu resnice in lepote, postal zadnje domovanje. (Opomba urednika)

NAČRTOVANE PESNIŠKE ZBIRKE

Jarc je, predvsem v 20. letih preteklega stoletja, načrtoval vrsto pesniških zbirk, a iz načrtov se je rodila ena sama, prvenec *Človek in noč* (1927). Zaradi raznoterih težav je večkrat zdvomil nad sabo in svojim delom, četudi je nenehno mrzlično ustvarjal. Razlogi za to so subjektivni in objektivni:



Miran Jarc leta 1937.

(Fotografijo hranijo v Posebnih zbirkah Boga Komelja Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu)

pesnikova samokritičnost in razmere v založništvu.

V Jarčevi zapuščini se je ohranila rokopisna zbirka z naslovom *Dolomiti*. Zbirka je očitno nastala v obliki dnevnih skic maja 1927, ko se je pesnik, kot priča posvetilo sestrični – »Nuši / ob 26. VII. 27. / in v spomin na / našo pot v maju // Miran / Lj. 24. VII. 1927.« – s prijatelji oziroma sorodniki Pollakovimi iz Medvod podal na tridnevno potovanje po severni Italiji

in južni Avstriji. Naslovnica je odtisnjena z belimi tiskanimi črkami na črni podlagi; notranja naslovnica je izpisana ročno: *Miran Jarc / Dolomiti / 1927*. V prvem razdelku (I) je razvrščenih 13 štirivrstičnic, tu in tam podpisanih s krajem, kjer so nastale. Sledi *Intermezzo*, temu pa drugi razdelek z naslovom *Tri videnja* (I–III); skupaj 56 dvojnih oštevilčenih strani. Ohranil se je tudi dva meseca starejši delni rokopis, torej iz maja 1927, ki kaže zgodnejše verzije nekaterih pesmi in je naslovljen *Iz Dolomitov*.

Drugi rokopis v Jarčevi zapuščini – hrani jo Knjižnica Mirana Jarca v Novem mestu – ki

Miran Jarc kot gimnazijski maturant.
(Fotografijo hranijo v Posebnih zbirkah Boga
Komelja Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu)



ga je pesnik izoblikoval v zbirko, je naslovljen *Zlato polje*. Gre za ljubezensko poezijo v treh razdelkih. Prvi razdelek je sestavljen iz 21 krajših pesmi, drugi obsega pet malce daljših, tretji pa eno samo pesem, pesniško »odpoved ljubljene«. Zbirka šteje 39 strani. Oštevilčenje pesmi (z rimskimi številkami) in začetnice vsake pesmi so v rdeči barvi; oštevilčenje strani v modri. Na prvi strani je ročno izpisan naslov *ZLATO POLJE* in datum 24. 12. 1927, stran pa je okrašena s črkovnim ornamentom iz Z-jev. Na drugi je posvetilo »objektu« te izpovedne lirike: »ZINKA // Tebi, Ljubljena, te pesmi, / ki so samo odlomki iz mojega / skritega dnevnika ... v / spominjanje dni, ki so bili / in ki so. // Tvoj // Miran / Lj. 18./12. 1927«.

Zadnja stran je prav tako okrašena s črko Z. Celoten rokopis je vložen v temnorjavo mapo s pečatom in nalepljeno fotografijo, ki kaže panoramo pokrajine okoli vasi Zlato Polje, torej naselja, ki je slabih deset kilometrov oddaljeno od

Krtine, kjer je bila doma Zinka Zarnik; zbirka se očitno imenuje po tem kraju oziroma njegovem širšem geografskem zaledju, čeprav ima naslov bržkone tudi simbolni pomen. Kot je Igorju Gedrihu povedala Zarnikova, naslovnica zbirke in pesmi niso bile namenjene natisu, temveč naj bi le dopolnjevale korespondenco med njima; Jarc jih je bodoči ženi pošiljal kot darilo. Gedrih o tem piše: »Mnoge od teh ljubezenskih pesmi so kot nekakšen 'poetološki dnevnik' z zaznavami občutij, premikov, trenutkov sozvočja, disonanc, vse do obupa, pa tudi vztrajne navezanosti in upanja« (*Iz ljubezenske lirike Mirana Jarca, Naši razgledi*, 1986). Tudi srbska preučevalka Jarca Bojana Stojanović ima to zbirko (z njo pa še *Dolomite in Spominske sonete*) za »impressionistično-romantični kanconjer o nevračani ljubezni«, saj opeva ljubezenski trikotnik med Jarcem, Zinko in Mirkom Pretnarjem (*Poetika Mirana Jarca u kontekstu književnosti između dva rata*, Književna istorija, 1985).



Boris Orel, Božidar Jakac in Miran Jarc.
(Fotografijo hranijo v Posebnih zbirkah
Boga Komelja Knjižnice Mirana Jarca v
Novem mestu)

MLADOSTNE PESMI

Jarc je začel pisati pesmi vsaj petnajstleten. O tem priča gradivo, ki je ohranjeno v njegovi zapuščini od leta 1916 naprej, predvsem v obliki različnih tipkopisov, ki jih je pošiljal prijatelju Božidarju Jakcu. Marsikaj pa očitno ni ohranjeno, saj naj bi Jarc med letoma 1916 in 1917, kot je pisal Bogo Komelj (*Pred 80 leti se je rodil Miran Jarc*, Dolenjski razgledi, 13. marec 1980), vse svoje spise – pesmi, črtice in prevode – prepisal v štiri zvezke, ki so danes bržkone izgubljeni. Verzifikacija je nastajala do let 1918 in 1919, ko je Jarc začel redno objavljati pesmi v osrednjih slovenskih revijah. Pesmi – nekaj jih je bilo leta 1916 in 1917 objavljenih tudi v Dolenjskih novicah pod različnimi psevdonimi, na primer, Tihomir, Vladimir Logar – je Jarc pozneje »pozabil« in jih je zamolčal celo svoji ženi. Prvo je menda objavil pesem *Domovina*

(s psevdonomom Orlov) v ilegalnem »šolskem časopisu« *Album* (1915), ki ga je urejal Anton Podbevšek; list je danes izgubljen, pesem pa se je ohranila v pismu Božidarju Jakcu z 20. decembra 1915. Prav tako naj bi mladostni simpatiji Lei Pleiweis leta 1915 podaril zvezek pesmi z naslovom *V tistih tihih večerih*, ki ga prav tako ni najti v Jarčevi zapuščini. Največ mladostnih Jarčevih pesmi, tako rokopisnih kot v tipkopisu, je tako najti prav v Jakčevem darilu Knjižnici Mirana Jarca.

Kaže, da je najzgodnejši med tipkopisi tisti, ki ga je Jarc poslal »v znak prijateljstva Teodoru J. v spomin«, saj nosi datum 1. julij 1916. Naslovljen je ?, kar je Jarc pojasnil v »PRIPISU«. »Knjižica«, kot jo je imenoval, je razdeljena na štiri razdelke. V prvem z naslovom *Črne megle* in motom iz Verlaina so objavljene štiri pesmi, pred četrto (1914) je *Geslo* kot nekakšen napotek za življenje. Razdelek 2 je Jarčeva refleksija o dveh vrstah nesrečnih ljudi.

Razdelek 3 je kratka prozna črtica z naslovom *Slikar Savin*, datirana z »2. XII. 1915«. V četrtem razdelku z motom iz Prešerna pa najdemo tri pesmi. Jarc je v pripisu komentiral tudi vsebino svoje »knjižice«: »Prvi del pesmi je teman in slaboten. Črne misli plavajo po človeški duši. Drugi del: Ljudje brez svetlobe je krepkejši. Tretja Slikar Savin je umetniška črtica in zadnji del: Žarki upanja so polni veselja, trdne volje v bodočnost in tega se poprimi. In tako se bo prihodnja knjižica spremenila v: 'T' ...«.

Z letom 1916 je datiran tipkopiš z naslovom *Phantasias*. Prva naslovnica ima podnaslov *Oveneli cveti romantike*, druga pa *Fragmenti DAVNE ROMANTIKE*. Poleg letnice je pesnikovo ime in kraj nastanka (Novo mesto). Po *Uvodu* sledijo tri pesmi (*Mladost, Ljubezen, Noč*), zadnja s pripombo »nedokončano«. V pesmih gre za stvarne dogodke iz Jarčevega življenja (njegova dijaška ljubezen do Lee Pleiweis, spomini na prijatelja Jakca in skupna ljubezen do glasbe). Tudi tipkopiš *Razni soneti* je iz leta 1916; obsega tri sonete (dva prevoda iz Verlaina in »starinski sonet«, *Sonetto antico*). Jarc se je podpisal kot »Tihomir« (J. M., J. Miran). Iz leta 1916 se je ohranil še tipkopiš z naslovom *Ob Tvojem prihodu*. Vsebuje tri datirane sonete, Jarc pa se je podpisal kot »Tihomir«, čeprav je v oklepaju priznal svoje avtorstvo (J. M., J. Miran). Jakcu je bilo namenjenih še več pošilk pesmi, med drugim *Sedem pesmi* (1917), *Zadnje besede?* (1917) ter *Pesmi iz prejšnjih časov*.

PESMI ZINKI ZARNIK

Zinka Zarnik (1893–1975), Jarčeva življenjska ljubezen, je bila najpomembnejša naslovnica njegovih pisem in pesmi. Jarc ji je napisal prvo pesem v spominski album že leta 1916, potem pa ji je malone vse življenje pisal pisma, nekatera kot priložnostne čestitke in pozdrave, večinoma pa dolge in obsežne izpovedi (tudi po 150, 70 ali 50 strani), v katerih je razlagal svoje življenje

in poezijo, predvsem pa analiziral svojo ljubezen do nje in njun zapleten ljubezenski odnos. V njegovi zapuščini se je ohranilo kar 877 pisem Zinki Zarnik; pisal jih je med 20. marcem 1917 (prva dopisnica) in 11. avgustom 1942 (zadnje pismo iz Kočevskega roga). Jarc je Zinko Zarnik naslavljajal z vsemi mogočimi variantami njene imena in ljubkovalnimi vzdevki (Zinočka, Zinči, Rezika, Zinkica, Terezita, Ina, Inči, Zita, Ljubljena, Ines, Zlata, Edina, Stoimena, Črna roža), sebe pa pogosto imenoval »Svečenik ljubezni«; ob koncu dopisovanja, tik pred poroko, med letoma 1933 in 1934, jo je naslavljajal »Moja mamica« in »moja ljubljena ženica«, sebe pa razglasil za »Jurčka« in »Tvojega fantka«. V pismih je pesnik pogosto navajal verze slovenskih in svetovnih pesnikov (Maeterlincka, Župančiča, Prešerna, Goetheja, Heineja, Hebbela, Cankarja, Nietzscheja, Verlaina, Wildgansa in drugih), pa tudi odlomke iz dramskih del (na primer, iz Calderóna, Rostandovega *Cyranoja de Bergeraca* in Goethejevega *Fausta* ter iz lastnih iger, zlasti *Vergerija*). Prevladovale pa so njegove lastne pesmi, bodisi že objavljene ali pa tudi ne. Tako korespondenca med Jarcem in Zarnikovo, obogatena s pesmimi, predstavlja dejansko kroniko in dnevnik njune ljubezni. Pesmi so nastajale na različnih krajih in ob različnih priložnostih (sprehodi zaljubljenecv okoli Krtine, na primer, na Sv. Trojico ali proti Zlatemu Polju, obiski Zinke v Ljubljani, zlasti v gledališču, Jarčevi izleti in obiski sorodnikov); v njih se kažejo predvsem burno ljubezensko doživljanje pesnika ob stikih z ljubljeno, upi in dvomi v srečen razplet te ljubezni, omahovanje v trenutkih ohladitve oziroma ločenosti od druge, nazadnje hvaležnost usodi, ki se ga je usmilila s poroko. Pesmi niso bile namenjene objavi, podobno kot ne zbirka *Zlato polje* ali verzi, ki jih je posvetil sestrični Anuški Jarc Pollak iz Medvod ali prijateljici Mari Vogrinec.

DRUGE NEOBJAVLJENE PESMI

Jarčeva korespondenca z drugimi dopisniki je bogata s pesmimi oziroma verzificiranimi odlomki, ki so bili vsaj načeloma namenjeni tisku. V teh pesmih je zaznati v prvi vrsti veliko Jarčevo načitanost, poznavanje mitologije, svetovne in slovenske književnosti, tudi filozofije in religije. Njegov prvi dopisnik je bil slikar Jakac (1899–1989); z njim si je dopisoval od 3. decembra 1913 do 14. oktobra 1940. Pisal mu je sprva v Idrijo, kjer je Jakac obiskoval realko, potem na avstrijsko fronto, nato v Prago, kjer je Jakac študiral slikarstvo, na prelomu 30. let preteklega stoletja tudi v ZDA, kjer je slikar študijsko popotoval in fotografiral (Jakčeva pisma iz Amerike je Jarc leta 1932 skupaj z njegovimi fotografijami priredil za objavo v knjigi *Odmevi rdeče zemlje*).

Drugi pesnikov zgodnji dopisnik je bil pesnik in prevajalec, Jarčev študijski vrstnik Mirko Pretnar (1898–1962). Dopisovala sta si med letoma 1918 in 1929, v 20. letih preteklega stoletja tudi iz Pariza. Pretnar je bil sredi navedenega obdobja vpleten tudi v Jarčevo ljubezensko zvezo z Zarnikovo, o čemer govorijo pisma med letoma 1923 in 1926. V Pretnarjevi zapuščini, ki je bila do nedavnega založena v novomeški knjižnici, se je ohranilo več Jarčevih del, ki jih je Pretnar julija 1962 knjižnici posodil za razstavo, vendar jih ta očitno ni vrnila zaradi lastnikove smrti septembra istega leta.

Jarčeva dopisnica celih deset let je bila učiteljica iz Novega mesta Marija (Mara) Vogrinec, poročena Pelz, ki je živela v Dobrni. Z Jarcem se je spoznala že kot z dečkom leta 1912 v Novem mestu, z njim pa je igrala v šolskem orkestru Ignacija Hladnika. Dopisovati sta si začela 19. junija 1922, ko je bil pesnik na obisku v zdravilišču Dobrna, njuno dopisovanje pa je potekalo vse do 23. decembra 1933, ko se je ta platonska duhovna zveza končala.

Med Jarčevimi prijatelji, s katerimi se je veliko dopisoval, je bil tudi poznejši etnolog Boris Orel (1903–1962). Orla je z Jarcem povezovalo

delo v Slovenskem marionetnem gledališču (1922–1924) in pisanje o lutkarstvu, pa tudi enaka služba v Ljubljani: Orel je namreč – kakor Jarč – med letoma 1922 in 1923 končal Trgovsko akademijo v Ljubljani, nato je bil med letoma 1924 in 1927 uradnik Ljubljanske kreditne banke in med letoma 1928 in 1944 blagajnik Jugoslovenske banke v Ljubljani.

Jarč je bil v pisnih stikih tudi s svojo sestrično Anuško, Ano Nušo Jarč, poročeno Pollak (1902–1956), ki je živela v Medvodah.

NEDOKONČANI IN PRILOŽNOSTNI VERZI

Ti so se ohranili predvsem v albumih Jarčevih in Zinkinih sorodnikov. Med temi je bila Zinkina sestra Marija (Mici) Zarnik, poročena Simon (1886–1962), doma s Krtine; pri njej so se ohranile *Pesmi, posvečene sestrični Mici* iz let med 1920 in 1928, ob njih pa še priložnostne verzifikacije njenim otrokom, torej Jarčevim nečakom, Frančku, Tončku in Janezu Simonu. Mariji Zarnik in njenemu možu Oskarju Simonu (1890–1976) z Vrhniko je Jarč ob poroki februarja 1922 posvetil tudi verzificirano pesnitev *Pabljača kraljice Maje*, ki obsega skoraj 450 verzov v dvostišjih; izvornik hranijo sorodniki na Krtini. Obstaja še neoštevilčen in nedatiran spominski album Zinke Zarnik Jarč, ki je v lasti Jarčevega vnuka Aleksandra (Saše) Jarca (1958); najstarejša pesem iz tega albuma sodi v leto 1916. Nekatere pesmi v albumih vendarle presegajo vrednost prigodnic.

PET NEOBJAVLJENIH PESMI IZ ZAPUŠČINE MIRANA JARCA

SREDI NOČI

Polnočni vetri so tihi,
zvezde pritajeno dihajo,
listi kakor sekunde nihajo ...

Polnočni šepeti so tihi,
duše boječe dihajo,
srca kakor usode nihajo ...

Zvezda se utrne, nič več se ne vrne,
še zveni noč skozi molke srebrne,
srce, miruj ... miruj ... groza se nikdar več ne povrne!

(1923)

ZLATO POLJE

I

O, pomlad, ki zaveje nad logi in vrta ...

Sinji nemir me je vsega pregrnil,
v svežost me je obudila dobrava.
Kot da se tujec iz dalje sem vrnil:
kje se je vzela pojoča bleščava,
kdo naučil je ptice prebirati
zlate strune, ki mrežijo veje,
kaj se izseva iz gozdne odeje
name lahnó-osvajalno? Odmirati
sebi – o, Duše novo razcvetanje!

Kaj si, pomlad, ki zaveješ nad logi in vrta ...

II

Z dlanjo sem si prekril oči:
Tvoja senca je segla iz mrtvih dni.

Tvoja roka iz mojih koprenastih sanj,
iz srebrnih noči in pojočih iskanj.

O, ko sem zaživel od Tebe prevzet,
spalil ta žar je moj sinji svet!

In poslej samo še: jaz in Ti ...
Z dlanjo sem si prekril oči.

III

Pusti me, pusti samó
zreti vse ure tako.
Sonce se z nebom igra,
z ljudmi in zemljó.

Svet gre pred mano v vsešir,
ves je svetel ta nemir,
vse je preplaval dan
kakor blesteč ocean.

Gora, reka, drevo,
ptica (še misel za njo),
klic in spev ... zašumi
val in se spet spokoji.

Mati, sestra in brat,
drug, dekle ... Kam jih iskat?
Ljudstev upor in vihar ...
V dih jih presojil je žar.

Svet je vzcvetel pred menoj,
božji in v gledanju moj.
Kje mi je dom? Glej, vsemir:
domu ni konca nikjer.

IV

Tiha je pot skozi brezove gaje,
vse je bleščavost, vse je sinjina,
radost brezbrežna kakor ravnina
se je zgrnila čez sončne te kraje.

Komu zakličem besedo naj živo,
kdo jo prestreže, kdo jo umeje?
Trave šumljajo, klasje se smeje,
breze hihitajo se porogljivo.

Vtaplja zavest se v brezčasje ... Beseda
zdaj se je kakor v bojazni poskrila,
da bi teh tihih sončav ne skalila,
ki jih srce le gleda in gleda ...

(1928)

VIDENJE NA OTOKU NEVERMORE

Srebrnih vod okameneli mir,
blesk ptičev mavričnih razlit v brezčasje,
polnočni duh je našel svoj vseмир.

V to hladno krajino zelenih zvezd
sojí ledene večnosti predglasje ...
Stojim na koncu svojih blodnih cest? –

Nekje šume slapovi daljnih rek,
tu zledene v ogromna zagrinjala ...
V trenotek se zgostil je sanjski vek.

In kot iz sanj se čarna stvarstva pno
nad mano iz vijoličnih obzorij,
iz vseh strani me hrepenenja zro.

V podobah bajnih rož se razodeva
nekdanja misel – kakor sferski vonj,
beseda prejšnja v brezokraj izzveneava.

O, kje sem? Sredi teh Samot samote
še glas je komaj dih izdahel v dalje.
Če zganem se, že ožive praznote.

In iz najgloblje groze v prapustinji
je iz-blaznel moj zadnji krik v prostranost

nekje oglašajo se spevi sinji.

Kdo si? Odkod? Vilinska svečenica
iz rož, ki so rastoče v mesečini,
si mi poslednja blodnja? Si resnica?

Ah – Ti po moji slutnji razodeta,
oživljajoča se v ozračju tajnem.
Med zemljo in med duhom praspočeta.

Ti soj zelene godbe moje Žeje.
Ne duh in ne telo, astralno bitje

Zdaj tiše, tiše, rahlo, vse tesneje

ovija mojih misli te koprena.
In gledava se kot iz tisočletja
(o, strašna tega srečanja je cena!).

V ta svet še ni stopila zdaj nobena.
Tako še nisem obstrmel v zamiku.
V Skrivnost si mojo prišla prva – Žena.

In dvignil sem rokó, da naj izsije
ti mojo pesem preko zlatih las,
tvoj glas odsev je bil pramelodije.

Stoletja – tisočletja šla so z nama.
Bila ubežnika sva iz globin.
Molčim. Kako sem sam. Kako si sama.

Uporna angela sva se spoznala.
Povračanca v ta tajnoviti svet.
Samá sva se skrivnostno poiskala.

Nad nama bdi usoda zagonetna.
Če se odmakneva – kje zaživeti?
Če se odbijeva kot mimoletna?

Samá sred videnj bila sva Telesi,
a žejna prekozemske mesečine.
Beseda naj z besedo se razkresi.

Ušla sva zemlji v lotosove gaje,
a zemlje skrit nemir sva nesla v sebi
in sva strmela: kdo tu čara slaje

vsepozabljenja. In sva pozabila,
da sva človeka v obiskanju časa,
in s svojo srečo sva otók zbudila.

Tedaj bolnó je kriknilo iz mene.
Tako še nisem sebe ves okusil.
Vso svojo Žalost dam v naročje Žene.

In v sami duši sem začel goreti.
Moj ogenj mi je razodel spoznanje.
O kdaj, o kje začela boš goreti?

Začeti znova zdaj na pragu smrti,
povrniti se kam? Kaj je prevara?
So le potvara čarodejni vrti?

Začela boš kot zvezdni cvet goreti.
Tedaj zavrzi me kot pesem prazno.
V kateri sanji morava umreti?

Nekoč boš našla svojega Človeka.

Med prošlost in bodočnost si zajeta.
Opoj srebrni mrtvega mi veka.

Približa se ti roka in odmika.
Kako boš našla svojega Človeka?
Kako je črn čar tega zamika ...

(1929)

LEDA

In ko je ugasnila beseda,
je zasvetila moja roka kot bakle svit.
Iz moje roke je zasvetil goreč krik:
»O, da sem ko Jupiter, ki se je spremenil v laboda,
in se je kot labod privil k čisti Ledi,
in jo je božal s kljunom svoje žeje ...
in ji je božal mehko prebelo telo,
in ji je rastle v mehko prebelo telo,
in je kljuval, kljuval, kljuval, in je v njej odprl
zastrto razpoko, ki je vanjo vtil
svoje blazno koprnenje ... in se je spojil
z njo ... O bel labod, o bela Leda,
ki jo je sam bog oplodil ...«

Iz moje roke je sinil plamen bel ...
Moja roka – telesna beseda – je zvalovala
in poiskala
belino Tvojih nog, božanska Leda ...
in je kot val polzela vse više, vse više ...
in je obstala ... (o, Leda, kako so vztrepetale Tvoje oči!)

Moja roka je obstala, kot da je okamenela.
(Ali skozi vse telo je zažvižgal trepet.)
Moja roka je iskala ...
(Ali skozi vse telo je šel vihar:
o, poblaznim, poblaznim.)
Moja roka je postala moja duša, moj najgloblji Jaz,
moja usoda, ki je iskala Tvoje ženske usode –
Tvojo skrivnost v središču belega telesa ...
o tisto poslednjo skrivnost – črno rožo,
po kateri mremo vsi in kličemo kakor blazni,
in za katero se ubijamo v življenju ...
in za katero smo rodili umetnost ...
(O, umetnost, pesem iz strahu pred smrtjo
in iz strahu pred neutешenjem s črno rožo!)

Ali nisem bil bog Jupiter ...
Moja roka ne sme naprej ...
moja roka ne sme odgrniti krila-zastora,
ki skriva zadnjo, najslajšo skrivnost ...
In roka je umrla in spolzela nazaj,
in zastor se je spustil spet nad zapečateni tajno,
in krik neodrešenca je gorl blazno v moje telo ...

Leda! Leda! Leda!
Ali bom umrl, ne da bi kdaj prekljuval Tebe?
Ali bo belina Tvojega telesa za vedno pokrita zame?
Ali se bo roka vedno umikala nemočna nazaj?

O, strašni krik neutešenja.
O, strašna zavest, da lije iz Tvoje črne telesne rože zdravje v moža.
O, spoznanje, da mož išče vse življenje v tisto kamrico nazaj,
iz katere je izšel, ko ga je telo matere vrglo v svet.

O, žena, nova mati, v katero se mož povrača,
kakor je iz prve matere izšel ...
Druga mati – kje si, kdaj boš razprostrla svoje naročje,
kdaj boš razprostrla svoj najskritejši čar,
da bo mož utonil v njem kot v Ledinem brezdnju ...

O, sveto brezdnju, ki se iz njega rodijo venomer, venomer,
in ki se vanj povračajo venomer, venomer,
o, brezdnju vseh usod, po zemlji hodečih ...

Leda, Leda, Leda ...
Tvoje noge so kakor stražarji v marmorni belini.
(Michelangelo jim je vdahnil življenje!)
O, beli stražarji pred vhodom najstrašnejše lepote!

Leda! Leda! Blaznim po Tebi.
Nisem Jupiter, nisem labod ...
in samo misel Te kljuva in prebada,
(o, koliko noči je že prešlo, ko sem prebadal v sanjah Tvoje telo, Leda!)
in samo koprnenje vihari po mojem telesu,

in vem:
samega sebe v uteho kljujem in prebadam,
in vem, da drvim kot črni jahač v – smrt ...

Leda! Leda! se lovi klic preko daljav,
in oči se zapirajo in umirajo,
in roka se poveša kot v tisti noči,
ko se je morala ustaviti sredi poti ...

In moja roka visi vsevdilj sredi poti
in hromí ... hromí ... hromí ...

(1933)

ČRNA ROŽA – PESEM SAMOTNE NOČI

Črna roža, črna roža,
vso te roka v mislih boža,
ustnice te iščejo ognjene,
a srce ve, ve grozotno vest:
pojdi romar preko svojih cest,
črne rože zate ni,
črne rože zate ni ...

Vse življenje moje – klic po roži črni,
vse noči, vsi dnevi – o, pekoči trni
in iskanja in spoznanja:
kadar črne rože se dotakne moj poljub,
takrat zrastem šele človek cel in poln ...
Ali zdaj sem kakor trhel čoln,
hudournik ga dreví čez skale
in srce ve, ve grozotno vest:
črne rože zate ni,
črne rože zate ni ...

In oči okamenelo zro,
vse gre zdaj v temo. In kri – umira.
Slutim že bližino svojega večera.
In le domišljija bo ustvarjala
te podobe, ki so mi opoj – napoj,
in samo podobe bom poljubljal,
in bom kot na smrt obsojeni jetnik,
ki po stenah brizga sok svoj lastni.

(1933)



Poročna fotografija Zinke Zarnik in Mirana Jarca.
(Fotografijo hranijo v Posebnih zbirkah Boga
Komelja Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu)

• Neobjavljene pesmi Mirana Jarca bodo natisnjene v drugi knjigi zbranega dela Mirana Jarca, ki bo konec leta izšla v zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev* pri založbi ZRC SAZU v Ljubljani. Urednik prve in druge knjige *Zbranega dela Mirana Jarca* je avtor tega prispevka, profesor Drago Bajt. (Opomba urednika)

Uredništvo *Rasti* se Knjižnici Mirana Jarca zahvaljuje za posredovano slikovno gradivo in dovoljenje za objavo.

Mateja Kambič

POZABLJENI MILAN PUGELJ

Ob 130-letnici rojstva rojaka, pripovednika, pesnika, urednika in režiserja

Novo mesto je v preteklosti pustilo številne sledi v literarnih delih marsikaterega slovenskega avtorja, saj so mnogi tu v mladih letih obiskovali gimnazijo. Novomeška gimnazija je konec 19. stoletja imela pomembno vlogo v kulturnem in izobraževalnem življenju na celotnem Kranjskem. Spet drugi so si Novo mesto sami izbrali za svoj dom, kakor na primer Janez Trdina, ki je sproti beležil spoznanja o življenju tukajšnjega prebivalstva. Manj pa je bilo tistih mojstrov pisane besede, ki so se v Novem mestu rodili, torej so iz tega okolja izšli, čeprav so svojo poklicno pot nadaljevali drugje. Eden teh je bil pripovednik in pesnik Milan Pugelj, ki je v Novem mestu preživel otroštvo in mladost. Kljub temu, da je svoje ustvarjalno obdobje preživel v Ljubljani, se je v številnih delih vračal na Dolenjsko, ko je v pripovedi vpletal prigode iz lastnega življenja. Letos mineva 130 let od njegovega rojstva.

Milan Pugelj se je rodil 3. januarja 1883 v Kandiji pri Novem mestu kot zadnji otrok v družini. V krstno knjigo je vpisan z imenom Emil Franc Pugelj. Rodil se je očetu organistu, cerkovniku, pomožnemu učitelju in posestniku Francu Puglju ter materi Mariji, rojeni Muhič.

V njegovo rojstno hišo v Kandiji št. 30 sta se starša preselila leta 1876 in v njej odprla gostilno. Hišo, kjer je bila vzdana spominska plošča, so po vojni zaradi obnove kandijskega križišča porušili, obeležje pa prenesli v avlo takratne Študijske knjižnice. V Kandiji je Pugelj preživel le svoja zgodnja otroška leta, saj je oče hišo kmalu prodal kovaču Gorupiču in se z družino preselil na takratno Karlovško cesto oziroma današnjo Pugljevo ulico blizu starega mestnega lesenega mosta čez Krko.

V Novem mestu je končal najprej štirirazredno deško ljudsko šolo. Od leta 1895 je obiskoval novomeško gimnazijo, kjer pa ni bil ravno bleščeč dijak. Težave je imel predvsem z latinščino in grščino, tako da je moral enkrat tudi ponavljati, v šestem letniku pa je moral zaradi velikega števila neopravičenih ur gimnazijo zapustiti. Šolanje je na očetovo željo in ob njegovi denarni podpori nadaljeval na Sušaku pri Reki, kjer je omenjeni letnik dokončal. Vendar pa je že v naslednjem zaradi očetove smrti in domačega slabega finančnega položaja šolanje prekinil, s čimer se je njegovo formalno izobraževanje končalo.

Kljub slabemu učnemu uspehu pa je bil že kot dijak zelo dejaven na literarnem področju.



Milan Pugalj

Milan Pugalj (1883 – 1929).
(Hrani Knjižnica Mirana Jarca,
Novo mesto)

Po odhodu pesnika Dragotina Ketteja iz Novega mesta je skušal obnoviti njegovo dijaško društvo *Zadruga*. To mu je uspelo, a le za krajši čas. Že v gimnazijskem obdobju je veliko pisal – pesmi in prozo – ter objavljaj v listih *Vrtec* in *Zvonček* ter v literarnem mesečniku *Dom in svet*. Največkrat se je podpisal s psevdonimom Ivo Danič ali kasneje Roman Romanov.

Mladi pesnik po očetovi smrti ni imel več sredstev za preživljanje, hkrati pa je skrbel še za mater. Poiskati si je torej moral poklic, s katerim bi se lahko preživljal. Odšel je v Ljubljano in tam sprva živel kot pisatelj in časnikar. Še

naprej je objavljaj v *Domu in svetu* ter *Zvončku* in še v *Domačem prijatelju*, *Ljubljanskem zvonu* in *Slovenskem narodu*. Odločil se je za poklicno pot pisatelja. Sprva je živel dokaj boemsko v družbi literarnih in drugih umetniških ustvarjalcev. Prijateljeval je z Josipom Vandotom, s katerim je gojil stike še iz časov novomeške gimnazije, Otonom Župančičem, Ivanom Albrehtom, Pavlom Golio, Gustavom Strnišo, Maksimom Gasparijem in drugimi. Po pričevanjih sodobnikov je bil zelo priljubljen, vesele narave, ironičen in duhovit, dobrodušen, bolj naklonjen

Pugljeva rojstna hiša v Kandiji.
(Hrani Knjižnica Mirana Jarca,
Novo mesto)



blagemu humorju kot satirični ostrini.*

Proti zaznamovanosti svojega poklica z večnim pomanjkanjem in negotovostjo se je lahko

boril le z garaškim delom. Kakor je dejal sam, je »... pisal nepretrgoma, brez oddiha, da je napisal dovolj za potrebe, za življenje«. Sprva, ko še ni imel lastne družine, je svoj finančni položaj reševal z rednim objavljanim literarnih prispevkov, sčasoma pa je še razširil krog glasil, s katerimi je sodeloval. Samo med letoma 1906 in 1909

* Alenka Koron, *O pisateljevem življenju in delu*. V Milan Pugelj, *O nekoristnih ljudeh*, Izbrane novele, Založba Mladinska knjiga, 1990.



Pugljeva družina – sestra Julka,
mati Marija, Milan Pugelj in
oče Franc. (Hrani Knjižnica
Mirana Jarca, Novo mesto)

je napisal več kot 40 različnih proznih del, seveda pa nimajo vsa trajnejše umetniške vrednosti.

Leta 1909 se je poročil s Fani Weber, varovan-ko gostilničarjev in posestnikov De Schiavovih iz Ljubljane. Naslednje leto se mu je rodila hči Mica. Leta 1910 je nastopil službo tajnika Slovenske matice in jo opravljal do leta 1921. Med vojno pa so Slovensko matico razpustili, kar je Puglja pahnilo v finančno klavrn položaj. Vseskozi se je ukvarjal tudi s časnikarstvom in za *Slovana* ter *Slovenski narod* poročal o kulturnih dogodkih.

Z *Literarno pratiko* za leto 1914 se je lotil tudi uredniškega dela. Med letoma 1915 in 1917 je urejal *Slovana*, mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Leta 1918 je bil v uredništvu *Ljubljanskega zvona*, leto kasneje pa sourednik. Zatem, po vojni, pa je bil v dveh sezonah urednik *Gledališkega lista* Narodnega gledališča.

Bil je eden od pobudnikov ustanovitve Društva slovenskih književnikov oziroma Društva slovenskih leposlovcev, kot se je sprva imenovalo. Po vojni se je postopoma preselil h gledališču, leta 1921 pa so ga imenovali za tajnika Narodnega gledališča. Med tamkajšnjim službovanjem je prevedel in priredil nekaj dramskih besedil, opernih in operetnih libretov. Prevajal je iz nemščine in srbohrvaščine. Večkrat je tudi režiral, za njegovi najuspešnejši režiji pa veljata Shawov *Pigmalion* (1926) in komedija Carla Goldonija *Pri lepi krčmarici* (1927). Nekaj časa je bil namestnik direktorja Narodnega gledališča.

Pugelj je, kot smo že povedali, svojo literarno pot s prvimi objavami svojih pesmi začel že v gimnaziji. Pesmi je objavljali še celo prvo desetletje 20. stoletja, kasneje pa le še priložnostno. Objave so bile zgolj revijalne in nikoli se ni odločil, da bi jih izdal v knjižni obliki.

V ospredju njegovih pesmi sta ljubezensko čustvovanje in melanholija, s čimer je močno prisoten Kettejev vpliv. Več pesmi je posvetil Gizeli in Miri Wagner, hčerkama direktorja novomeškega okrožnega sodišča. S tema izobraženima dekletoma je v gimnazijskih letih preživel veliko časa ob igranju klavirja. Pustili sta precej

Regno d'Italia — Provincia di Lubiana
Kraljevina Italija — Ljubljanska pokrajina

Škofija ljubljanska
Diocesis Laubacensis

Štev. 302.
Num.

Rojstni in krstni list - Testimonium natiuitatis et baptismi

In rojstni in krstni knjigi Inuplje (dobovnjaje) Smilni pri Novem mestu
Extracto e libro natiuitatis et baptismorum parochialis

Zvezek VIII stran 295 list. 3
Tomus pagina numero

Leto, mese in dan	rojstva natiuitatis	1883 3 7
Anno, mensis, dies	krsta baptismi	9 7
Kraj rojstva (ulica, h. št.) Locus natiuitatis		Kandija 30
Ime otrokove Nomen infantis		Emil Franc
Zakonski, nezakonski oče, hči Legitimus, illegitimus filius, filia		Zak. oče
Krstno in rodbinsko ime, stan in vera	očeta patris	Pugelj Franc, prostnik
Nomen, cognomen, conditio, religio	mature matris	Muhic Marija, A.K.
Krstno in rodbinsko ime, stan božev	Patris	Muhic Franc, prostnik
		Reccelj Jozefa, žena
Krstitelj Baptizans		Kramer Povel, kapl.
Priponba o škrbi, poroki Id. (Can. 479, § 2)		
Adoptio de confirmatione, matrimonio etc. (Can. 479, § 2)		

V dokaz resničnosti lastnorodni podpis in uradni pečat.
In quorum fidem subscriptio nostra propria et sigillum officii.

Smilni pri Novem mestu 20. VII. 83

Zupniški urad
Ex officio parochialis

Kolik in kakor
Id. cum taxa

STANISLAV PRADZIC
SLOVENSKI GLEDALSKI
DRUŠTVO

1883

M. B. Tiskarna knjigarna v Ljubliani, 1884

Rojstni list Milana Puglja, Ms 248 I št. 1.
(Hrani Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto)

sledi v njegovem delu, tako v pesništvu kot pripovedništvu. V *Domu in svetu* so izšle tudi tri pesmi Mire Wagner, za katere so kasneje ugotovili, da so v resnici Pugljeve. Svojo muzo je pač počastil na tak način, da je njeno ime in priimek uporabil kot svoj psevdonim.”

Najpomembnejši segment njegovega literarnega ustvarjanja pa je vsekakor pripovedništvo. Gre za po obliki raznovrstno kratko prozo – črtice, novele in povesti, ki jih je sprva objavljali v revijah, kasneje pa tudi v samostojnih knjižnih izdajah. Prvo novelistično zbirko z naslovom

* Bogo Komelj, *Umrla je Pugljeva Lavra*, Dolenjska prosveta, Novo mesto, 1954, številka 4, str. 99 – 101.

** Karel Bačar, *Še o Pugljevi Lauri – Miri Wagner*, Dolenjska prosveta, Novo mesto, 1955, številka 1, str. 30 – 31.



Milan Pugelj (tretji z desne) z ženo in prijatelji (levo od Puglja je Oton Župančič) na plaži v Kraljevici. (Hrani Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto)

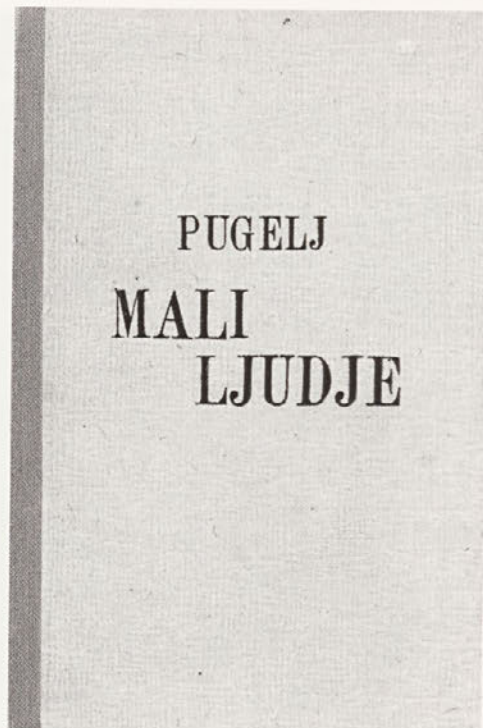
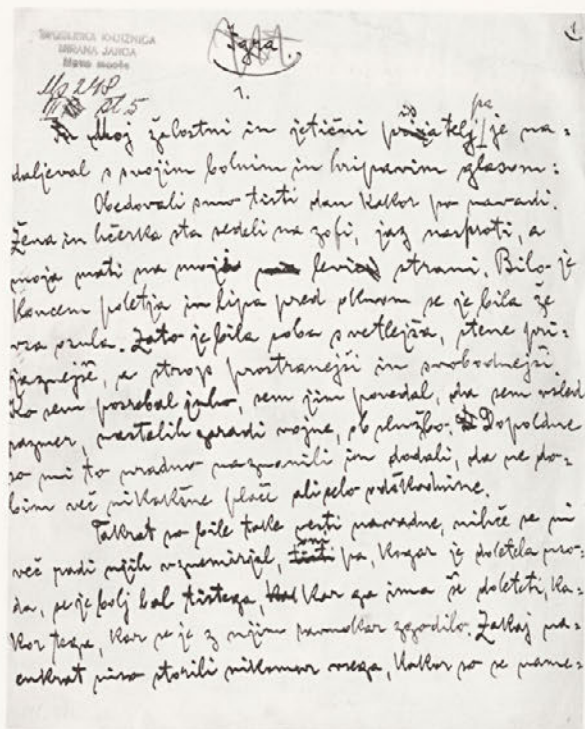
Mali ljudje je izdal leta 1911. Tej je sledilo še sedem zbirk proze *Brez zarje* (1912), *Ura z angeli in druge prigodbe* (1912), *Mimo ciljev* (1914), *Zakonci* (1916), *Črni panter* (1920), antologijska zbirka *Naša leta* (1920) in *Popotniki* (1927).

Največkrat je posegal v malomeščansko okolje uradnikov in boemov ter v podeželski svet dolenskih kmetov. Poleg brezupne vsakdanjosti malih ljudi je včasih kar naturalistično opisoval ljubezenske strasti, prevare in bolečine meščanov ter se posmehoval kmečki hinavščini, skoposti in zaostalosti. Novele časovno zajemajo obdobje do prve svetovne vojne.

Čeprav je Pugljeva proza tematsko zelo pestra, saj zajema folkloro, fantastiko, narodnostno in socialno tematiko, so v ospredju njegovega pripovednega sveta individualne zgodbe iz

intimnega življenja šibkih in ranljivih »malih ljudi«. V ospredju je torej posameznik, ne opredeljuje pa se do celotne družbe. Nikoli se ni politično izpostavljal (kakor, denimo, Cankar), le včasih zasledimo določen odklon ali tiho podporo različnim političnim strujam.

V mnogih njegovih delih se na različne načine prepletajo avtobiografske prvine, včasih samo kot ozadje zgodbe (*Zimska pot*), spet drugič ga je nek dogodek prizadel do te mere, da je uporabil novelo za izpoved (*Tajnik*). Za najbolj avtobiografsko delo pa velja Pugljeva novela *Igra*, v kateri opisuje pomanjkanje med vojno, ko se je v časih nemih filmov preživljal z igranjem na klavir v kinu. Glasbena nadarjenost, ki jo je podedoval po očetu, ga je rešila skrajne bede. Igranje neolikanemu, večkrat vulgarnemu in zgolj zabave željnemu občinstvu, je doživljal kot bolešno in poniževalno izkušnjo, ker je klavir stal na prepisnem mestu, pa je to načelo njegovo krhko zdravje.



Rokopis Pugljeve avtobiografske novele Igra.
(Hrani Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto)

Prva Pugljeva novelistična zbirka Mali ljudje iz
leta 1911.

Kot poklicni pisatelj je Pugelj trpel pomanjkanje, ki je zakrivilo njegovo zgodnjo srčno oslabelost, za katero je v Ljubljani 3. februarja 1929 umrl. Pesnik in dramatik Pavel Golia, s katerim je imel stike še iz gimnazijskih let, mu je posvetil verze, s katerimi je označil njegovo usodo:

»K zemlji bil sem prikovan
z ljubeznijo. In čvrsto!
Pozabljen sem odšel in zamolčan.
Vsi pridete na vrsto!«

Milan Pugelj sicer ne sodi med vodilne pisateljske osebnosti, bil je le tih sopotnik svojih sodobnikov, ki je ustvarjal v njihovi senci. Zgledoval se je pri Franu Ksaverju Mešku, močno pa je nanj vplival Ivan Cankar, tudi kar zadeva stil pisanja. Literarni kritiki se različno opredeljujejo do njegovega razmeroma velikega pisateljskega opusa. Niso si enotni niti glede

literarnega obdobja, kamor bi ga uvrstili – nova romantika, realizem ali naturalizem. Nazadnje je njegovo delo pred skoraj četrt stoletja ocenila Alenka Koron v Pugljevem izboru novel *O nekoristnih ljudeh*.

Ob vsem tem je vsekakor prav, da v Novem mestu ohranimo spomin na rojaka, ki ga je dolenska zemlja zaznamovala in ki se je v mnogih delih vsaj posredno vračal v domače kraje.

Ker je bil Pugelj pri svojih sodobnikih izredno priljubljen, so se verjetno tudi zaradi tega v Novem mestu zgodaj prizadevali za njegovo obeležje. Že leto po njegovi smrti so za Pugljevo ulico poimenovali nekdanjo Karlovško cesto, kjer je nekdaj bival. Leta 1932, tri leta po pisateljevi smrti, pa so slovesno odkrili spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši. Pugljev portret je izdelal akademski kipar Tine Kos, spominska plošča pa je delo akademskega kiparja Franceta Goršeta. Odkritje plošče, 4. oktobra 1932,

je bil velik slavnostni dogodek. Na pobudo Prosvetnega odseka dolenskega društva Krka pa sta Sokolsko društvo in Olepševalno društvo Novo mesto pripravila proslavo v čast svojemu rojaku. Že večer pred tem je bila v Sokolskem domu slavnostna akademija. Drugi dan pa je potekal spreved z mestno godbo in sokolskim praporom od današnjega Prešernovega trga čez Glavni trg in Kandijski most do Pugljeve rojstne hiše. Puglju so se kot pisatelju in režiserju v govorih poklonili Oton Župančič, Fran Albreht in gledališki igralec Lojze Drenovec.* Spominska plošča se danes nahaja v avli Knjižnice Mirana Jarca.

In ne nazadnje, v Posebnih zbirkah Boga Komelja hranimo precejšen del Pugljeve zapuščine. Glavnino te je knjižnici posredovala njegova hči, gledališka igralka Meta Pugelj. Gre za dovršen del Pugljeve literarne rokopisne zapuščine, 26 pesmi in 18 proznih del ter njegovo korespondenco. V mapi dokumentov se nahajajo njegov rojstni list, spričevala, razne pogodbe in potrdila, po katerih lahko sledimo Pugljevi poklicni poti. Nekaj gradiva, med drugim 65 listov pesmi in 12 listov proze, pa se nahaja v sklopu zapuščine literarnega zgodovinarja Alojza Turka.

Ob slovenskem kulturnem dnevu, februarja letos, smo v Knjižnici Mirana Jarca pripravili razstavo, ki smo jo posvetili 130. obletnici Pugljevega rojstva. Na njej smo razstavili prve izdaje njegovih novelističnih zbirk, revijalne objave, primere Pugljevega uredniškega dela, korespondenco, fotografije in portrete. Razstavo smo digitalizirali in jo bomo prenesli na portal digitalizirane kulturne dediščine slovenskih splošnih knjižnic *Kamra*. O novomeškem rojaku Milanu Puglju in njegovem delu pa lahko uporabniki knjižnice, šolske in druge skupine veliko izvedo tudi na predavanjih, ki jih v okviru bibliopedagoškega dela izvajamo v knjižnici.

* *Pugljeva proslava v Novem mestu, Lepo se je Dolenjska oddolžila spominu svojega zaslužnega sina*, Slovenski narod, 10. oktober 1932.

Viri:

Bogo Komelj: *Umrla je Pugljeva Lavra* – Dolenjska prosveta, Novo mesto 1954, številka 4, str. 99 – 101.

Karel Bačar: *Še o Pugljevi Lauri – Miri Vagner* – Dolenjska prosveta, Novo mesto 1955, številka 1, str. 30 – 31.

Odmevi, literarno kulturna revija, leto 1929, knjiga 1 (Puglju je posvečena prva knjiga Odmevov).

Barica Smole: *Nova stara knjiga, Milan Pugelj, Mali ljudje*, Karantanija, Ljubljana 2006 – Rast, februar 2007, str. 113 – 115.

Ivan Zoran: »*K tej zemlji bil sem prikovan*«. Ob 50-letnici smrti Milana Puglja – Dolenjski razgledi, letnik 30, številka 6, 28. junij 1979, str. 89 – 91.

(Marko Polenšek): *Odkritje Pugljeve spominske plošče* – Dolenjski razgledi, 6. december 1990, 6. snopič, številka 10, str. 78.

Pugljeva proslava v Novem mestu, Lepo se je Dolenjska oddolžila spominu svojega zaslužnega sina – Slovenski narod, 10. oktober 1932.

Milan Pugelj: *O nekoristnih ljudeh*, Izbrane novele, Založba Mladinska knjiga, o 1990 (Alenka Koron: *O pisateljevem življenju in delu*).

France Koblar: *Ob Milanu Puglju v: Milan Pugelj*; Izbrane novele, 1948.

Tomaž Golob

VLOGA ZGODOVINSKEGA JEDRA V RAZVOJU NOVEGA MESTA

Zakaj se še vedno izogibamo celoviti prenovi mestnega jedra?

Slovenska mesta, vključno z Novim mestom, se zlasti od sedemdesetih let prejšnjega stoletja pospešeno širijo izven svojih historičnih meja proti okoliškim obmestnim vasem, ki sčasoma vedno bolj postajajo del mesta in pri tem ohranjajo svoja stara naselbinska imena, s katerimi danes označujemo določen mestni predel oziroma predmestje. Ob tej ugotovitvi se pojavi vprašanje, ali so le-ta res postala enakovreden del naših mest ali pa gre le za nekdanje vasi s še vedno delno ohranjenim vaškim videzom, predvsem pa z izgubljeno identiteto kot posledico suburbanizacijskih procesov, ki se kažejo v slabih kakovosti urbanega okolja in življenja ter njihovi nekakovostni zraščeniosti z urbano celoto? Naslednje vprašanje, ki se ob tem poraja, pa je, zakaj prenova v Sloveniji še vedno ni spoznana kot edini celovit metodološki pristop pri regeneraciji v zadnjih štirideset letih porušeni kulturnih, socialnih, ekonomskih, ekoloških in prostorskih odnosov v naših zgodovinskih mestnih središčih? Dejstvo je, da se ekonomska in socialna vloga zgodovinskih jeder slovenskih mest od druge polovice prejšnjega stoletja ves čas spreminja in da njihovi prebivalci zaradi globalnih procesov in vedno večje mobilnosti

skoraj nimajo nikakršnega vpliva več na tradicionalno rabo in funkcije mesta, ki se vedno bolj prilagaja ostalima dvema skupinama mestnih populacij – dnevnim migrantom in uporabnikom mest. Miheličeva je ugotovila, da je vzroke za slabo stanje zgodovinskih mestnih jeder kot tudi nekaterih novejših mestnih soosesk potrebno iskati v strukturnih, ekonomskih in socialnih spremembah, zaradi česar je potrebno v procese prenove vključiti vse deležnike, ki izkazujejo do določenega mestnega prostora socialni, ekonomski in identitetni odnos. Prenovo je opredelila kot »sklop gospodarskih, pravnih, socialnih, urbanistično arhitekturnih in ekoloških ukrepov za izboljšanje stanja grajenih struktur in življenjskih razmer v mestih za vse kategorije mestnega prebivalstva ob hkratnem ohranjanju

* Martinotti, G. (1996): *The new social morphology of cities. Management of Social Transformations. Discussion Paper Series - No. 16*, Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France. Uporabniki mesta so tisti, ki v mestu ne živijo oziroma se na delo v mesto ne vozijo od drugod (dnevni migranti), temveč so uporabniki servisnih storitev mesta (kulturne prireditve, nakupovanje, izobraževanje, turizem, pristočasne dejavnosti, upravne storitve ipd.).



Letalska fotografija mestnega jedra Novega mesta z Glavnim trgom, sredina 20. stoletja. (Hrani Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Novo mesto.)

identitete mesta in njegove kulturne dediščine ter povečanju njegove privlačnosti«.

Na zadrege v zvezi z izvajanjem preno-ve mestnih jeder vpliva vrsta družbenih okoliščin. Kos opozarja zlasti na nizko stanovanjsko mobilnost, slabo utečen promet z nepremični-nami, šibke organizacijske in ekonomske pod-lage za izvajanje prenovitvenih posegov, skro-mne praktične izkušnje pri izvajanju celovito zastavljenih prenovitvenih projektov, splošno

protiurbano ali neurbano kulturo in posledično na močan trend suburbanizacije na slovenski na-čin.“ Miheličeva pa ob tem kaže tudi na pomanj-kljive podatkovne baze, na neustrezne urbani-stične in arhitekturne standarde, na vztrajanje na prenovi zgolj stavbnega tkiva, na slabo obveš-čenost prebivalcev, na neosveščenost lastnikov nepremičnin ter na nerazvite metode aktivne-ga sodelovanja prebivalcev pri prenovi.“ Znano je, da v Sloveniji ne sledimo svetovni praksi ši-ritve mest. Priča smo protiurbanim prostorskim ukrepom in z njimi povezanimi vrednotami, ki so posledica specifičnih zgodovinskih dejstev in

* Mihelič, B. (2007). *Prenova mesta. Metodološka orodja za določanje in vrednotenje prednostnih območij in tipov prenove. Vmesno poročilo o rezultatih opravljenega dela na projektu v okviru ciljnega raziskovalnega projekta (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013«.* Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, str. 10. Dostopno na: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/studije/prenova_mesta_vmesno_porocilo_april07.pdf

** Kos, D. (2007): *Sociološka izhodišča za prenavo starih mestnih jeder. Posvet: Celosten pristop k oživiljanju starih mestnih jeder.* Škofja Loka, 15. 2. 2007, str. 1. Dostopno na: <http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=2110>

*** Mihelič, B. (2008): *Prenova mesta. Metodološka orodja za določanje in vrednotenje prednostnih območij in tipov prenove.* CRP Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, str. 6 (v nadaljevanju: Mihelič, 2008). Dostopno na: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/studije/prenova_mesta_koncno_porocilo.pdf



Komemoracija ob smrti kralja Aleksandra I. (1888–1934) na Glavnem trgu v Novem mestu. (Hrani Jurij Paučič, Ljubljana.)

vrednostnih vzorcev Slovencev. Za povprečnega Slovenca je še vedno življenjski cilj hišica z vrtom na podeželju ali v predmestnem naselju. A kljub temu so naša, v evropskem merilu majhna in srednje velika mesta pospešeno izpostavljena mnogim globalnim urbanim razvojnim procesom, tako pozitivnim kot negativnim. Na eni strani so gibalo gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja, pri tem nase prevzemajo tudi mnoge naloge države, po drugi strani pa postajajo vse bolj skupki med seboj različnih mestnih prostorov, brez prave medsebojne povezave, tako v fizičnem kot v socialnem in vsebinskem pogledu.

Ravno hitrost preobrazbe je ena ključnih značilnosti mestnega razvoja. Mesta so se skozi zgodovino razvijala z določeno hitrostjo. Praviloma je šlo za počasnejši razvoj, ki je omogočal ohranjanje virov in poudarjal kontinuiteto kulturne tradicije, s katero so se prebivalci istovetili, in ki je izoblikovala identiteto mesta. Z

današnjega zornega kota lahko rečemo, da so se mesta razvijala trajnostno.

Arhitekt in konservator Marjan Mušič je celovito prenovo Glavnega trga, današnje Rozmanove in mestnega predela Na vratih v začetku petdesetih let 20. stoletja, vsekakor načrtoval še v identitetno neokrnjenem mestnem prostoru s tradicionalno mestno družbo, ki je v prostoru ohranjala ekonomsko, socialno in kulturno identitetno kontinuiteto. Po končani drugi svetovni vojni so se tako kot v drugih mestih tudi v Novem mestu pokazale potrebe po reševanju najbolj perečih komunalnih vprašanj, zlasti izgradnje vodovoda, kanalizacije in cest. Zaradi povečanega tranzitnega prometa, ki si je zaradi takrat edinega mestnega mosta v Kandiji utrl pot skozi mestno jedro, kot tudi zahtev vojske po usposobitvi državne ceste v območju historičnega Novega mesta za neoviran promet najtežjih in največjih bojnih vozil je bilo treba izvesti večje gradbene posege na območju Glavnega trga in današnje Rozmanove ulice. Izgradnja nove prometnice na Glavnem trgu je bila na srečo sestavni del celostne parterne

ureditve trga, ki je ostala nespremenjena do danes. Če so v zgornjem delu trga ohranili zgodovinsko niveleto tal, so večje posege izvedli le v njegovem spodnjem delu, kjer so morali novi cestni profil zaradi cestnoprometnih zahtev nekoliko znižati, ker pa se z njim zaradi pragov hiš niso mogli znižati tudi pločniki, so morali tako nastalo višinsko razliko reševati s stopničasto oblikovanimi pločniki. Drugo ozko prometno grlo je bilo območje Gorenjih vrat (pri današnji knjižnici), kjer so ravno tako morali nekoliko poglobiti in razširiti cestišče. V ta namen so morali podreti del stare kresije. Srečna okoliščina pri tem velikem in za prihodnjo mestno podobo pomembnem gradbenem posegu je bilo dejstvo, da je mesto sočasno moralo reševati še spomeniški problem, ki naj bi bil rešen do bližnje obletnice ustanovitve brigad. Na srečo je bil tedaj sprejet arhitektov predlog, da bi obe vsebini združili in tako omogočili kakovostnejše oblikovanje tega dominantnega mestnega motiva v območju današnje Knjižnice Mirana Jarca, ki je hkrati tudi osrednji spomenik NOB v Novem mestu.*

S kasnejšo širitvijo mest, kar velja tudi za Novo mesto, pa so bile našteje omejitve presežene. Zgodovinska mestna območja so postajala vedno bolj nestabilna s porušenimi družbeno-prostorskimi odnosi. Mnogi meščani so zapustili stara mestna jedra in se raje naselili v udobnejših novih hišah na obrobju mest, po drugi strani pa so se mesta širila, gospodarsko razvijala in posledično privabljala vedno več ljudi, zlasti s podeželja, pa tudi z drugih krajev tedanje Jugoslavije. Če se je »stari, predvojni meščan« še identificiral z mestom, je novi

prebivalec mesta, zakoreninjen v svojem starem svetu, v mesto prinašal navade iz svojega okolja, obenem izkoriščal vse ugodnosti, ki mu jih je mesto ponujalo, mestno okolje pa mu po drugi strani ni bilo nikoli povsem domače. In tako smo (bili) priča svojevrstnemu paradoksu: na eni strani znatnemu gospodarskemu razvoju mest, po drugi pa vse do današnjih dni opaznemu nazadovanju kakovosti tako mestnega prostora kot življenja v njem.

NOVA IDENTITETNA VLOGA ZGODOVINSKIH MESTNIH JEDER

Po osamosvojitvi Slovenije v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja se je proces siromašenja mestnih jeder le še dodatno okreplil, ko se je v spremenjenih političnih, družbenih in ekonomskih razmerah na eni strani uveljavljalo tržno gospodarstvo in z njim povezana selitev mnogih, zlasti centralnih dejavnosti iz mestnih središč v vse bolj razvijajoča se predmestja, tudi kot posledica spremenjenih lastniških razmerij in denacionalizacijskih procesov v mestnih jedrih. In še preden je bilo mogoče najti prave odgovore na omenjene tranzicijske procese, so tudi Slovenijo dosegli globalizacijski procesi. Ti se kažejo v izoblikovanju postindustrijske družbe, posledično pa tudi v evoluciji naših mest v postmoderna urbana okolja, za katera je med drugim na eni strani značilen razvoj storitvenih dejavnosti in informacijsko komunikacijskih tehnologij na račun občutno zmanjšane vloge klasične industrije, po drugi strani pa smo priča tudi vse večjemu zanimanju za prenavo, pa tudi za povsem novo ovrednotenje odprtih javnih mestnih prostorov.

Ulice in njihovi pločniki so najpomembnejši javni prostori mesta in njegovi najvitalnejši organi. Če so zanimive ulice mesta, je zanimivo

* Mušič, M. (2002): *Arhitektura za vse čase*. Novo mesto in Dolenjska. Ljubljana, Atelje Marko Mušič, samozaložba; Tomaž Golob (2009): *Odprt javni prostor v zgodovinskem jedru Novega mesta nekoč in danes*. Brez odgovora na vprašanje, kakšno mesto si želimo. Park, 13(1), str. 13 – 15. Dostopno na: <http://www.park.si/2010/01/odprt-javni-prostor-v-zgodovinskem-jedru-novega-mesta-nekoc-in-danes-brez-odgovora-na-vprasanje-kaksno-mesto-si-zelimo/>



Katarinin trg z Marijinim kipom z začetka 20. stoletja. V ozadju je stavba kresije, današnja Knjižnica Mirana Jarca.
(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

celotno mesto.* Današnje dojetje mestnega prostora se od nekdanjega bistveno razlikuje v dejstvu, da se tega danes ocenjuje po videzu in vtisu odprtih mestnih prostorov in ne več toliko po kakovostni ureditvi in funkcionalni izrabi notranjščine posameznih stavb kot nekoč. Razumeti je namreč potrebno, da to ni več tisti celoviti organizem naselja iz časa nastanka in razvoja, temveč da gre po novem za nekakšne oaze načrtovanih vsebin s ciljem revitalizacije porušeni odnosov znotraj mestnega tkiva. Nujna posledica teh procesov je določen izostanek avtentičnega načina življenja v tako prenovljenih mestnih okoljih. Moderna obravnava ulic zahteva povečano preskrbo z ulično opremo, kot so klopi, smetnjaki, prometni znaki, usmerjevalne table, svetil-

ke, stojala za kolesa, oglaševalski stebri, gostinski vrtovi in tako dalje. V tem pogledu lahko v mnogih mestih opazimo, da celotne mestne predele ali vsaj posamezne ulice in trge namenijo izključno pešcem, ko prostori postanejo kraji srečevanja in druženja, uličnega performansa in podobno, kar pa zahteva enotno, marsikdaj sterilno in dokaj dolgočasno tlakovanje teh površin ter obilico mestne opreme. S tem se v prostoru poruši tradicionalni vizualni red in okoliške zgradbe – mnoge vrhunski kulturni spomeniki – so le še kulisa novemu sodobnemu dojetju odprtega mestnega prostora. Po drugi strani pa dosledno ločevanje prometa in ljudi vodi odprto grajeno okolje v dva med seboj ostro razmejena svetova. Prvega določajo prometni strokovnjaki, drugega pa arhitekti s področij urbanega dizajna.

Postmoderna obravnava javnih odprtih mestnih prostorov se kaže navsezadnje tudi v izboru in načinu postavitve javne plastike. Danes ji namenimo vlogo čim bolj nevtralnega in hkrati estetskega polepšanja javne sfere in tako zmanjšujemo njen nekdanji politični in kulturni pomen. Po novem izbrane lokacije niso le

* Jacobs, Jane, 2009. *Umiranje in življenje velikih ameriških mest*. Ljubljana: Studia Humanitatis, str. 35.

Rušenje novomeške kresije v začetku petdesetih let 20. stoletja za izgradnjo kompleksa Na vratih po načrtih arhitekta Marjana Mušiča. (Hranijo Domoznanski oddelek in Posebne zbirke Boga Komelja, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.)



materialna kulisa, pred katerimi potekajo v kipih izklesane zgodbe, temveč skupaj z javno plastiko ustvarjajo nove urbane zgodbe. Pri tem je še zlasti pomemben izbor mikrolokacije postavitve z vidika mimoidočih (na primer, pred kratkim dokončani Mesarski most v Ljubljani s skulpturami J. Brdarja ali kip Alme M. Karlin na Krekovem trgu v Celju, delo Ane Četković Vodovnik). In še ena novost je: kraji postavitve javne skulpture so naenkrat postali vsi odprti in zaprti javni mestni prostori, ne glede na njihovo lokacijo, stavbni in urbanistični razvoj ali pomen v makrokozmosu mesta, kar kaže na izredno pluralnost in razpršenost kulturnega in političnega dojemanja mesta. Mestni prostor tako postane ena celota, v določeni meri celo sekundarnega pomena v pestrosti politične, kulturne, ekonomske, socialne in vsake druge ponudbe mesta s poudarkom na individualnem, medijsko pokritem in potrošniško usmerjenem življenjskem utripu slehernika.*

* Badovinac, Zdenka. *Umetniški prostori v mestu*. Dostopno na: www.ppmol.org/urbanizem5/doc/eseji/esej2.pdf

Zavedati se moramo, da mestna jedra vse bolj postajajo »predmestja« naših mest, predmestja pa nova mestna središča, ki so nase prevzela vrsto mestnih vsebin, ki so bila še nedavno v pristojnosti zgodovinskih mestnih središč. Zato se vsa večja slovenska mesta že dlje soočajo s prostorsko in socialno diferenciacijo posameznih mestnih predelov. Finančni in gospodarski interesi, tako javni kot zasebni, so mnogokrat pomembnejši od pravice do zdravega in kakovostno oblikovanega življenjskega okolja mestnega prebivalstva. Dejstvo, ki ga podpira tudi aktualna zakonodaja s področja načrtovanja prostora, je, da arhitekti in urbanisti ne znajo ali nočejo iskati odgovorov na vprašanje, kakšen življenjski prostor si ljudje želijo oziroma kaj bi bilo za njih dejansko dobro in primerno. Pozabljajo na socialni in okoljski vidik urejanja prostora in na prostor gledajo skoraj izključno z gospodarsko razvojnega in finančno smotrnega vidika prostorskega načrtovanja. Po drugi strani pa se moramo zavedati, da živimo v sodobni, tako imenovani postmoderni družbi, v kateri ni več nobenih pravil, jasno določenih razvojnih procesov in predvidljivosti. Če je bil še



Novomeška Gorenja ali Ljubljanska vrata, sredina 20. stoletja. (Hranijo Domoznanski oddelek in Posebne zbirke Boga Komelja, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.)

v industrijski dobi razvoj družbe predvidljiv in dokaj stabilen, ideje in usmeritve jasno izražene ter želje posameznika podrejene družbenim normam, postmoderna doba nasprotno dopušča veliko svobode in stalne spremembe. To je obdobje, v katerem kraljuje posameznik z veliko možnostjo vsakodnevnih, potrošniško naravnane izbire, zaradi česar smo priča strukturnim spremembam sodobne družbe, za katere sta značilna površinskost, nestalnost, individualizirana raznovrstnost, časovna odsotnost in izginjanje zgodovinske tradicije. Omenjene spremembe se seveda kažejo tudi v razvrednotenju zgodovinske in simbolne vloge starih mestnih predelov, kar zlasti občutijo tisti, ki so v teh okoljih preživljali vse svoje življenje, so na njih čustveno vezani in zato izražajo globoko nostalgijo za svetom, ki so ga poznali in ki ga ni več.

Zato morajo zgodovinska mestna jedra, med katere prištevamo tudi Novo mesto, v 21.

stoletju pomeniti mnogo več kot le turistično atrakcijo in impresivne kulturne spomenike. Njihova simbolna vloga pri izoblikovanju kulturnega okolja in etičnih načel mestne družbe se mora v vsej polnosti odražati zlasti v primeru odprtih mestnih javnih prostorov, v katerih potekajo pomembna medsebojna socialna vplivanja, ki spodbujajo mestni utrip in skupne vrednote. Z bogatim kulturnim izročilom in tradicijo prepojena mestna jedra morajo ponovno zgraditi mostove med različnimi družbenimi skupinami, krepijo medsebojno spoštovanje ter kot materialni odraz zgodovinsko pogojenega spomina pomagati pri razvoju nove mestne kolektivne zavesti ter medgeneracijskega in medkulturnega dialoga. Kulturna dediščina namreč lahko odločilno pripomore h krepitvi stikov med posameznimi mestnimi populacijami in je lahko temelj nove mestne identitete. Zato je v skladu z novo teorijo varstva kulturne dediščine izredno pomembno, da raziščemo in poudarimo celoten razpon vrednot, ki se navezujejo na določeno zgodovinsko mestno območje ali na mesto kot celoto, saj le tako lahko spoznamo, kako so

se pretekle generacije istovetile z omenjenimi prostori in kakšna je njihova socialna vloga v današnjih družbenih odnosih. Torej je nujno, da tako pri prenovi kot pri načrtovalskih in upravljaljskih postopkih ves čas izhajamo iz poznavanja odnosov med urbano kulturno tradicijo in identitetno (dis)kontinuiteto mestne družbe.

PRENOVA ALI ZGOLJ OLEPŠANJE POSAMEZNIH ODPRTIH MESTNIH JAVNIH POVRŠIN?

Prenova je primerna za vsa mestna območja, kjer se kažejo izrazita razvojna neravnovesja. Mestna občina Ljubljana je v svojem strateškem prostorskem načrtu prenavo določila kot prednostno nalogo, katere cilji so preprečevanje suburbanizacije in citizacije, ohranjanje in krepitev prostorske in arhitekturne identitete mesta in njegovih delov, ohranjanje in povečanje vrednosti kulturne dediščine, izboljšanje kakovosti obstoječega stanovanjskega fonda s prilagoditvijo sodobnim zahtevam življenja, izboljšanje kakovosti bivalnega in delovnega okolja in s tem povečevanje privlačnost mesta za različne starostne, socialne in kulturne sloje prebivalstva, spodbujanje priseljevanja mladih družin v mesto in mestno središče, vzdrževanje vitalnosti mestnega središča, spodbujanje investitorjev za vlaganje v obstoječa naselja in njihovo usmerjanje na določene lokacije in objekte, izboljšanje organizacije in učinkovitosti javnega prometa in s tem zmanjševanje potrebe po uporabi osebnih avtomobilov, izboljšanje dostopnosti mestnega središča, predvsem za pešce

* Araoz, G. (2009): *Protecting Heritage Places Under the New Heritage Paradigm & Defining its Tolerance for Change: a Leadership Challenge for ICOMOS*. http://www.fondazione-delbianco.org/seminari/progetti_prof/progview_PL.asp?start=1&cidprog=283

in kolesarje." Prenovo obstoječega, ki mora imeti prednost pred novogradnjami, ohranjanje identitete prostora in celostno ohranjanje dediščine, uvršča med prednostne cilje urejanja prostora tudi veljavni *Zakon o prostorskem načrtovanju*. Vendar je realnost, žal, drugačna, saj se je še v prvem desetletju tega stoletja gradbeno aktivnost še vedno usmerjala v gradnjo novih objektov in širitev naselij, katerih delež se je povečal z 71,8 odstotka na 81,1 odstotka, tako da je rekonstrukcija objektov leta 2007 predstavljala le še 12,2 odstotka gradbenih aktivnosti, in to kljub dokazanemu dejstvu, tako doma kot v tujini, da je prenova tudi do petine cenejša od novogradnje.^{***}

Po drugi strani pa bi bilo krivično trditi, da se od tistih, danes že daljnih petdesetih let prejšnjega stoletja v zgodovinskem jedru Novega mesta prav nič ni spremenilo na bolje. Pred leti je Mestna občina Novo mesto prenavljala stranske ulice v mestnem jedru (Vrhovčeva, del Šolske, Dilančeva, Jenkova, Cvelbarjeva, Kosova in Sokolska ulica), prenovila je mestno gledališče Anton Podbevšek Teater in žal ne še v celoti Knjižnico Mirana Jarca, Križatijo za potrebe arheološke zbirke Dolenjskega muzeja, pripravlja se na celovito prenavo mestne tržnice in Florjanovega trga, prenavljajo Kandijsko cesto, stekle so priprave za prenavo Glavnega trga in dela Rozmanove ulice. Vendar, vsakič ko se dotaknemo vprašanja neustrezne prometne politike v mestnem jedru in nezavidljivega stanja njegovih osrednjih ulic in trgov, ugotovimo, da je prisotno pomanjkanje neke celostne strategije

** Mihelič, 2008, str. 5; *Odlok o strateškem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana*, dopolnjeni osnutek, str. 35 – 36. Dostopno na: https://urbanizem.ljubljana.si/index1/NPA/SPN_ODLOK/SPN_MOL_odlok.pdf

*** Fister, P. (2001): *Celostno varstvo stavbnih in naselbinskih vrednot v prostorskem razvoju*. Strokovne podlage za prostorski plan Slovenije – Sistem poselitve. Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani, str. 18. Dostopno na: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/prostor_slo2020/2_8_dokument.pdf

tako glede vrednotenja odprtega javnega prostora v mestnem jedru kot ciljev, ki jih želimo s tovrstnimi prenovami doseči. Tu ne gre toliko za vprašanje prepotrebne prenove komunalne infrastrukture in estetskega izboljšanja podobe posameznih mestnih predelov. Gre predvsem za večno, tako rekoč primarno vprašanje, kakšno mesto si sploh želimo oziroma kakšno naj bo mesto po meri današnjega človeka. Ko si bomo odgovorili na ti vprašanji, sta oblikovanje odprtih javnih prostorov in izbira ulične opreme zgolj logična posledica naših potreb in želja, zgolj arhitekturno, likovno in tehnično vprašanje. Pri tem moramo upoštevati dejstvo, da nobena posamezna ustanova ni povsem sama odgovorna za podobo odprtega javnega prostora. Ključ do uspeha pri ohranjanju atraktivne ulične scenerije je v tiskem delu, interdisciplinarnem pristopu in sodelovanju širše zainteresirane javnosti. Pohvalno je, da je v zadnjem času Mestna občina Novo mesto za potrebe prenove tržnice in Glavnega trga ustanovila strokovno in interesno široko zastopani delovni skupini, vendar je dolgoročno pomembnejše, da bi naše mesto končno dobilo »mestnega arhitekta«, ki bo z zainteresirano javnostjo usklajeval in s pomočjo pristojnih služb vodil vse postopke v zvezi z urejanjem, upravljanjem in prenovo mestnih prostorov in ob tem upošteval vse prepoznane socialne, ekonomske, prostorske in ekološke zahteve ter potrebe. Skratka, pri najavljenih prenovah in bodočih nalogah s področij urejanja in upravljanja urbanega prostora Novega mesta bomo uspešni le, če bomo sledili sledečim ciljem:

Ob prenovi mestnega jedra ne smemo pozabiti na nekdanja vaška jedra, ki so danes sestavni del urbanih območij in ki so bila v zadnjih desetletjih, ko se je Novo mesto pospešeno širilo izven svojih zgodovinskih meja, izpostavljena silni suburbanizaciji in razvrednotenju svojega

nekdanjega okolja. Prizadevajmo si, da bodo ta – v dobršni meri degradirana nekdanja vaška središča – postala tako v simbolnem kot identitetnem pogledu nova upravna, gospodarska, socialna in kulturna središča posameznih mestnih predelov, ne pa da to vlogo prevzemajo pred kratkim zgrajeni mestni predeli v območjih tako imenovanih zelenih klinov ob mestnih vpadnicah. Sociološka, ekonomska, morfološka, topološko-prostorska in stavbno-zgodovinska analiza razvoja in stanja zgodovinskih mestnih prostorov naj bo osnova za njihovo prihodnje prostorsko načrtovanje in prenovo.

Potrebno bo preučiti in hkrati tudi predvideti razvoj odnosov med lokalnimi oblastmi in državo na področju priprave in sprejemanja relevantne zakonodaje in strategije razvoja Slovenije ob zavedanju, da globalizacijski procesi sicer počasi, a vztrajno zmanjšujejo nadzorno vlogo države, poudarjajo pa moč mest, še zlasti regijskih središč. Načrtovanje in upravljanje z urbanim okoljem namreč pomeni spodbujati, vplivati in usmerjati njegov bodoči razvoj skladno z demokratično sprejetimi strateškimi cilji nacionalnega pomena in pri tem izhajati iz kulturne identitete posameznega urbanega prostora. Cilj celostnega varstva v teh procesih ne sme biti zamrzitev današnjega stanja, temveč mora vzpostaviti sistem, ki bo omogočal revitalizacijo obstoječega urbanega tkiva znotraj aktualnih globalnih ter lokalnih ekonomskih in socialnih razmer.

Kritično bo treba pristopiti k presoji vplivov aktualnih postmodernih vzorcev privatizacije javnih prostorov na procese urbane preobrazbe, tudi s ciljem, da omejimo površen, zgolj potrošniški odnos do mestnega prostora kot javne dobrine in da se ob tem zavemo, da prenovljeni odprti mestni prostori po drugi strani delujejo tudi kot motivatorji prenove ne samo posameznih stavb, temveč celotnih mestnih predelov.

Novomeški Glavni trg, 2009. (Foto: Tomaž Golob, hrani Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Novo mesto.)



Petra Stipančič

OB 20-LETNICI SMRTI ARHEOLOGA TONETA KNEZA

»Sredi delovnega zagona je 2. avgusta 1993 umrl Tone Knez, kustos Dolenjskega muzeja v Novem mestu.« Tako je pred dvajset leti njegov nekrolog *In memoriam Tone Knez (1930-1993)* v Arheološkem vestniku začel dr. Stane Gabrovec. In danes, 20 let kasneje ...

Tone Knez se je rodil 26. marca 1930 v Laškem. Gimnazijo je obiskoval v Celju ter diplomiral leta 1956 na Arheološkem oddelku Filozofske fakultete v Ljubljani. K študiju arheologije ga je usmeril že gimnazijski profesor zgodovine Ivan Mlinar. Na njegovo pobudo je mladi Knez z nekaterimi sošolci med poletnimi počitnicami delal pod vodstvom profesorja dr. Josipa Klemenca pri odkrivanju Heraklejevega templja na Sadnikovem vrtu v Celju. Za študij arheologije pa ga je spodbudil prav profesor Klemenc.

Prvo službovanje je Kneza poneslo v Bihać, v Bosno in Hercegovino. Že leta 1958 pa je začel s službo kustosa za arheologijo v Dolenjskem muzeju v Novem mestu, kjer je postal prvi kustos za

arheologijo in tu ostal vse do svoje smrti. Postal je velik raziskovalec in glasnik dolenjske arheologije. Njegov prihod je imel velik pomen tako za Dolenjsko kot Novo mesto, saj pomeni začetek načrtnega raziskovanja in zbiranja arheološkega gradiva na tem območju, hkrati pa publicistični razcvet prispevkov, člankov in strokovnih objav o dolenjskem gradivu.

Prvo stalno arheološko razstavo so v Dolenjskem muzeju odprli leta 1953. Narodni muzej v Ljubljani jo je pripravil z novomeškim gradivom, ki je bilo shranjeno pri njih, Knez pa je to postavitev kmalu dopolnil z novimi najdbami in v Ljubljani hranjeno gradivo nadomestil z novoodkritim. Ta stalna arheološka zbirka se je v naslednjih desetletjih bogatila in večala ter znotraj muzejskega kompleksa večkrat selila. Končno pa 1. septembra 1983 dobila svoje mesto v štirih prostorih pritličja Križatije, kjer je bila v nespremenjeni obliki na ogled do 1. junija 2008, ko je stalna arheološka razstava Dolenjskega muzeja v dveh nadstropjih omenjene stavbe dobila svojo današnjo podobo.

Knez je ves čas svojega delovanja opozarjal na premajhne prostore za predstavitev bogate arheološke dediščine Dolenjske. V spomin na

* Stane Gabrovec, *In memoriam Tone Knez (1930-1993)*, Arheološki vestnik 44, 1993, 309 - 318.



Tone Knez pri ogledu najdišča v okolici Prilepa
v Makedoniji, 1976.
(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

prvega kustosa arheologa v muzeju, uglednega raziskovalca in glasnika dolenjske arheologije pa je bil del stalne arheološke razstave oziroma njegova prva soba poimenovan za Knezovo sobo. V tej muzej predstavlja novosti tekočega dela v kabinetu in na terenu, izjemne najdbe, ki niso našle prostora na stalni razstavi, novejša odkritja in druga pomembnejša spoznanja. Tako stalno razstavo vedno znova dopolnjujejo in bogatijo z novimi spoznanji in najdbami.

V času svojega službovanja v Novem mestu je Knez pripravil več občasni arheoloških razstav, ki so gostovale tudi v drugih slovenskih muzejih in celo v tujini. Vsekakor velja omeniti razstave *Najnovejše izkopanine v Kandiji* (1968), *Prazgodovina Novega mesta* (1971), *Novo mesto v antiki* (1974), *Keltske najdbe iz Novega mesta* (1977), *Nova arheološka odkritja v Novem mestu* (1988) in *Praznik situl* (1990). Z izbranimi eksponati je sodeloval na razstavah v tujini, in sicer

leta 1974 na *Eastern Celtic Art* v madžarskem Székesfehérváru, leta 1980 na *Die hallstattkultur* v avstrijskem Steyrju, leta 1981 na *Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945 – 1980* v vojvodinskem Novem Sadu ter leta 1983 na razstavi *Kelti in njihovi sodobniki na ozemlju Jugoslavije*.

Sodeloval in vodil je številna arheološka izkopavanja: Šempeter pri Celju (1952–1955), Ormož (1955–1962), Golubić v Bosni (1957), Straža pri Novem mestu (1959), Mestne njive v Novem mestu (1959–1960 ter 1963, 1982 in 1983), Pristava pri Trebnjem (1960), Libna pri Krškem (1962), Bršljin v Novem mestu (1962–1963), Trebnje (1964), Drnovo pri Krškem (1965), Kandija v Novem mestu (1967–1970), Beletov vrt v Novem mestu (1973–1977), Proštijski vrt v Novem mestu (1978), Marof v Novem mestu (1981), Kapiteljska njiva v Novem mestu (1983 in 1985–1990). Poleg naštetih večjih izkopavanj je sodeloval ali vodil manjša zaščitna izkopavanja in posege ob gradbenih delih na Dolenjskem in v Posavju ter sodeloval pri arheološki topografiji Slovenskih goric (1960) in Bele krajine (1962).



Novo mesto, Kandija, arheološka ekipa, delavci-zaporniki zaporov Novo mesto s paznikom, tedanja študentka arheologije Biba Teržan in vodja izkopavanja Tone Knez, april 1969.
(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

Tone Knez med pisanjem poročila o delu arheološkega oddelka, 16. oktober 1959.
(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)



Z ženo Sibilo in hčerko Moniko, oktober 1977.
(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)





Arheološka ekipa na izkopavanjih rimske nekropole Šempeter v Savinjski dolini – Knez sedi v sredini, 17. 9. september 1952.

(Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

Vsekakor ne moremo tudi mimo njegovega publicističnega dela, ki obsega številne članke v strokovni in poljudni literaturi ter dnevnem časopisju. Izreden prispevek k proučevanju arheološke preteklosti Dolenjske so članki in gesla v leksikonih, med katerimi velja omeniti *Arheološka najdišča Slovenije* (1975). Njegova bibliografija obsega 16 samostojnih publikacij: *Municipium Flavium Latobiorum Neviudunum* – s soavtorji (1961), katalog razstave *Prazgodovina Novega mesta* (1971), *Novo mesto v davnini* (1972), katalog razstave *Novo mesto v antiki* (1974), *Arheološko Novo mesto* (1974), *Keltske najdbe iz Novega mesta* (1977), *La nécropole de Beletov vrt, Novo mesto* (1981), *Arheološka zbirka Dolenjskega muzeja* (1983), *Po dolini zgornje Krke* – s soavtorjem (1983), *Novo mesto I* – Carniola Archaeologica I (1986), *Arheološka zbirka Dolenjskega muzeja*

(1987), *Novo mesto; slike iz prazgodovine* (1988), *Turistični vodnik po Novem mestu in okolici* – s soavtorji (1988), *Sto let arheoloških izkopavanj v Novem mestu* (1990), *Novo mesto II* – Carniola Archaeologica II (1992) in *Novo mesto III* – Carniola Archaeologica III (1993). Sodeloval je na številnih strokovnih predavanjih, simpozijih in srečanjih doma in v tujini, kjer je predstavljal najnovejša spoznanja o arheološki preteklosti Dolenjske, zlasti Novega mesta, in ga tako uvrstil v vrh evropske prazgodovinske arheološke dediščine. In če danes pravimo, da je Novo mesto dolenska metropola, je bilo sredi prvega tisočletja pred našim štetjem prav gotovo bleščeča metropola in sedež halštatskih knezov ter kneginj. Rezultati večletnih zaščitnih izkopavanj tako v Kandiji kot na Kapiteljski njivi z izjemnimi najdbami to vsekakor potrjujejo.

Ker Dolenjski muzej v času Knezovega službovanja ni imel lastne restavratorske delavnice, so njegovo novoodkrito gradivo restavrirali v drugih slovenskih delavnicah – predvsem na Ptujju in v Ljubljani. Izrednega pomena sta bila zato takrat vzpostavitev in začetek sodelovanja



Novo mesto, Kandija, delovni obisk izkopavalcev naselja Vir pri Stični. Z leve spodaj restavratorka Dragica Virant, nato prof. dr. Stane Gabrovec, prof. dr. Otto Hermann Frey, Tone Knez in dr. Peter Petru, 5. avgust 1968. (Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)



Novo mesto, Beletov vrt, arheološka ekipa. Tone Knez z baretko v sredini, v zadnji vrsti s šalom okoli vratu tedanji študent arheologije Borut Križ in desno ob njem drugi novomeški arheolog Danilo Breščak, november 1976. (Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)



Novo mesto, Kapiteljska njiva, arheološka ekipa – Knez s klobukom, avgust 1987. (Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

pod Knezovim okriljem z restavratorsko delavnico Rimsko-germanskega muzeja (RGZM) v Mainzu. Tam so restavrirali najpomembnejše novomeške najdbe, ki so bile že v 60. letih prejšnjega stoletja dokaj poškodovane. Izvrstno sodelovanje med muzejema se je v kasnejših letih še poglobilo in danes obe hiši strokovno povezuje, hkrati pa zagotavlja izredno promocijo dolenskega gradiva. V zameno za brezplačno restavriranje arheološkega gradiva dobi namreč RGZM dovoljenje za izdelavo kopij izbranih predmetov, ki postanejo del njegove prebogate zbirke replik najpomembnejših arheoloških najdb z vsega sveta.

Knez je bil za svoje predano strokovno delo večkrat nagrajen. Tako je leta 1976 prejel diplomo in bronasto plaketo Zveze arheoloških društev Jugoslavije. Bil je prejemnik odličja Zgornje Avstrije in izvoljen za dopisnega člana Nemškega arheološkega inštituta v Berlinu. Doma je leta 1969 prejel občinsko Trdinovo nagrado in leta 1989 priznanje za življenjsko delo ter raziskovanje na področju občine Novo mesto. Od leta 2010 ima Novo mesto na območju Regrče vasi tudi Knezovo ulico.

Naj zaključim z besedami, ki jih je Knez izrekel ob proslavi 100-letnice arheoloških raziskovanj v Novem mestu 14. septembra 1990: »Na koncu mojega predavanja, ki naj bi imelo slovesno obeležje, moram z grenkim priokusom nemoči opozoriti na neuresničen načrt, ki spremlja naš muzej že desetletja. To je ustrezen prostor za sodobno muzeološko prezentacijo naše bogate arheološke zbirke, ki je najprivlačnejša zbirka v Dolenjskem muzeju in ima tudi mednarodni sloves. Zato za služi, da bi bila čim prej predstavljena na moderno koncipirani stalni muzejski razstavi.«

In danes, dve desetletji kasneje, verjamemo, da *Arheološka podoba Dolenjske*, sedanja stalna arheološka razstava Dolenjskega muzeja, bogato pokrajinsko arheološko dediščino domači in tuji javnosti predstavlja v privlačni in hkrati povedni luči. Novo mesto je tudi zaradi nje *mesto situl*, ki svojo bleščečo zgodovino pripoveduje z zgodbami nekdanjih Knezov.



Odprtje arheološke razstave v galeriji Dolenjskega muzeja, 6. november 1969. (Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

Tone Knez, Mestne njive, ob pisanju terenskega dnevnika, 24. september 1959. (Hrani Dolenjski muzej Novo mesto)





Alojz Konec, *Steklena skleda čebule*, olje na platnu, 50 × 50 cm

Rasto Božič

»ČE BI SE VRNIL ZA DESETLETJE NAZAJ, BI SE ZA TAKO POT VNOVIČ ODLOČIL.«

Pogovor z Rupertom Goletom, arhitektom, vizionarjem
in šentrupertskim županom

Za marsikaterega sodobnika, ki se je rodil na podeželju in potem uspel v kakšnem večjem mestnem središču, je bila samoumevna odločitev, da svojo življenjsko in poklicno pot nadaljuje tam, kjer se veliko dogaja. Le redki od teh pa so se vrnili na domače griče in tam svoje znanje ter zamisli uporabili v korist domače skupnosti.

Eden takih, ki ni pozabil rojstne Dolenjske in se ne sramuje svojega podeželskega porekla, je Rupert Gole, uveljavljeni arhitekt, šentrupertski župan in vizionar, ki je skupaj s sodelavci v Mirnski dolini poiskal razvojne možnosti, zasejal seme razvoja ter jo usmeril na pot sonaravnega gospodarstva. Ekološki otroški vrtec, usmeritev v energetske samozadostnost na temelju biomase, sonaravni razvoj, kulturna dediščina in z njo povezani turizem ter predvsem znamenita *Dežela kozolcev* oziroma prvi muzej slovenskega kozolca na prostem v Šentrupertu so glavni občinski podvigi, za katerimi je stal in še stoji. Občina, ki jo vodi, je tudi zgled delovanja manjših občin in s povezovanjem teh v Mirnski dolini ugovor politični nakani brezglavega ukinjanja in povezovanja manjših slovenskih občin.



Portret Ruperta Goleta, Šentrupert – september 2013. (Foto: Rasto Božič)



Mali Rupert Gole na sredini z bratom Mirom na levi in bratrancem Oliverjem iz Avstrije na desni.
(Foto: družinski arhiv Gole)

Bova začela kar po vrsti.

Rodil sem se leta 1971 v novomeški porodnišnici, doma pa sem z Malega Cirnika pri Šentjanžu, kjer sem tudi odraščal in kjer po trinajstletni prekinitvi, ko sem živel v Ljubljani, Novem mestu, Bonnu in Rotterdamu, še vedno živim. Osnovno šolo sem obiskoval v Šentrupertu, ki je kakšnih sedem kilometrov oddaljen od moje rojstne vasi, kjer sta se rodila tudi moja starša. Oče je bil ključavničar, mama pa administratorka. Skupaj s starima staršema smo živeli na kmetiji in smo bili klasična kmečka družina, vajena trdega dela, trmasta in, takrat ko je bilo potrebno, tudi vztrajna. Na kmetih sem se naučil delati in te vrednote skušam prenesti tudi svojim otrokoma. Da bosta vedela, da krompir in solata zrasteta iz zemlje in kako deluje svet.

Predstaviva najprej obdobje vašega otroštva.

Ni šlo tako gladko. Oče in mama sta se pri mojih šestih letih razšla, na kmetiji pa smo ostali le jaz, mama, stara starša in moj leto starejši brat, na katerega sem bil močno navezan, ter najina štiri leta mlajša sestra. Nam otrokom ni sicer ničesar primanjkovalo, saj doma nismo bili revni pa niti ne bogati, tega svojega otroštva pa se zelo rad spominjam. Tudi tega, da smo cela poletja prespali na kozolcih. In takrat si nisem mislil, da me bodo ljudje leta kasneje najbolj poznali prav zaradi teh. No, prvo popotnico sem dobil na šentrupertski osnovni šoli, kjer se je že pokazalo, da me močno zanimata risanje ter oblikovanje. Bil sem med najboljšimi učenci in takratni ravnatelj, profesor Jože Zupan, je opazil mojo ustvarjalnost. Tako je bila moja usmeritev v ustvarjalno sfero že takrat samoumevna, videl pa sem jo v gradbeništvu. Tako sem po osnovni šoli odšel na Center srednjih šol oziroma novomeško srednjo gradbeno šolo, in to v času, ko je gradbeniški poklic še nekaj veljal. Za razliko od danes je bil takrat tudi zidar gospod.

Družina Gole – brat Miro na levi ter mama in sestra Melita.
(Foto: družinski arhiv Gole)



Z učenjem nisem imel težav in sem se učil kar nekako sproti, vmes pa sem še pomagal doma, kjer je bilo vedno veliko dela. Vseeno sem zdeloval z relativno dobrimi ocenami in srednjo šolo končal s prav dobrim uspehom. Kot srednješolec pa niti nisem razmišljal o nadaljevanju na kakšni fakulteti. In takrat se tudi ni zdelo samoumevno, da gre vsak, ki konča srednjo tehnično šolo, takoj najprej študirat.

Kako, da ste se potem odločili za študij arhitekture?

Nekoliko so bil krive tudi spodbude drugih, sicer pa me je od vsega najbolj privlačila arhitektura. No, tam je bilo treba najprej narediti sprejemne izpite, za te pa takrat ni bilo še nobenih tečajev risanja in večmesečnih podobnih priprav. Tako sem enostavno zaupal vase in se hkrati zanašal na svoj risarski ter prostorski občutek. Kot se je nato izkazalo, je to zadoščalo, in leta 1991 sem začel s študijem. A pred tem, po opravljenih fakultetnih sprejemnih izpitih, sem moral še v vojsko, ki je bila leta 1990 še skupna, jugoslovanska. Ker je takrat veljal medrepubliški dogovor, da slovenski fantje vojsko služijo v Sloveniji, so me poslali v Maribor. V vojsko sem odšel septembra 1990, ob pripravah na napad jugoslovanske vojske na Slovenijo, aprila in maja 1991, pa se bil med vojaki, ki naj bi jih poslali na slovensko-avstrijsko mejo. Ob začetku osamosvojitvene vojne so potem naš vojaški oddelek poslali v napad mejnega prehoda Libeliče, od koder pa sem takoj uspel pobegniti v Avstrijo. Pri sorodnikih, ki so živeli tam, sem nato kot tako imenovani dezertler jugoslovanske vojske preživel tri mesece, potem, ko je bilo varno, pa sem se vrnil domov in v jeseni začel študirati. S tem se je začelo tudi moje osemletno bivanje v Ljubljani, konce tedna in počitnice pa sem preživel doma, kjer sem rad pomagal na kmetiji.



Rupert Gole kot 6-letnik ob vstopu v prvi razred osnovne šole.
(Foto: družinski arhiv Gole)

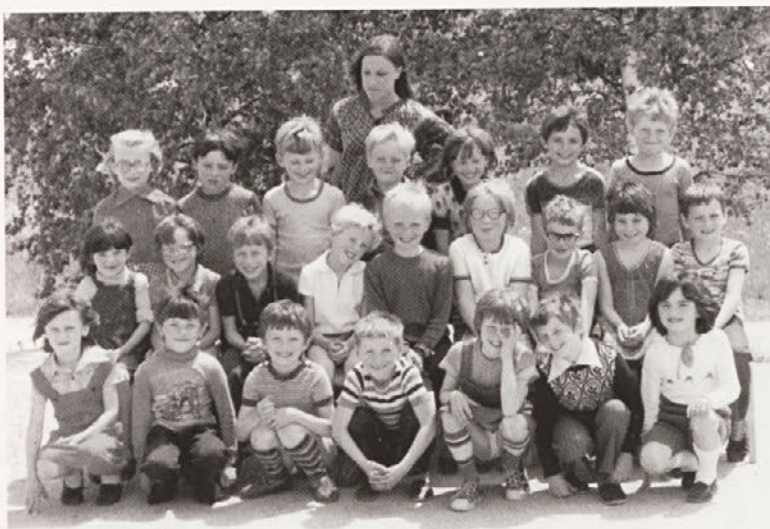
Zgodaj ste stopili tudi v podjetniške vode?

Že med svojim študijem oziroma leta 1993, ko se obiskoval 3. letnik arhitekture, sem bil med ustanovitelji oziroma partnerji novomeške skupine T-Media, ki je kasneje prerasla v enako imenovano podjetje. Leta 2004 sem svoj tretjinski delež tega podjetja prodal in nato v Ljubljani ustanovil svoje podjetje Esplanada, ki ga danes vodi moja žena. Kot študent sem tudi pogosto sodeloval v različnih študentskih izmenjavah v Avstriji, Nemčiji in na Nizozemskem. V Ljubljani sem diplomiral leta 1998, za svojo diplomsko nalogo *Odpрте multimedijske predstavitve* pa sem dobil fakultetno študentsko Prešernovo nagrado. Namreč T-Media se je med prvimi v državi ukvarjala z digitalnimi multimediji, s čimer sem na omenjenem področju v marsičem prehitel svoje študentske kolege, na Fakulteti za arhitekturo pa sem vzpostavil njeno prvo spletno stran. Izdelal sem tudi drugo generacijo spletne strani fakultete, tretjo stran pa je vzpostavil že moj študent Uroš Strel Lenčič, ki danes živi in dela v Londonu.

Kot diplomirani arhitekt ste menda kmalu zatem postali mladi raziskovalec in asistent za področje arhitekture?

Glede na moje dosežke in doseženi odlični uspeh me je takratni dekan, profesor Fedja Košir, spodbudil, da sem z nalogo *Digitalni multimediji v arhitekturi* kandidiral za štipendijo za enoviti doktorski študij. To sem kot edini svoje generacije dobil in leta 1999 vpisal podiplomski študij, hkrati so me na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo redno zaposlili. Tam se bil nato zaposlen dvanajst let in zadnjih pet let prvim letnikom študija predaval predmet *Digitalne metode in predstavitve*, po ustanovitvi občine Šentrupert, leta 2006, pa sem kandidiral za njenega župana in bil zanj tudi izvoljen.

Rupert Gole med sošolci
v prvem razredu Osnovne
šole Šentrupert.
(Foto: družinski arhiv Gole)



Lahko sedaj, preden se lotiva ustanavljanja občine in vašega županovanja, navedete še kakšne arhitekturne projekte, pri katerih ste sodelovali?

Vse izpite doktorskega študija sem opravil z odliko, v njegovem okviru pa sem bil leta 2001 tudi gostujoči raziskovalec na inštitutu Fraunhofer v Bonnu, kjer sem pol leta razvijal uporabniški vmesnik za prvo virtualno univerzo za arhitekturo in gradbeništvo v Evropi. Projekt se je imenoval *WINDS*, te izkušnje pa so bile zame izredno dragocene. Takrat sem tudi razmišljal, da bi v Nemčiji ostal. A sem pogrešal domače okolje in se vrnil v Slovenijo. Potem me je k sodelovanju pri projektu ljubljanskega *Kolizeja* in k drugim večjim projektom povabil rojak, Šentrupertčan Jože Anderlič, kmalu pa sem ugotovil, da me s področja digitalne grafike in večmedijskosti vleče nazaj k čisti arhitekturi. Tako sem, kot sem že dejal, v Ljubljani ustanovil svoje podjetje, moj prvi večji projekt, ki sem ga vodil, pa je bil ravno mednarodni natečaj za ljubljanski *Kolizej*. Pri tem sem spoznal največje svetovne arhitekturne biroje, kar mi je bilo v izredno čast in veselje. Veliko pa sem zaradi tega projekta tudi potoval. Kot somentor sem tudi vodil projektno delavnico *ADRIADOM* za oblikovanje bivalnikov v sodelovanju z novomeškim podjetjem Adria-Mobil. Tudi kot somentor sem vodil projektno delavnico *MonsART* za oblikovanje unikatne grafične opreme za sobe Hotela Mons v Ljubljani, med letoma 2005 in 2006 pa sem pri projektu *Urban Development Strategies for Ljubljana* sodeloval z nizozemskim Berlage inštitutom. Zelo pa sem ponosen na projekt *Posestva Pule*, s katerim sem se ukvarjal pet let.

• *Web based intelligent design tutoring systems.*



Rupert Gole – skrajno levo – na valeti po osnovni šoli v šolski telovadnici v Šentrupertu.
(Foto: družinski arhiv Gole)

Potem pa so se Šentrupertčani na referendumu odločili za lastno občino.

Ko se je ponudila priložnost, da bi Šentrupert postal samostojna občina, sem se vključil v priprave za njeno ustanovitev, kar je bilo zame, kot kaže, usodno v pozitivnem smislu. Zaradi predstavitev, s katerimi smo krajane pripravljali na referendum, so ti takrat začutili, da je v ozadju tudi moje delo. V projekt sem se vključil z vsemi svojimi močmi, pomagal sem tedanjemu predsedniku krajevne skupnosti in drugim, soudeleženi v projektu nove občine. Takrat resnično nisem imel nobenih županskih ambicij, želel sem le, da bi občina Šentrupert uspela in da bi sama odločala o svojih projektih. Moram pa priznati, da povsem izven politike takrat le nisem bil. Namreč, bil sem svetnik občine Trebnje in edini tamkajšnji predstavnik Šentruperta. Kot tak pa sem ugotovil, da se v takšni obliki odločanja, en glas proti dvaindvajsetim, ne da za naše območje ničesar doseči. Hkrati pa so me že leta 2002 izbrali za predsednika šentrupertskega turističnega društva, tako da so me Šentrupertčani zaradi tega že kar poznali.

Kako ste po občinski osamosvojitvi združili vaše strokovno in župansko delo?

Najprej sem nastopil kot nepoklicni župan, redno zaposlen pa sem bil še na ljubljanski univerzi oziroma Fakulteti za arhitekturo. V drugem mandatu sem se na občini kot župan tudi zaposlil, saj treh služb – predavanja 180 študentom, županovanja in vodenja arhitekturnega biroja – enostavno fizično in psihično nisem več zmogel.

Vmes sem se tudi poročil in dobil dva otroke. Tako se je celo zgodilo, da sem na poti domov dvakrat zaspal za volanom, prvič sicer brez posledic, drugič pa sem na srečo razbil le avto. Menil sem, da je glede moje družine tako naprežanje neodgovorno. S fakulteto sem nato ostal v prijateljskih in strokovnih stikih ter se posvetil

Rupert Gole – spredaj, drugi z leve –
v četrtem letniku srednje gradbene šole
v Novem mestu.

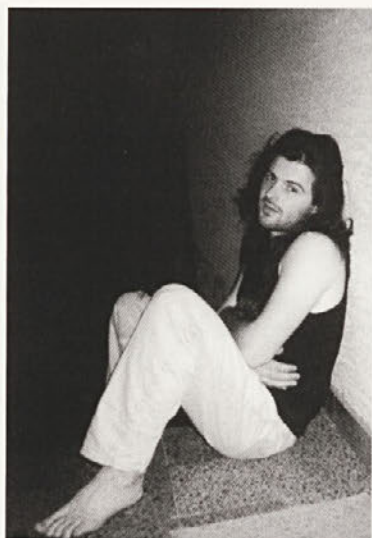
(Foto: družinski arhiv Gole)



občini. Podjetje, v katerem imam možnost ustvarjati kot arhitekt, pa sem obdržal. Namreč vem, da ne bom vedno politik, in tudi nimam te želje. Gre enostavno za delo in poklic arhitekta, ki me zelo veseli in pri katerem se moraš neprestano dokazovati. Hkrati pa vem tudi, da se lahko potrjujem le z dobro izvedenimi in kakovostnimi projekti. Tako tudi povečujem svoje znanje in napredujem. Da bi z arhitekturo prekinil, si sploh ne predstavljam.

Kaj ne gre tukaj za nekakšno dvojnost? Arhitektura je po eni stran močno povezana z urbanim življenjem in svetom, Šentrupert pa je na podeželju. Kako torej usklajujete to dvotirnost? Mogoče kot izkušen arhitekt boljše dojimate prostorska in razvojna vprašanja občine?

Večkrat sem že povedal, da vsak župan na svoje delovne mesto prinese vse svoje znanje in izkušnje. To je njegov kapital in če ga pametno uporabi pri snovanju občinskih projektov, te tudi lažje razvija. Meni, na primer, je moje poznavanje prostorskih in nekaterih drugih odnosov izredno pomagalo. Kakšen drug župan pa bi morebiti občino obrnil v drugo smer razvoja. Začetno bojazen, da bom z neke ravni evropske in svetovne arhitekture sestopil na raven podeželja in tam zakrnel ter prenehal delovati na področju, kjer sem si obetal presežke, pa sem obrnil v drugo smer in vaško območje odprl v svet. Danes lahko tako o Šentrupertu in njegovih kozolcih ali drugih dosežkih berejo tudi v Londonu ali na Dunaju. Namreč v jeseni so me povabili na dunajsko konferenco, kjer sem predaval o primeru Šentruperta. Takih vabil in primerov je bilo še več in kar naenkrat sem ugotovil, da sem poklicno in strokovno tam, kjer sem že bil in kjer želim biti. Meje so se nam odprle in Šentrupert je prodrl v mednarodne kroge. Povezujemo se z več državami, pridobivamo denar za različne evropske projekte, sam pri sebi pa ob tem čutim, da sem dosegel željeno raven.



Študent Rupert na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani leta 1993.
(Foto: družinski arhiv Gole)

Z drugimi besedami je šentrupertska občina ostala podeželje, vendar ...

To, da se lahko občina z nekaj več kot 2.800 prebivalci razvija tako, kot se naša, in da ima to, kar smo doslej storili, določen ugled, je tudi posledica časa, v katerem živimo. Namreč, Evropa in ves razviti svet sta spoznala, da je predkrizni razvoj zašel v slepo ulico. Z njim smo naravi zadali izjemne rane, v odpravo teh posledic pa bo treba vložiti ogromne vsote denarja. V pretekli ekonomiji sta bila tudi kot uspešni kategoriji priznana zgolj neprestana rast in dobiček, sedaj pa si moramo priznati, da ne sodita več na prvo mesto. Nasprotno mora to pripasti zdravemu okolju, zadovoljstvu, sreči in polnim medčloveškim odnosom, kar smo na občini ocenili kot našo razvojno možnost. Izdelali smo razvojni model, ki temelji na območnih možnostih, vključuje domače prebivalstvo in zapira finančne kroge znotraj lokalnega okolja. Hkrati pa povečuje lokalno odgovornost. Na primer, če domači kmet svoje sadje proda domači osnovni šoli, to stori z večjo pozornostjo in odgovornostjo. Nekoga drugega, ki ta jabolka pošlje iz Južne Afrike ali drugod iz tujine, pa zanima predvsem denar. Ta tako imenovani integralni zeleni razvojni model je sedaj spoznala tudi Evropa, saj prinaša finančne in druge učinke, ki se dotikajo neposredno lokalnega prebivalstva.

Kako ste torej začeli?

Ko se je pritisk, da bi kandidiral za župana, povečal, sem na območju nove občine najprej opravil anketo s ključnimi vprašanji, kaj najbolj tare bodoče občane in česa si najbolj želijo. Zapisali so, da potrebujejo boljše prometno urejenost in cestno povezavo, novo osnovno šolo in svoj otroški vrtec, kot razvojno usmerjenost pa so navedli turizem. Potem smo se, korak po korak, lotili teh vprašanj. Naša prva

Ob razstavi diplomske naloge leta 1998.
(Foto: družinski arhiv Gole)



večja projekta sta bila prenova in dozidava osnovne šole ter rekonstrukcija vpadnice iz smeri Prelesja. Da smo lahko polno organizirali devetletko smo šolo popolnoma energetske sanirali in prenovili, tako da bo zdržala prihodnjih trideset do petdeset let. Pri drugi vpadnici v Šentrupert iz smeri Slovenska vas, ki je državna cesta, pa se je v določenem delu zapletlo z državnim financiranjem in smo projekt uspeli izvesti zgolj tretjinsko. Naš uspeh tukaj pa je sicer bil, da smo strošek prenove ceste prenesli na državo, žal pa je država s proračunom v velikih težavah in denarja za nadaljevanje očitno ni. Pri naslednjem projektu otroškega vrtca, ki smo ga za razliko od osnovne šole, kjer je šlo za obstoječ objekt z dozidavo, začeli od nič, pa smo že razmišljali z vidika trajnostnega razvoja. Ker je občina bogata z gozdovi in lesom, smo zgradili nizko energijski leseni montažni objekt. V njegovi kleti smo postavili kotlaro s pečmi na lesne sekance, ki skupaj z vrtcem ogreva še omenjeno šolo, njeno telovadnico in knjižnico. Tako smo izločili dotedanje fosilno gorivo in tudi na področju energetike nakazali smer razvoja. Ker je bil to prvi tovrstni projekt, smo z njim naleteli na velik odziv – v državi se je nato pojavilo še več takih projektov, Šentrupert pa zaradi njega še vedno obiskujejo številni župani in drugi predstavniki.

S projektom otroškega vrtca smo v ospredje našega trajnostnega razvoja postavili les in lesno biomaso, ki smo jo izbrali za osrednji energent naših naslednjih projektov. Posledično smo razvili projekt lesno-predelovalnega centra in pri Ministrstvu za obrambo dosegli brezplačni prenos nekdanjih vojaških desetih hektarov zemljišč v last občine, nato pa smo za izgradnjo lesno-predelovalne verige po načelu akcijskega načrta *Les je lep* dobili gradbeno dovoljenje. Potem smo razmišljali, kako državne zapore na Dobu, ki sodijo v našo občino, vključiti v ta projekt, in se odločili za zamenjavo tamkajšnjega ogrevalnega goriva oziroma kurilnega olja za lesne sekance. Tam so, na primer, na leto porabili od 800.000 do 900.000 litrov kurilnega olja, za kar so skupaj z upravljanjem in vzdrževanjem kotlarne plačali skoraj milijon



Odhod po nevesto –
v krogu ožje družine leta 2008.
(Foto: družinski arhiv Gole)

evrov. V okviru tega projekta smo ustanovili javno podjetje *Energetika Šentrupert*, ki je speljalo postopke, da smo začeli z gradnjo kotlarne. Ta bo z življenjsko dobo več kot 15 let zapore na Dobu začela ogrevati februarja prihodnje leto. Celotna naložba sodi pod omenjeno podjetje, polovico potrebnega denarja zanjo pa smo zagotovili iz nepovratnih sredstev. Dobiček, ki ga bomo ustvarili s projektom, ki temelji na lokalnih virih in zmanjšuje škodljive izpuste, bo tako ostal v domačem okrožju in ga bomo porabili za naložbe v nove projekte. *Energetika Šentrupert* je sicer razvojno postavljena na štiri stebre, proizvodnjo in trženje energije, proizvodnjo in trženje lesnih energentov – polen, sekancev in peletov, izobraževanje ter komunalne dejavnosti. Slednje bo izvajala predvsem na zaraščenih obcestnih površinah in v gozdovih, vse tako pridobljeno gradivo pa bo uporabila za izdelavo energentov. To, kar smo doslej odlagali med odpadke, bomo v Šentrupertu pokurili v kotlarni, tako zmanjšali stroške in omejili izpuste ogljikovega dioksida. V okviru dobskega kompleksa načrtujemo še gradnjo steklenih toplih gred s skupno površino štiri hektare za gojenje paradižnika. Tam naj bi letno pridelali približno 3000 ton paradižnika, naložba pa obeta vsaj 50 novih delovnih mest.

Bi lahko povzela, da v vaši občini ne tarnate, kako je podeželje zapostavljeno, ampak ste usodo raje vzeli v svoje roke?

Natančno tako. Naši partnerji v različnih čezmejnih projektih, pretežno z območja nekdanjih jugoslovanskih republik, nam priznavajo, da naš uspeh temelji predvsem na dobrem medsebojnem povezovanju projektov. Povezali smo vire, lesnopredelovalni center, njegove odpadke in proizvodnjo energije. V nadaljevanju projekta pa tudi za Šentrupert načrtujemo tovrstno daljinsko ogrevanje. To je torej ta integralna zelena ekonomija.

Ob odprtju Dežele kozolcev
s predsednikom republike
Borutom Pahorjem in
sodelavci – junij 2013.
(Foto: Pepelnjak)



Med najinim pogovorom ste omenili, da je teh projektov še več.

Projekta daljinskega ogrevanja Šentruperta smo se že lotili, zanj pripravljamo projektno dokumentacijo in zanj smo že zagotovili nepovratna sredstva. Za pilotski projekt čiščenja odpadnih voda smo zagotovili evropski denar za raziskavo nove tehnologije oziroma tako imenovane ekoremediacije z nano delci, s katero je možno vodo očistiti do take mere, da jo je možno vračati v sisteme za namakanje, gašenje požarov in podobno. Namreč, treba se je zavedati, da se bosta Evropa in ves svet že v prihodnjih desetletjih znašla pred problemom pomanjkanja pitne vode. V tem projektu sodelujemo z uglednimi inštituti in zavodi, kot sta Inštitut Jožefa Štefana ter Zavod za arhitekturo in gradbeništvo. Snujemo pa še več projektov, katerih skupni imenovalc je trajnostna in zelena naravnost, vpeta v lokalno okolje. Prizadevamo si, da bi Mirnska dolina postala zelena in pretežno energijsko samozadostna mikroregija. Ko sem to napovedal na nedavni konferenci *Podonavske strategije*, smo takoj dobili prošnje treh skupin z območja nekdanje Jugoslavije, da nas skupaj s svojimi razvojnimi agencijami obišejo in si ogledajo naše tovrstne dosežke.

Dotakniva se še turizma in vprašanja, zakaj *Dežela kozolcev*. Ta je namreč hitro po svojem odprtju, junija letos in že pred tem, postala osišče ter glavno gibalno občinskega turizma. Po vaših podatkih je zaradi nje Šentrupert v zadnjem letu dni obiskalo nekaj več kot 20.000 ljudi.

Razvojni pomen turizma so v prej omenjeni anketi poudarili že krajani, mi pa smo morali najprej ugotoviti, kakšne so naše možnosti. Kot te so se nam ponujale gotska cerkev sv. Ruperta, okoliški gradovi in Simončičev toplar na Bistrici pri Šentrupertu, ki nesporno velja za najlepši ohranjeni kozolec na Slovenskem, Galerija



Dežela kozolcev – avgust 2012.
(Foto: David Matoh)

izvirnih likovnih ilustracij in še kaj. Potem smo ugotovili, da je gotskih cerkva v Sloveniji kar nekaj, enako tudi gradov. Kot naša prednost pa se je iskristaliziral kozolec na Bistrici. Potem smo dalje menili, da drugje po svetu takih kozolcev nimajo in da imamo objekt, ki tako velja za najlepši kozolec na svetu. Potem smo skupaj z našimi sodelavci razvili projekt *Dežele kozolcev* in na južnem obrobju Šentruperta postavili 17 izvirnih kozolcev oziroma njihovih različic ter jih restavrirali. V muzeju je zastopanih vseh šest vrst kozolcev, enojni, enojni s plaščem, enojni vzporedni, dvojni nizki kozolec, kozolec na kozla in toplar, z njimi pa smo predstavili tudi razvoj slovenskega kozolca. Najstarejši in tako imenovani Lukatov kozolec, ki je edini krit s slamo, je iz leta 1795, vsi drugi kozolci, razen enega iz okolice Ivančne Gorice, pa izvirajo iz širše Mirnske doline. Na območju muzeja na prostem smo uredili še center za ohranjanje kulturne dediščine in informacijsko središče. Tamkajšnje območje pa bo postalo kulturno, izobraževalno in turistično središče Mirnske doline, kjer bomo izvajali vse od iger, porok, koncertov in modnih revij do prenočitev na kozolcu. Ob tem bi dodal, da smo sloviti Simončičev toplar pustili stati na njegovem izvirnem mestu na Bistrici in ga letos temeljito ter strokovno obnovili.

Zaradi muzeja je obiskanost Šentruperta skokovito narasla, sedaj pa nas čaka še prenova krajevnega središča, ki bi jo radi izvedli v smislu presežkov. To bi bil hkrati tudi zadnji večji občinski projekt, s katerim bi Šentrupert dobil vse možnosti, da postane širše znana in dobro obiskana turistična točka. Z *Deželo kozolcev* nam je, na primer, že doslej uspelo prelomiti skoraj večno slovensko turistično os Bled – Postojnska jama – Piran in del turistov preusmeriti na Dolenjsko. To me izredno veseli. Drugače povedano nam je uspelo ustvariti turistični izdelek, ki pritegne turista, ki ga potem, ko je v našem kraju, lahko usmerimo tudi še kam drugam. Ker so naša jadra trenutno polna tovrstnega vetra, se z drugimi občinami Mirnske doline že dogovarjamo o skupnem turistično-informacijskem centru, ki bo na območju

Rupert Gole na Simončičevem
toplarju na Bistrici.
(Foto: Boštjan Pucelj)



muzeja deloval vse dni v tednu. Gre torej za mikroregijski sinergijski učinek. Ravno v teh dneh pa v vseh treh občinah potekajo delavnice na temo skupnih projektov v okviru *Destinacije Mirnska dolina*. V arhitekturnem smislu pa je muzej kozolcev pravi raj, ki na enem mestu predstavlja najmanj dvestoletni razvoj lesenih konstrukcij oziroma konstrukcijskih rešitev. To in hkrati etnološko dediščino pa s pridom uporabljamo tudi v izobraževalne namene.

Ste torej uspešna majhna občina, ki svojo prihodnost povezuje tudi z drugimi, prav tako majhnimi, občinami Mirnske doline.

Ocenjujem, da se bo najavljeni proces združevanja občin nadaljeval, vendar pa ne v tako kratkem roku kot si ga postavlja trenutna politika. Razumen rok za kaj takega je pet do devet let oziroma naslednja županska mandata, in sicer tako, da se dejansko pregleda vse temelje, zgodovinske, gospodarske in drugačne, ter da se poveže le tisto, kar se da povezati. Seveda pa to ne more iti mimo volje ljudstva in tudi za združevanje mora biti podlaga referendum. Vse drugo je zgolj spodbujanje konfliktov in nasilje, ki ne sodi v demokratične države.

Zamisel povezovanja živi sicer v Mirnski dolini in njenih občinah, Šentrupert, Mokronog-Trebelno ter Mirna, že vse od ustanavljanja lastnih občin in ločitve od občine Trebnje.

Ta ideja organsko raste in mi se povezujemo že od vsega začetka. Navedene občine že naravno sodimo skupaj in veliko sodelujemo. Imamo skupne inšpekcijske službe, skupni turističnoinformacijski center, pogovarjamo se, da bi nadaljevali ustanavljanje skupnih služb občinskih uprav na področju okolja in prostora ter



Rupert Gole v svoji občinski pisarni – september 2013.
(Foto:Rasto Božič)

podobno. V naslednjih petih letih bomo medsebojno povezali že toliko stvari, da bomo delovali kot homogena enota. Morebitni prehod iz treh v eno občino pa bo zato bolj logičen, tekoč in mehak. Sam ocenjujem, da bo do tega slej ali prej prišlo, vendar pa mora do tega priti po organski metodi in ne prisilno. Samo zato občino, ker nima pet tisoč prebivalcev, siliti v neko povezavo, pa je brez smisla.

Po vaših besedah sklepam, da na prihodnjih volitvah računate še na nov, tretji mandat. Po drugi strani pa pravite, da si želite vrnitve v arhitekturo.

Prišel sem z arhitekture in dela sem imel ravno tako čez glavo, kot ga imam sedaj. Sicer se mi je moje prvo delo ekonomsko bolj splačalo, a ker vsega ne vrednotim skozi denar, mi zadovoljstvo pri občinskih uspehih pomeni več kot osebni finančni učinek. Ko pač ne bom več županovalec, se ne bojim, da ne bi imel kaj početi. Mogoče me bo potegnilo nazaj na fakulteto ali pa kam drugam. Želel bi se tudi povezati s kakšnimi mednarodnimi biroji in sodelovati pri kakšnih večjih mednarodnih projektih. A to tudi na temelju izkušenj, ki sem jih dobil kot župan. Še en mandat si želim oddelati predvsem zaradi projekta ureditve jedra Šentruperta. Menim, da tudi tu lahko naredimo presežek, ki bo privabljal obiskovalce od blizu in daleč.

Doslej sva govorila predvsem o delu. Kako pa drugače gledate na življenje?

Z ženo, ki je razumela, da bo za vse najboljše, če prevzame vodstvo mojega biroja, imava dva otroka, Zaro in Lukca. Moji dnevi so drugače zelo natrpani in zame je zgodaj, če pridem domov ob sedmih zvečer. Vendar v naši družini velja pravilo, da smo, če se le da, za konec tedna skupaj. Tako med tednom kdaj svoje delo potegnem tudi v noč, le da sem potem ob koncu tedna z družino. Takrat gremo radi

Rupert Gole v Šentrupertu –
september 2013.
(Foto: Rasto Božič)



na kakšen izlet, z ženo pa se posvetiva otrokoma in skušava nadoknaditi mojo mededensko odsotnost. Tako pač je, če bi radi vse postorili in dosegali cilje, kot smo si jih zadali. Brez dela pač ne gre in drugega recepta ne poznamo.

Tako v družini kot tudi na občini menimo, da moramo izhajati iz tega, kar imamo. Pri svojem delu pa sem zgodaj ugotovil, da moraš biti inovativen in da moraš pri ljudeh vzbuditi zanimanje. Če bo tega več, bodo ljudje začeli v to tudi verjeti. Obdobje, ko so vsi verjeli, da se da uspeti in hitro zaslužiti le s preprodajanjem, je dočakalo svoj konec. In sedaj bi se morali vrniti k stari resnici, da naše največje zadovoljstvo izhaja iz dobro opravljenega dela. Jasno pa je, da za to pripada tudi plačilo. A le to in brez pretiravanja. Namreč za normalno življenje ne potrebujemo desetih hiš, jahte in ne vem kakšnih avtomobilov. To je sporočilo, ki sem ga kot župan uspel s svojo ekipo poslati po Sloveniji in v svet. To je hkrati plačilo za moje dosedanje delo. Nikoli se nisem pritoževal in sem v okolju, v katerem živim, zadovoljen in srečen. Vsako jutro tudi pomislim, kako srečen sem, da lahko vse to počnem. Ta občutek je najboljši. In tudi, če bi se vrnil za desetletje nazaj, bi se za tako pot vnovič odločil. Tako pač vrednotim uspeh.



Alojz Konec, *Skleda najinega paradižnika*, olje na platnu, 50 × 50 cm

Monja Pust

IZ PRETEKLOSTI V PRIHODNOST

Pod Šipčevim hribom, ki ponuja čudovit pogled na Novo mesto, leži tudi Šolski center Novo mesto*. Zavod, ki s svojim vzgojno-izobraževalnim delovanjem vsak dan prinaša med družbo prek dijakov in zaposlenih nove izkušnje, spoznanja in vrednote s tem, ko usmerja, izobražuje in vzgaja.

Vsako okolje, v katerem se nahajajo ljudje in ga tudi sooblikujejo, ponuja posamezniku veliko novih možnosti za njegov osebni in poklicni razvoj. Kot vzgojno-izobraževalna ustanova se z vso odgovornostjo zavedamo, da ponujamo mladim tiste možnosti nadaljevanja poklicne poti, ki so v družbi zaželene in že dlje časa pričakovane.

Proti koncu osnovnošolskega izobraževanja se učenci in njihovi starši, ki jim svetujejo pri eni najpomembnejših odločitev v njihovem poklicnem življenju, odločajo za nadaljnje šolanje. Mnogo imajo pomislekov, zbirajo informacije in se zazirajo v prihodnost, kaj jim prinaša. Potrebe družbe, v kateri živimo, se hitro spreminjajo in nemalokdaj se zdi, da jih komaj še dohajamo. Veliko pa je stvari, ki ostajajo nespremenjene,

vedno zaželene in prisotne. Ljudje smo socialna bitja in kot taki vedno znova težimo k medsebojnemu odnosu. Le-te je potrebno krepiti in negovati. Tega se kot učitelji še posebej zavedamo, zato omogočamo vsem dijakom okolje, v katerem bodo lahko razvili svoje potenciale.

Izobraziti se je še kako pomembno, a visoka izobrazba, ki jo lahko pridobimo, nam ne bogati življenja, če se nismo odločili za pravo smer izobraževanja. Otroci že zelo zgodaj kažejo različno zanimanje za opravljanje različnih poklicev in storitvenih dejavnosti. Starši jim kimajo in jih navadno spodbujajo pri njihovih željah, da bodo postali zidarji, avtokaroseristi, medicinske sestre, pečarji-polagalci keramičnih oblog, elektrotehnik, računalnikarji, strojni tehniki, inštalaterji strojnih inštalacij... Pogosto pa jih zaskrbi, če pomislijo, da bi tovrstne želje v njihovem življenju uresničile. Pozabijo tudi, da je v današnjih časih najpomembnejše, kot je veljalo včasih in bo tudi v prihodnje, da je človek, ki opravlja določen poklic, pri tem srečen, notranje zadovoljen in izpopolnjen. Da čuti mir in se zaveda, da zaradi svoje srčnosti pri opravljanju dela ne potrebuje dodatnih pohval iz okolja, saj ga občutek izpopolnjenosti navdaja že sam po sebi, ko delo opravi. To ne pomeni, da pohvale

* Avtorica je profesorica na Šolskem centru Novo mesto.

nadrejenih ali okolja niso potrebne. Niso pa nujne za uspešno delovanje v svojem poklicu.

Ob zavedanju, da več kot tretjino časa delovnega dne preživimo v službi, je še kako pomembno, da imamo delo, ki ga opravljamo, radi. Vse poklice in storitvene dejavnosti, za katere srednje poklicne in strokovne šole izobražujemo svoje dijake, jim ponujajo in omogočajo ne le spodbujanje želje, ki se pojavi že v obdobju proti koncu osnovne šole, kaj si želijo v življenju početi, ampak tudi socialno varnost in potrebo družbe.

Velikokrat nas mladi sprašujejo, zakaj je med posameznimi poklici v družbi taka razlika. Pri tem ne mislijo na razliko v statusu, plači, prepoznavnosti, ampak se pogosto srečujejo s spoznanjem, da čeprav bi morali biti poklici enakovredni oziroma enako cenjeni, temu ni tako. Kot uporabniki mnogih storitev smo bili gotovo že velikokrat postavljeni pred dejstvo, da smo zelo odvisni od ljudi, ki opravljajo poklice, kot so mizar, bolničar-negovalec ..., pa jih preprosto v družbi ni. Predstavljajmo si, kako se počutimo, ko iščemo zidarja, ki bi nam dozidal, denimo, garažo. Sprašujemo se, zakaj v državi za te storitve nimamo primerno izobraženega kadra. Ob toliko brezposelnih – tudi visoko izobraženih ljudeh – je po drugi strani tako malo tistih, ki bi, če bi to želeli, imeli dela v izobilju. Pri tem nastopa zanimiva diametralnost, za katero težko najdemo upravičljive razlage.

S pojavom in razvojem civilizacije so se porajala tudi nova hotenja, pričakovanja in nove potrebe. Pojavljala so se nova delovna mesta, ki so zahtevala večjo strokovno usposobljenost in ki so bolj zahtevna v smislu obvladovanja načrtovanj, organizacije in vodenja dela. Za te sposobnosti so se ljudje morali tudi dodatno izobraziti. Pogosto je šlo za ljudi, ki so bili idejni vodje ali dobri organizatorji delovnih procesov. Danes je opaziti, da smo na tem področju kar močni in imamo tudi kader s tovrstnim znanjem. Primanjkuje pa nam ljudi, ki bi s svojimi praktičnimi znanji, sposobnostmi in izkušnjami sploh omogočali, da kot družba uspešno delujemo. Veliko je inženirjev, konstruktorjev, diplomiranih medicinskih sester, diplomiranih kemikov, ... , ki načrtujejo delovne procese, a ljudi, na katerih ti procesi temeljijo, ni več. Eden od razlogov je tudi v spoznanju, do katerega prihajajo mladi, ko gledajo družbo, v kateri živijo, da so ti poklici premalo cenjeni in prevečkrat razumljeni kot samoumevni. Z leti vse bolj ugotavljamo, da temu preprosto ni tako. Nič nam kot družbi ne pomaga, da imamo mlade, ki so izobraženi in polni le teoretičnega znanja, praktičnih izkušenj pa nimajo. V tem pogledu imajo srednje strokovne in poklicne šole veliko prednost, ki se je vse več ljudi čedalje bolj zaveda. Mladim ponujamo izkušnjsko učenje, konkreten stik z deli, ko lahko od



Šolanje za poklic zidarja.
(Foto: Šolski center Novo mesto)

začetka do konca samostojno opravijo določeno dejavnost: popravijo avto, oskrbijo varovanca, izvedejo nego obraza ali pedikure, ... So samozadostni v svoji stroki, ki pa jo lahko, če to želijo, nadgradijo z višjim ali visokim izobraževanjem.

Ker so to mladi iz prakse, so v praktične izkušnje tudi usmerjeni. To je njihova velika prednost. Znano jim je konkretno delo z ljudmi, z materialom, s katerim delajo. Poznajo njihove prednosti in slabosti. To pa jim omogoča večjo prilagodljivost in inovativnost na trgu dela. Svojo dejavnost lahko samostojno nadaljujejo in nadgradijo kjerkoli in kadarkoli želijo. Znanje in spretnosti imajo. Inženirji, ki nimajo predhodnega strokovnega znanja, so lahko sicer uspešni pri določenih delovnih nalogah v velikih podjetjih, a vpogleda v konkretno delo in izkušnje sami s področjem, za katerega želijo poiskati nekaj novega, nimajo. Tudi rešitve, do katerih prihajajo, so zato mnogokrat slabše od njihovih pričakovanj.

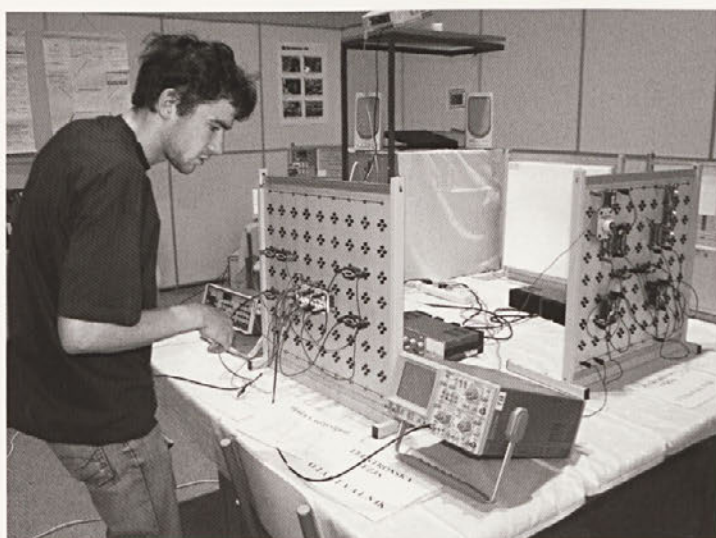
Tudi še tako uspešni in visoko izobraženi profili določenih poklicev niso uspešni sami od sebe. Uspešni so tisti, ki imajo dobro osnovo, dobro zaledje v strokovnih delavcih, ki konkretno opravljajo določena dela. Le-ti najbolj prispevajo k uspešnosti določenega podjetja. Sami iz izkušenj najbolj vedo, kaj jim pri delu manjka, kaj bi lahko izboljšali, kje privarčevali. Sama teoretična znanja brez izkušenih ljudi, tistih iz

prakse, kot radi rečemo, nam ne pomenijo nič. Predstavlja le dobro izhodišče za možnost razvoja in nič drugega. Kot pravijo naše babice in dedje, potem nastopijo pridne roke, izkušeni ljudje, tisti, ki iz prakse vedo mnogo.

Srednje strokovno in poklicno izobraževanje torej ne predstavlja le dobrih možnosti samostojnega opravljanja dejavnosti, odprtja privatnega podjetja ali zaposljivosti v večjih podjetjih, ki se vse bolj zavedajo njihove vrednosti, ampak tudi večjo socialno varnost. Če ima družba težave in se število delovnih mest zmanjšuje, jim še vedno ostaja možnost, da opravljajo dela in storitve, ki so zaradi narave dela in življenja samega vedno potrebne. Ker pa se kot družba vse bolj staramo, je potreba po tovrstnih poklicih in storitvenih dejavnosti vse več. Vse več potrebujemo bolničarjev-negovalcev, gradbenih in lesarskih tehnikov, avtomobilskih serviserjev, mehatronikov operaterjev, tehnikov računalništva, kemijskih in farmacevtskih tehnikov ter drugih.

V vsakdanjem življenju vse pogosteje opažamo, da težko najdemo čevljarja, ki bi nam popravil čevlje, šiviljo, ki bi nam sešila ali popravila obleko, mizarja ali električarja, ki bi nam v hiši naredil nekaj, česar sami preprosto ne znamo. Včasih so bili to poklici, brez katerih si življenja nismo mogli predstavljati. S krizo, v kateri se družba nahaja, pa si bomo morali tudi za

Šolanje za poklic elektrotehnika.
(Foto: Šolski center Novo mesto)



prihodnost zastaviti drugačne prioritete in vrednosti, da bomo preživeli, kar pomeni, da se vračamo na tiste osnovne panoge, na katerih je družba postavila svoje temelje in na podlagi katerih je gradila svojo civilizacijo. Če se nam do zdaj ni zdelo tako vredno popraviti čevljev in smo raje kupili nove, nam časi, ki prihajajo, ne obljublja ravnno možnosti, da bi s tovrstnim razmišljanjem zlahka tako nadaljevali. Vsako delo tako postaja vse bolj cenjeno. Osnovne dejavnosti, ki jih srednje strokovno in poklicno izobraževanje ponuja, še toliko bolj. Trudimo se, da iz našega okolja ne bodo izginili poklici, ki so nas leta in leta bogatili in nas ohranjali. Skupnost preživi, če ostaja v njej dinamika teh osnovnih poklicev.

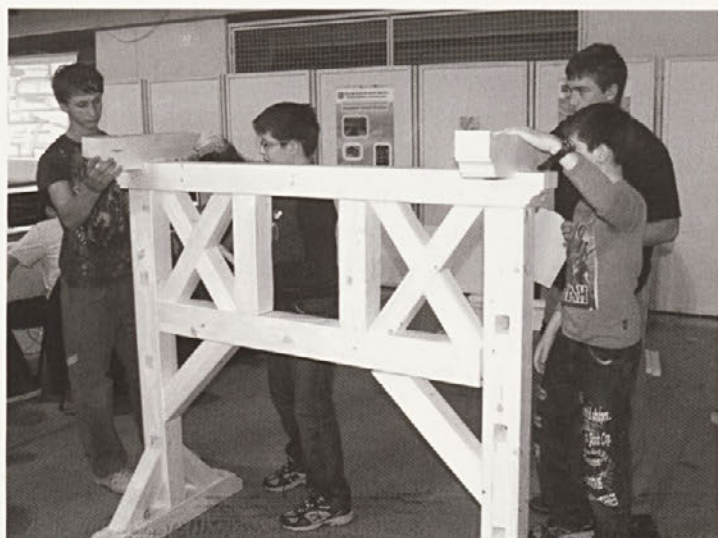
Vse več je brezposelnosti, ljudje si želijo delati, pa mnogi od njih preprosto ne znajo, saj jim izobrazba ne omogoča opravljanja del, za katera se na trgu pojavlja povpraševanje. Vsak posameznik vsega, čeprav si to še tako želi, ne more narediti. Odvisni smo od sočloveka, od znanja in izkušenj tistih, ki znajo določena dela opraviti. Delo postaja vse večja vrednota. Pa ne le zaradi socialne varnosti, ki jo ponuja, pač pa tudi zaradi občutka lastne vrednosti, ki ga vsako delo daje posamezniku. Da je družbi potreben, da so njegova znanja in spretnosti potrebne mnogim. To človeku pomaga osmišljati svoje življenje, daje mu boljše samopodobo, večjo vrednost in s tem osebno zadovoljstvo.

Ker se kot vzgojno-izobraževalna ustanova tega zavedamo, smo ravno na tem področju spoznali svoje močne prednosti. To pa spoznava tudi vse več ljudi in mladih, ki se v našo šolo vpisujejo z željo, da bi svojo poklicno pot zgradili na praktičnih temeljih in lastnih izkušnjah.

Vse pomembnejši postajajo tudi poklici, ki so povezani z delom z ljudmi: medicinska sestra, bolničar-negovalc, kozmetični tehnik, pomočnica vzgojiteljice predšolskih otrok in drugi. Lepi in tudi zahtevni poklici, ki plemenitijo življenje sočloveka in zaradi svoje dejavnosti omogočajo kakovostnejše bivanje. To so poklici, ki v ospredje postavljajo človeka in zavedanje, da mora biti ta predvsem sočlovek. Ki poudarjajo pomen človečnosti, človeške bližine in pomoči. Gre za več kot le spretnosti in strokovno znanje, preprosto gre za miselnost, za način življenja.

Vsak tak poklic, pa naj bo to delo z ljudmi ali s čim drugim, tako omogoča ne le odprtje lastne dejavnosti, ustvarjanje samostojnega podjetja, ampak tudi temelj tistih izkušenj in sposobnosti, na katerih temeljijo dobra velika podjetja. Vsa uspešna podjetja se tega danes dobro zavedajo, zato ne preseneča ugotovitev mnogih uspešnih podjetnikov, da težko najdejo delavce, ki bi imeli izkušnje s samim delom in ne le določeno izobrazbo.

Ker spremljamo sodobne smernice v družbi in gospodarstvu, našim dijakom že nekaj



Mladi tesarji.

(Foto: Šolski center Novo mesto)

let omogočamo, da svoje šolanje nadaljujejo v okviru višje šole, ki še naprej spodbuja in razvija talente, sposobnosti in praktične izkušnje z zavestjo, da je delavec, ki pozna veliko delovnih procesov znotraj določene stroke, najboljši adut vsakega podjetja. Da postane strokovnjak, ki je svoja teoretična spoznanja nadgradil s strokovnimi izkušnjami svojih mojstrov in učiteljev, hkrati pa so mu ti pomagali razvijati njegove praktične spretnosti in veščine.

Tudi jugovzhodna Slovenija zaznava porast poklicev, ki smo jih v preteklosti opredeljevali za obrtne. Pričakovati je tudi večjo zaposlenost v moderniziranem in strojno opremljenem okolju – od kmetovanja in gozdarjenja dalje – s poudarkom na samooskrbi in pridobivanju energije, ki ne onesnažuje. Tudi vedno večji informacijski sistemi, ki nastajajo, nekako omogočajo v prihodnosti več delovnih mest. Robotizacija, razvoj kemijske in zlasti farmacevtske industrije ter močna avtomobilska industrija ravno tako predstavljajo razvojne smernice našega območja.

Ob tem zavedanju, potrebah gospodarstva, še posebej dolenjsko-belokranjske regije, ter potencialih, ki se v družbi kažejo, lahko vsi, ki se odločamo ali pomagamo pri odločitvah mladih, kje in kako si naj ustvarijo svojo poklicno pot, prispevamo najprej k njihovi socialni varnosti in sreči na službeni poti, hkrati pa sooblikujemo družbo, ki

bo lažje pokrivala potrebe, ki se izkazujejo.

Trditvi, da višina plače ni povezana s stopnjo izobrazbe in da le določena delovna mesta prinašajo zadovoljstvo ter socialno varnost, že zdavnaj ne držita več. Ključ rešitve drugačnega mišljenja glede novih delovnih mest in spoštovanja dela samega pa je potrebno poiskati najprej v vsakem posamezniku. V njegovem prepoznavanju družbenih potreb, v zaznavanju sveta okoli nas in v spremenjeni hierarhiji vrednot.

Šole te spremembe zaznavamo kot priložnost za mlade in zato ponujamo raznovrstne poklice, ki že danes in bodo tudi v bodoče zagotavljali kakovostnejše in donosnejše gospodarstvo, manjšo brezposelnost in krepitev blaginje. V mladih sta namreč moč in skriti potencial, samo pokazati jim moramo, da ju v sebi odkrijejo ter negujejo in v tem tudi uspejo. Tako se bo zopet pokazala ena od skorajda že izpetih resnic, da na mladih svet stoji. Dati jim je treba le možnost. Kot vzgojno-izobraževalna ustanova se tega zavedamo in v tej smeri tudi vzgajamo in izobražujemo. Odpiramo svoja vrata zanamcem in jim ponujamo možnost pridobivati nova znanja, razvijati spretnosti in graditi svoje osebnosti in boljšo družbo. Lahko spreminjamo jutri, samo če to želimo. Šole ozaveščamo, gospodarstvo opozarja in ponuja, na nas pa je, da ponujene možnosti sprejmemo.

Šolanje za poklic mizarja.
(Foto: Šolski center Novo mesto)





Alojz Konec, *Roza in bele hortenzije (na Končevini)*, olje na platnu, 70 × 50 cm

Marija Prašin Kolbezen in Janez Weiss

ČRNOMELJ NA PREPIHU TISOČLETIJ

Mestna muzejska zbirka in stalna razstava *Črnomelj na prepihu tisočletij*, Črnomelj 2013

V Črnomlju, kjer so v preteklih letih potekale okrepljene dejavnosti za ureditev novih prostorov za mestno muzejsko zbirko*, so julija slovesno odprli prenovljeno rojstno hišo pesnika Mirana Jarca in razstavo o bogati, 3.200-letni preteklosti Črnomlja ter s tem uresničili dolgoletne želje Črnomaljcev.**

Hiša, v kateri domuje muzejska zbirka, ima zanimivo preteklost. Stavba je bila pozidana leta 1844 na parceli nekdanje mestne hiše (starešinska hiša) kot prva črnomaljska šola. Iz franciscejskega katastra je razvidno, da je bila ta stavba manjša od današnje, stala pa je ob okroglem

stolpu v vzhodnem nizu mestnega obzidja. Okoli leta 1897 so poslopje razširili in nadzidali ter porušili stolp. Nekaj let kasneje je hiša dobila dekorativno členjeno fasado. Ob koncu 19. stoletja so z bogato poslikavo v obliki raznolikih cvetličnih in geometrijskih motivov poslikali tudi vse prostore. V 20. stoletju so na stavbi izvedli le nekaj manjših predelav, ki niso bistveno posegle v historično pričevalnost njene arhitekture in stavbne opreme.

Poslopje je vse od nastanka v mestni oziroma občinski lasti in namenjeno različnim družbenim dejavnostim. Šola je ostala v stavbi do leta 1890, nato je bil tam nekaj časa sedež mestne občine. V obdobju med obema svetovnima vojnama so v stavbi delovali nekaj oddelkov meščanske šole, zdravstveni dom in šolska poliklinika. Med drugo svetovno vojno je bil tam sedež mestnega odbora OF in mestne gospodarske komisije. Po vojni so bila v hiši stanovanja, banka in Glasbena šola.

Stavba je tudi rojstna hiša pesnika Mirana Jarca, ki se je rodil leta 1900, Črnomaljci pa so v pesnikov spomin na njeno pročelje leta 1950 vzdali spominsko ploščo in po njem poimenovali tamkajšnjo ulico. Hišo so leta 2009 razglasili

* Avtorica prispevka, Marija Prašin Kolbezen z občine Črnomelj, je bila vodja projekta *Mestna muzejska zbirka Črnomelj*, njegov soavtor Janez Weiss pa je avtor tamkajšnje razstave. (Opomba urednika)

** Obsežna prenova ene pomembnejših črnomaljskih hiš, ki je tudi kulturni spomenik, je trajala približno poldrugo leto. Z uspešno prijavo na razpis za evropska sredstva so projekt *Mestna muzejska zbirka Črnomelj* sofinancirali iz evropskega sklada za regionalni razvoj. Njegova vrednost je znašala nekaj več kot 1,1 milijona evrov. Evropski delež zanj je znašal nekaj več kot 930.000 evrov oziroma 85 odstotkov upravičenih stroškov, porabljenih za obnovo hiše in postavitev razstave.

za kulturni spomenik lokalnega pomena, v katerem se prepletajo in dopolnjujejo bogata arheološka, umetnostnozgodovinska, etnološka, urbanistična ter zgodovinska dediščina mesta.

Prenova stavbe je obsegala zahtevna gradbeno-obrtniška in instalacijska dela ter izdelavo in namestitev opreme razstavnih ter drugih prostorov, novovgrajeno dvigalo pa omogoča ogled zbirke tudi gibalno oviranim obiskovalcem. Skupna površina prenovljenih prostorov v kleti in treh nadstropjih znaša 435 kvadratnih metrov.

Pri prenovi stavbe so v njeni notranjosti izvedli tudi arheološka izkopavanja, ki so potrdila, da je bila gradbena dejavnost na tem mestu živahna. Arheologi so med drugim odkrili dve stojki z ostanki lesene konstrukcije, ki nakazuje, da je tam nekdanje stal leseni objekt, poleg tega pa so našli še na ostanke različnih kamnitih zidov prejšnjih pozidav. Zanimivo je tudi odkritje manjše niše z ločnim obokom, ki se nahaja pod temelji današnje stavbe. Poleg gradbenih struktur so v plasteh nasutih našli različne ostanke lončevine in steklovine, pa tudi rimsko-dobno bronasto fibulo.

Z več kot pol leta trajajočimi zahtevnimi restavratorsko-konservatorskimi deli pri odstranjevanju številnih slojev beleža in obnovi ter rekonstrukciji poslikav, so restavratorji uspeli povrniti sijaj nekdanje bogate dekorativne poslikave. Vsaka soba v pritličju in nadstropju je drugače poslikana, zaradi konservatorskih pogojev pa je poseben izziv predstavljala napeljava električnih vodov, ki niso smeli poškodovati stenskih in stropnih poslikav. Vzporedno je potekalo urejevanje okolice hiše: uredili so drenažo ob stavbi, prenovili vrt z opornim zidom ter del dostopne pot, ki vodi preko Lahinje na sosednji Majer. Na delno tlakovanem vrtu se sedaj ponuja priložnost za manjše kulturne prireditve in druge dogodke na prostem.

Poseben izziv je bilo tudi oblikovanje notranje opreme za postavitev razstave. Oblikovalci so bili postavljeni pred zahtevno nalogo usklajevanja zelo bogatih stenskih poslikav z elementi stalne muzejske razstave. Nedvomno jim je



Del razstave o srednjeveškem Črnomlju, 2013.
(Foto: A. Ostan)

to uspelo: s povabilom v projekcijsko sobo, kjer obiskovalec z zvokom in sliko začuti mehko bo dežele ter njenih prebivalcev, preko premišljeno in pomensko postavljenih elementov razstave, ilustracij z zgodovinskimi rekonstrukcijami mesta in njegovih ljudi v preteklosti ter razstavljenih predmetov ta doživi bogato dediščino mesta, vpetega v slikovito arhaično belokranjsko pokrajino.

Hkrati s prenovo stavbe je nastajala idejna zasnova stalne razstave mestne muzejske zbirke Črnomelj, ki prikazuje 3.200 let črnomaljske preteklosti. S starimi so bila združena nova dognanja in spoznanja s področja arheologije in zgodovine, zastavljena sta bila koncept in postavitev vsebine, arhitektova vizija podobe razstave pa je vse povezala v celoto. Razstava je razdeljena na tri horizonte – tri nadstropja, s časovnimi celotami: prazgodovina in antika (3.200 pr. n. š. – 600 n. š.), srednji in novi vek (600 – 1809) ter moderna doba (1809 – 1991), skozi katere teče več vsebinskih niti: ženske, orožje, žito, vino in tako naprej. Tako je v stavbo vtkana zgodovina Črnomlja in njegove neposredne okolice s posebnimi poudarki na ključnih točkah razvoja mesta, njegovih stikov s širšim prostorom in vlogi, ki jo je igral skozi stoletja.

Naloga pripravljavcev razstave (posebne delovne skupine) seveda ni bila le vsebinska postavitev zbirke. Potrebno je bilo zbrati grafično gradivo in fotografije, izbrati arheološko gradivo ter ga prostorsko umestiti, določiti avdio in svetlobne elemente ter jih vpeti v vsebinsko celoto. Ob tem je nastal bogat repozitorij arhivskega gradiva iz Arhiva RS, Muzeja novejšje zgodovine, Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, Belokranjskega muzeja Metlika, Župnije Črnomelj, zasebnih lastnikov predmetov in vrste drugih ustanov, ki je prvič prikazan v obliki muzejske zbirke.

Prazgodovinski in antični horizont se prične s prikazom območij izkopavanj v starem mestnem jedru Črnomlja, ki so potekala od leta 1988. V prvi sobi prikaže širšo prostorsko pripadnost različnim materialno-kulturnim skupinam, se

ozre po morebitni etnični pripadnosti prazgodovinskih skupnosti in nadaljuje z rimsko pokoritevijo belokranjskega prostora ter njegovo integracijo v cesarstvo. Osrednji objekt prvega prostora je zgornji del rimskega nagrobnika s prikazom treh državljanov iz 2. stoletja n. š.

V drugi sobi se osredotoča na razvoj v času pozne antike, prisotnost mitraizma in zgodnjeje krščanstva, z izpostavitvijo amfore je poudarjena trgovinsko-posredniška vloga belokranjskega prostora in hkrati svojevrsten namig na uvoz vina za potrebe zgodnjekrščanske skupnosti. Prvi horizont se zaključuje z uničenjem poznoantične črnomaljske naselbine, ki sodi najpozneje v čas začetka 7. stoletja.

Srednjeveški in novoveški horizont se sprva osredotočata na pokoritev Bele krajine oziroma njeno osvojitve v času med letoma 1196 in 1204. Prav glede na ta osrednji dogodek, ki je determiniral stoletja sledečega razvoja, je kot osrednji objekt tega prostora izpostavljen velik meč iz začetka 13. stoletja, odkrit v črnomaljski strugi Lahinje. Prikazana je vloga mesta v širšem prostoru, izpostavljen rod gospodov Črnomaljskih (von Tschernembl), s prikazom raznovrstnih novcev pa poudarjena vpetost Črnomla v trgovinske in tranzitne tokove srednjega in novega veka.

V segmentu novega veka se razstava osredotoča na osrednje strukturne značilnosti Črnomla v času 16. in 17. stoletja ter na tedaj prvič izpričano podobo mesta. Prikazana je podoba mestne samouprave in podoba mesta pri Klojučariču in Valvasorju, skupaj s prvim poskusom rekonstrukcije, maketo, ki prikazuje podobo mesta na začetku 17. stoletja. Od temeljnih strukturnih elementov pa izpostavlja pojav protestantizma, protireformacijo in seveda turško nevarnost ter vključenost Črnomla v sistem protiturške obrambe v času 16. stoletja.

V zadnjem horizontu so zajete osrednje teme črnomaljske zgodovine 19. in 20. stoletja. Prične se s posebnim poudarkom na družbenemu življenju in modernizaciji mesta, ki je tekla od zadnje četrtine 19. stoletja in se nadaljuje vse do prve svetovne vojne. Medvojno obdobje

je prikazano z orisom družbenega utripa mesta in neposredno vodi v prikaz ključnega obdobja druge svetovne vojne. Posebno je poudarjen položaj Črnomla za časa druge svetovne vojne, ki je dosegel vrh pomembnosti z zasedanjem Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in prvo predstavo v Črnomlju ustanovljenega Slovenskega narodnega gledališča, februarja 1944, v nekdanjem Sokolskem domu. Na koncu se razstava ozre še po značilnostih povojnega obdobja in oriše stavbni in arhitekturni ter kulturni in športni razvoj mesta.

S še eno obnovljeno stavbo, v katero je umeščena mestna muzejska zbirka, je staro mestno jedro Črnomla še lepše in bogatejše. Ulica Mirana Jarca, kjer je že nekaj uspešno obnovljenih stavb z zanimivimi vsebinami, postaja ulica kulture. V Črnomlju bi tudi radi, da bi nova muzejska zbirka mesto poživila, hkrati pa njegove prebivalce navdala s ponosom in samozavestjo. Delo seveda še ni končano. Zbirka, ki je šele začela nastajati, pa se bo ob sodelovanju Črnomaljk in Črnomaljcev skozi prihajajoča desetletja še razvijala.

Viri:

Dražumerič, M.: Informacijski pano na razstavi, Zavod za varstvo kulturne dediščine, območna enota Novo mesto, 2013.

Poročilo o arheološkem izkopavanju Črnomelj – Mestna muzejska zbirka, 2012.

Prašin Kolbezen, M., Weiss, J.: *Mestna muzejska zbirka Črnomelj*, Belokranjec, letnik XVI, številka 6, 2013.

Alenka Černelič Krošelj

ŠEST RAZSTAV IN ŠE ENA

Geneza, barve, energije in koncepti Alojza Konca –
(v)pogled skozi njegovih sedem razstav



Portret Alojza Konca, Novo mesto, oktober 2013.
(Foto: Branko Babič)

Alojz Konec je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani diplomiral iz slikarstva. Ustvarja na različnih likovnih področjih, hkrati pa je kot likovni pedagog zaposlen na Gimnaziji Brežice. Svoje delo, ki je nenehna redifinicija likovnih konceptov, predstavlja na številnih razstavah v Sloveniji in tujini. Je prejemnik številnih nagrad, udeležuje se kolonij in podobno, predvsem pa že več desetletij vestno in neumorno ustvarja. Ob tem bolj ali manj dejavno opravlja nalogo holističnega – celovitega umetnika, ki ves čas raziskuje in se predstavlja v raznolikih likovnih tehnikah, ki temeljijo v raznovrstnih likovnih konceptih.

Njegov življenjepis razkriva dejavnega umetnika, modnega kreatorja, grafičnega oblikovalca, snovalca celostnih podob, pedagoga, predvsem pa slikarja in grafika. Razkriva razpetost, ki omogoča celovitost, združevanje in nenehno voljo do ustvarjanja ter predstavljanja. Ta leta 1956 rojeni Sevnčan je bil še posebej dejaven lani, ko je razstavljal šestkrat, v začetku tega leta pa je v Hrastniku odprl svojo 56. razstavo.

Ni nenavadno, da si umetniki želijo razstavljati in žal je prav vsakdanje, da se morajo za to zelo potruditi. Manj običajno je, da umetnikom

uspe v enem letu razstavljeni na šestih preglednih razstavah in da na vseh teh predstavijo popolnoma nova dela. Ker je Konec zaposlen tudi kot profesor umetnostne vzgoje, mu je le z veliko odgovornostjo in popolno predanostjo uspelo, da je lani pripravil šest razstav, na katerih se je predstavil z več kot 250 deli.

Z razstavo olj *Retro* je začel v Rogaški Slatini (Anina galerija, 3. april – 6. maj 2012). Cikel je predstavil Goran Milovanović, ki je izpostavil navezanost umetnika na barvni realizem, ki so ga ustvarjali njegovi profesorji – Milan Butina – in enako pedagoško ter konceptualno razmišljajoči umetniki, kot je bil Zoran Didek. Motivno se je Konec v ciklu, ki že z naslovom kaže na nekaj, kar je ostalo v spominu in kar lahko (tudi nostalgичno) prikažemo v sedanjosti, obrnil na znane izdelke »široke potrošnje«. V maniri ponavljanja motiva potrošniške kulture v različnih barvnih in kompozicijskih odnosih, ki ga poznamo s koncepta pop arta, je upodobil Kraševe bombone *Bronhi 505* s črto ter embalažo pralne praške *Plavi radion*. Milovanović je zapisal: »Končev pristop k tej problematiki je sicer malenkost drugačen, a pomenljiv, saj v podtonu avtorjevega retrospektivnega pogleda nazaj predmet izgubi repetitivni pomen utrjevanja potrošniške predmetne podobe, ki tukaj in zdaj prehaja v ikono, ampak se osredotoči na reverzibilni priključek nekoč utrjene predmetne podobe na način nostalgije. Na pop art aludira tudi uporaba majhnih formatov, ki postaja pri Koncu že stalnica, ki še dodatno poudari sekvenčne upodobitve repetitivno nanizanih podob, ki pa v svojih ponovitvah dosežejo neko razvojno fazo, ki pogosto spominja na način filmskega kadiranja in dramaturške konfrontacije daljnega in bližnjega plana.«¹

Nov koncept, a hkrati popolnoma logično nadaljevanje – torej odklon od materialnega k nematerialnem in poduhovljenem – je predstavila druga razstava *Mandalična tihožitja* (Palacij gradu Grad na Goričkem, 3. maj – 30. junij

2012). Kustosinja razstave je bila Katja Ceglar, ki je izpostavila, da Konec mandale uporablja predvsem kot krožno kompozicijsko zasnovano, ki pa »kljub dinamičnim in razgibanim kompozicijskim zasnovam na več ravneh vendarle sovпада z grafično skladnimi in oblikovno pravilnimi mandalami«. ² Cikel, ki ga je označila za specifičnega znotraj Končevega opusa – kot zaokroženo serijo tako imenovanih mandaličnih tihožitij, kaže umetnikovo nenehno povezovanje in črpanje iz narave, kjer motivno izbira predvsem cvetlice in cvetove različnih vrst in barvnih intenzitet. ³

Tretja postaja je bila galerija gradu Podsreda, kjer je Končeva razstava *Naturalis* (avgust 2012 – april 2013)⁴ pokazala pristop umetnika oziroma njegovo zavestno odločitev, da načrtno ne vzpostavlja konstantnega in vedno prepoznavnega likovnega izraza, ampak ga dopolnjuje in gradi na novo. Kar je eden njegovih osrednjih vzgibov za delo. Iz sebe in iz svojega likovnega polja želi ustvarjati novega sebe in novo likovno polje. Ob izbranem prostoru razstave bi lahko rekli tudi, da skladno s poslanstvom ohranjanja in skrbi za naravo Kozjanskega parka, kjer se ves čas prepletata narava in človek, dosežki narave in razumevanja človeka, v smislu izpolnjevanja naloge, ki je sožitje in ne destrukcija, sodelovanje in ne izključevanje ter lastna ustvarjalnost in ne samo posnemanje.

Arhitekturno samozavesten in deloma samozadosten galerijski prostor gradu Podsreda je bil idealen za soočenje z eno od plasti Končevega ustvarjanja, s konotativnim pristopom, ki se sooča s konceptom fauvizma. Čustveno se sooča s čistim, ploskovitim nanosom barv, brez skrbi za plastičnost in perspektivo, a vendar z jasnim pristopom do motiva in njegovega pomena. Tako kot je za umetnost, ki se nenehno razvija,

2 (2012: 43)

3 (2012: 43)

4 Avtorica prispevka je bila kustosinja navedene razstave. (Opomba urednika)

1 (2012: 47)

ključno – vedno se preoblikuje, redefinira, uporabljaja navidezno različno in nezdružljivo ter z zavedanjem že ustvarjenega še vedno ustvarja. V Končevem opusu je zaznati naslon na umetnost začetka 20. stoletja, ki jo na začetku 21. stoletja preoblikuje skozi prepletanje čustvovanj in idej, ki jih ne moreta omejiti čas in prostor. Slikarjev odnos do krajine in figuralike vzornikov (Cezanne, Matisse, Bonnard, pokojni slovenski utemeljitelj informela Janez Knez) je v novejših oljih rahlejši, bolj pa je zaznati, kam je in bo šla slikarjeva pot. Barve in geste, ki so ustvarile večbarvne sklope Končevega *Naturalisa*, so ustvarile navidezen kaos, predvsem zaradi natančno neurejene kompozicije in agresivnih, močnih barv, sestavljenih brez želje po miru in nežnosti.⁵

Konec je nato skupaj z umetnostno zgodovinarico Nino Sotelšek v galeriji viteške dvorane Gradu Štatenberg (11. – 30. september 2012) odprl svojo prvo razstavo risb. Ob razstavi *Aeroskice*, ki je nastala med letalskimi poleti po Evropi, je Sotelškova Končevo risbo opredelila kot ekspresivno, ki v vseh vejah avtorjevega ustvarjanja odraža njegov temperament in odnos do motiva, čeprav je v ospredje postavil kompozicijo in iluzijo likovnega prostora. »Aerorisbe Alojza Konca so občutljive refleksije in poetične interpretacije bivanja „nad oblaki“, ki jih je hipoma zabeležil na papir. Pogled na zemljo iz nevsakdanje perspektive je zapisal kot bežne vtise, prepojene z doživljanjem hitro spreminjajoče se narave,«⁶ je zapisala.

Celoto je zaokročila razstava v galeriji Posavskega muzeja Brežice, ob kateri je izšel tudi katalog, v katerega je Konec uvrstil besedila vseh

štirih piscev⁷ in dodal še predstavitev brežiške razstave, ki jo je pripravila Oži Lorber. Pod naslovom *Geneza podobe* je združil tri osnovne konceptualne razmisleke, *Forme*, *Barve* in *Strukture*, Lorberjeva pa je v teh treh sklopih prepoznala iztočnice »pri reševanju likovnih problemov prek opazovanja do transformacije v materializirano obliko slike«, ki odkrivajo »podoživljanje slikarsko občutljivega, predvsem barvno čistega in radoživo razživetelega slikarstva, ki ob pregledu budi „slutnjo“ krajinskih motivov s panoramskimi pogledi ali nadrobnostmi iz sveta domačega okolja in narave: cvetja, travnikov, vode, drevja in še česa, ki učinkujejo največkrat poetično in še vedno dopadljivo estetsko.«⁸ Razstavo sta dopolnjevala filma, ki sta prikazovala Končev proces ustvarjanja.

Ob koncu preteklega leta (decembra 2012) pa se je Konec v prostorih brežiške podružnice NLB predstavil še z razstavo *Barvite*, pri kateri je sodeloval z absolventko umetnostne zgodovine in svojo nekdanjo dijakinjo Anjo Iskra⁹, ki je razstavo opredelila kot povzetek preteklih petih. Motivno opredeljena tihožitja so bila usmerjena predvsem v predstavljanje barv, odnosa med njimi, v energije in podobe motiva, ki se gibljejo »na meji med prepoznavnostjo in abstrakcijo, ki pa je slikar nikoli ne prekorači in ostaja na nivoju figuralike.«¹⁰

7 Vsi navedki se nanašajo na ta katalog, naveden ob koncu besedila. Konec je izbral pet kustosov ali umetnostnih zgodovinarjev, ki delujejo v Posavju. Milovanović je višji kustos Galerije Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki, Ceglarjeva je višja kustosinja in umetnostna zgodovinarica, ki opravlja naloge direktorice Kulturnega doma Krško, Černelič Krošljeva sem višja kustosinja Mestnega muzeja Krško in Gradu Rajhenburg, ki delujeta kot enoti Kulturnega doma Krško, v tej ustanovi je zaposlena tudi umetnostna zgodovinarica Sotelškova. Lorberjeva je muzejska svetovalka Posavskega muzeja Brežice.

8 (2012: 6)

9 Anja Iskra je Končevo delo predstavila tudi na razstavi *Podobe barv* v Humanitarnem centru Rdečega križa v Novem mestu 22. marca 2013.

10 (Iskra 2012)

5 (2012: 40 – 41)

6 (2012: 38)

Po lanskih šestih razstavah slik in risb se je Konec v Hrastniku februarja letos predstavil še z novo razstavo¹¹ in novim medijem – grafiko. Enako kot pri vseh njegovih lanskih razstavah, katerih skupni imenovalec je povezoval vse okoliščine razstave, je tudi slednjo povezal s prostorom in okoljem galerije. V njenem izhodišču je zapisal: »Ker Hrastnik še uživa sloves rudarskega mesta, sem kaj definitivno sodi črno-beli likovni izraz. Tudi naziv *Delavski dom* kot pleonazem ponavlja črno-belost proletariata in grafike.«¹² Ob tem je poudaril povezovanje koncepta *geniusa loci* in možnosti pleonazmov – opisovanja sorodnega na številne načine, s številnimi sopomenkami oziroma v primeru slikarstva s številnimi ponovitvami motiva, skozi katerega v vsakem delu nastane nova stopnja, oziroma je v vsakem delu izbrana zgodba izražena ponovno in na novo. Cikel, ki ga je naslovil *Linoarne grafike*, je nastajal sočasno z drugimi vejami njegovega lanskega ustvarjanja. Ustvaril ga je v svojem obdobju barv, intenzivnih prenosov teh barvnih misli in likovnih konceptov, namenjenih občinstvu. Grafike, pri katerih se prepletata tehnika linoreza in princip linearosti (od tam tudi naslov), so tudi rezultat čiščenja podob znotraj umetnikovega opusa.

Konceptualnost Končeve umetnosti in likovnega nazora

Vsi avtorji, ocenjevalci in predstavljalci Končevega dela, poudarjajo, da so ta izid umetnikovih procesov in izhajajo iz poznavanja ter študija filozofije in teorije, čemur sledi poglobljen razmislek in ustvarjen koncept. S svojimi cikli ustvarja poseben ritem, ki ga vodi iz osnove na različna polja, nadaljuje prejšnje z novim, ustvarja nova razmerja in pripoveduje

nove zgodbe, izhajajoče iz številnih izkušenj, predvsem pa stalnih širokih vpogledov v svet. Vseh sedem razstav je tako pripovedovalo o širini avtorja, predvsem pa o številnih možnostih, ki jih umetnost ponuja skladno s prostorom in okoljem. Njegov motivni svet je pester, čemur sledijo tudi likovni prijemi in tehnike. Kljub zavestni pestrosti in nenehnemu eksperimentiranju oziroma načrtnemu »obračanju« (redefiniranju) svojega dela pa je izhodišče Končevega dela predvsem narava oziroma krajina. Podobe, ki jih vidimo vsak dan, so del našega prostora in naše podzavesti, saj jih imamo za samoumevne. Umetniki večkrat prevzamejo nalogo, da nam jih vedno znova in na različne načine predstavljajo.

Šest piscev je v enem letu sooblikovalo Končeve razstave in sodelovalo v komunikaciji med umetnikom ter njegovim občinstvom. Tako naj ta sestavek konča umetnikov navedek: »Vloga moje troedine risbe-grafike-slike privzema aktivno zrcaljenje videza, pomena in energije. Ves univerzum vidnega kot posebna dimenzija prostora priteka iz nevidne dimenzije bivanja in se predrugačen ter oplemeniten ponovno izliva nazaj vanj.«¹³

Viri:

Černelič Krošelj, Alenka: *Linoarne*, elektronski dokument, 2013. Hrani avtorica.

Geneza podobe, Alojz Konec, olja. Katalog slikarske razstave, Galerija Posavskega muzeja Brežice, 11. oktober – 11. november 2012. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2012.

Gradivo Alojza Konca – predstavitev izbranih konceptov za posamezne razstave in besedila ob razstavah 2012 do 2013. Arhiv Alojza Konca.

Iskra Anja: *Barvite*, elektronski dokument, 2012. Hrani Alenka Černelič Krošelj.

11 Avtorica zapisa je bila kustosinja razstave. (Opomba urednika)

12 (2012–2013)

13 (2012: 11)



Alojz Konec, *Vrtnice in škarpa (na Končevini)*, olje na platnu, 50 × 50 cm

Goran Milovanović

PODOBE SPOMINA RAJKA ČUBRA

Rajko Čuber, *Podobe spomina*, Galerija Božidarja Jakca – Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, 24. maj – 7. julij 2013

Precej pogost in običajen pojav je, da umetnik – bodisi takrat, ko je v zenitu, ali pa malo čez – ovekoveči in obelodani svojo življenjsko pot. Tudi pri Rajku Čubru je ideja upodobiti svojo življenjsko zgodbo zorela dlje. Način verjetno nikoli ni bil vprašljiv, bolj odprto je bilo, kje in kako to izvesti. Po dolgih pogovorih smo se dogovorili, da poizkusimo to narediti v skupni produkciji z Galerijo Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki.

Tovrstno početje vedno odpira nešteto stvari. Najprej gre v prvi vrsti za nekakšen obračun s seboj, o čemer bi verjetno lahko več povedal Čuber sam, toda gotovo je, da ko začnemo sistematično brskati po spominu, na plano spustimo mnogo tistega, kar smo že zdavnaj potisnili v podzavest. Čeprav se Čuber pri svojem likovnem izražanju poslužuje mnogih izraznih tehnik, se je ob tokratni razstavi v Kostanjevici na Krki zopet osredotočil zgolj na klasično slikarstvo, in ker je znan tudi po tem, da je izjemno predan poslanstvu svojega avtorskega izročila in vedno za vsako razstavo pripravi tudi povsem nova, nikoli prej razstavljenega dela, je glede na količino poslikanih platen, priprava postavitve zahtevala izjemen, tako fizičen kot mentalen napor. Pravo

katarzično ekspresijo. Delo je opravil temeljito in predano, s požrtvovalnostjo, ki je na momente celo presegala avtorjeve telesne zmogljivosti.

Če se osredotočimo zgolj na likovno plat zgodbe, moramo osvetliti nekaj vprašanj, ki jih je Čuber v izvedbi uspešno rešil. Precej običajno je, da se slikarjeva umetniška ali življenjska pot prikaže z retrospektivo njegovih del, kjer zlahka sledimo tudi avtorjevi likovni poetiki in slogovnim spremembam. Nekoliko drugače pa je, če avtor sam upodobi svoje življenje, in to praktično na mah, kot je Čuber svoje poslikal v nekaj mesecih. Slogovno gre za nadaljevanje avtorjevega opusa v smeri zadnjih del, kjer zanj značilno ritmično platenje barv in barvnih nanosov vse bolj izkazuje avtorjev razvoj v smeri sublimne lirične abstrakcije, pri čemer se sublimnost najbolj izraža v tehniki slikanja, uporabljeni v zadnjem obdobju, kjer nekdanji jasno začrtani obrisi površin prehajajo v barvna prosojna prehajanja. Pri strukturiranosti slikarskega polja se je zavezal premišljeno nadzorovani tonski gradaciji barvnih nanosov, ki jih običajno niansira pri horizontalno ali vertikalno postavljenih kompozicijskih zasnovah tektonskih površin, ki s slojevitostjo nanosov dobivajo značilno informelovsko strukturo.

Boljši poznavalci njegovega opusa so na razstavi v Lamutovem likovnem salonu lahko zaznali, da je bil avtor pozoren tudi na slogovne spremembe na svoji razvojni poti. Zato je na razstavljenih platnih mogoče pod plastmi najti tako kolorit kot tudi strukturirane detajle, na način, kot jih je avtor skozi leta izvajal. Ena takšnih je prav gotovo struktura mreže, značilnost visokega modernizma, kateremu je Čuber slogovno zapisan že ves čas svojega ustvarjanja. Ta je bila precej bolj razvidna v njegovih zgodnejših upodobitvah intimistično upodobljenih zabrisanih mestnih vedut, katerih fragmente lahko najdemo tudi na teh platnih, spet na drugih pride bistveno bolj do izraza zgolj izražena ekspresivnost.

To Čubrovo sprehajanje znotraj abstraktnega slikarstva od nekoliko bolj poudarjene geometrije pa ponovno do zgolj barvne ekspresije nekoliko otežuje slogovno opredelitev njegovega dela, saj so določene slike zasnovane v obliki lirične abstrakcije, drugim bolj pritiče informelovski ali tašistični označevalec, tretjim spet zgolj in samo abstraktni ekspresionizem, razlike med njimi pa so tako ali tako majhne. Pomembno pri tem je, da je Čuber v prostoru izvedel pravzaprav site-specific projekt in da ne gre za slike v množini, temveč za eno samo delo – instalacijo, tako kot je eno samo tudi življenje.

Toda s tem se seveda popolnoma spremeni struktura slikovnega polja. Pri abstraktnem

Rajko Čuber ob odprtju razstave *Podobe spomina* v Kostanjevici na Krki. (Foto: Matej Jordan)



slikarstvu je pogosto ravno mrežni geometrijski sistem tisti, ki strukturira slikarsko površino. Takega dojame tudi slikar, ko s čopičem stoji pred prostorom, ki ga gradi. Povsem drugačne gabarite dobi že takrat, ko skupaj stisne dve platni, kaj šele, ko to strne v miselno neobvladljivo linijo, kot jo vidimo tukaj. Čuber je to rešil tako, da je, kot sem že omenil, na slikah izvedel neštete fragmente, ki delujejo kot celote samozadostno, kar je dobro vidno na posnetkih detajlov v katalogu. Ti filigransko posejani fragmenti so pravzaprav načrtno zgrajeni in naslojeni, zastri ali v živo barvo zapraskani znakovni citati, ki jih ob vsakem ponovnem ogledu najdemo več, nanašajo pa se bodisi na intimno sfero umetnika bodisi na dediščino slovenskega modernističnega slikarstva, kar je pravzaprav precej prepleteno. Dialog teh fragmentiranih znakov ter prevladujoča, tonsko izrazito nemirna rdeča v konfrontaciji z odtenki modre tvori celoto, tvori življenje. Delu, ki ga ne moremo zajeti s pogledom, a to pravzaprav niti ni njegov namen, ne sledimo linearno s časom, saj nas enostavno obkroži in posrka vase. V njem se začnejo prepletati življenja in zgodbe, romantične in boleče, intimne in univerzalne. Tudi zato so mnogi na intuitivni ravni simbole ponotranjili z elementi svojega življenja. Omotičnost vseobsegajočega univerzuma življenja pa je Čuber zavestno prekinil s postavitvijo štirih izrazitih vertikal pri izhodu, ki neposredno simbolizirajo konec poti in usmerjajo gor ali dol. Izbira pa je prepuščena vsakemu posamezniku posebej. S tem je radikalno zamejil meje notranjega sveta svoje zgodbe, ki je simbolično umeščena v razstavišče kot posvečeni prostor modernizma, z zunanjim svetom postmoderne kaosa.

Rasto Božič

AVTORJEV POGLED NA LASTNO DELO

Jurij Kocuvan, razstava *Boo*, galerija Simulaker, Novo mesto,
27. maj – 18. junij 2013

Z razstavo *Boo*, katere naslov je grafična izpeljanka iz števila 300, ki stoji v nazivu avtorjevega oblikovalskega ateljeja *Studio 300*, se je v obliki lastne razstave vrste svojih oblikovalskih rešitev in stvaritev novomeški ter širši javnosti prvič predstavil domači grafični oblikovalec Jurij Kocuvan.

Kocuvan je za svojo prvo galerijsko predstavitev pripravil izbor lastnih oblikovalskih

zasnov zadnjega desetletja, predvsem plakatov in knjižnih ter kataloških platnic, ki jih je za to priložnost ponekod dodatno nadgradil. Kot je ob omenjeni razstavi zapisal tedanji kustos Simulakra Matjaž Brulc, je Kocuvan svoja dela oplemenitil in nadgradil z različnimi grafičnimi ali besedilnimi posredovanji. S prikazom njegovih del pa so v tej novomeški galeriji sodobne



Jurij Kocuvan ob odprtju svoje razstave *Boo* v galeriji Simulaker v Novem mestu.

(Foto: Rasto Božič)

umetnosti nadaljevali s programsko usmeritvijo, ki so jo z retrospektivno razstavo novomeškega oblikovalca Petra Simiča začrtali predlani. Zanimivo ob tem je, da je Simičevo razstavo za revijo *Rast* v tej njeni rubriki *Odmevi in odzivi* ocenil ravno Kocuvan.

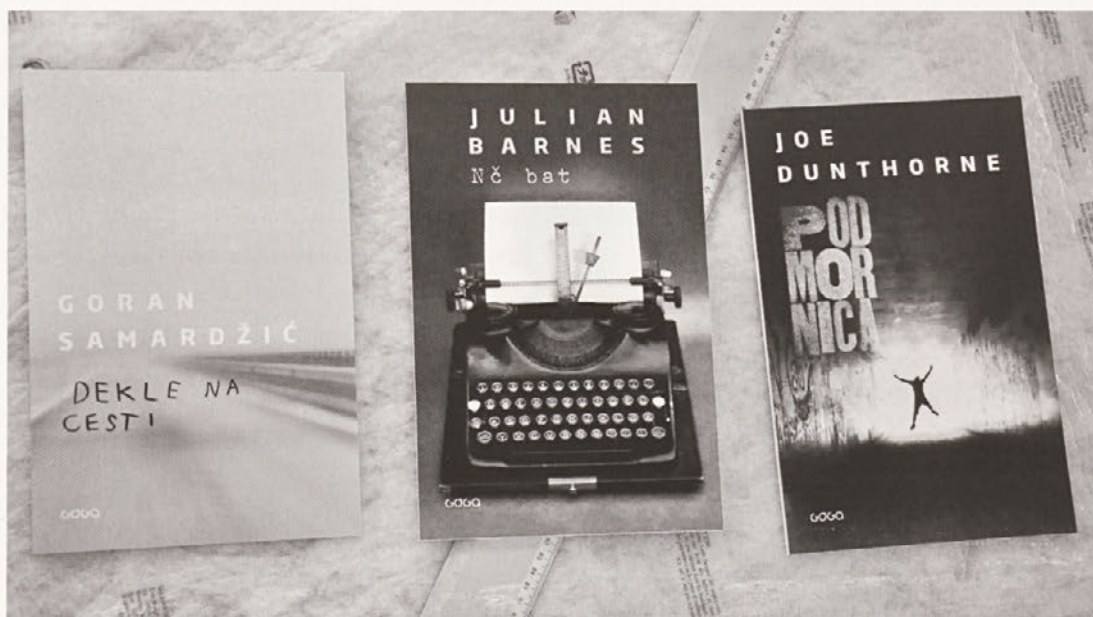
Ta je svojo pot grafičnega oblikovalca začel pri danes pokojnem regionalnem mesečniku *Park*, ki ga je več let izdajalo Društvo novomeških študentov, in se kasneje udeleževal še pri vrsti njihovih projektov oziroma projektov njihovega zavoda LokalPatriot – denimo, *Fotopub* in *Jazzinty*. V zadnjih letih svojega delovanja pa je sodeloval tudi s številnimi območnimi kulturnimi ustanovami in podjetji. Poleg knjižnih naslovnih, plakatov, galerijskih in muzejskih razstavnih katalogov ter celostnih podob je Kocuvan oblikoval več različnih muzejskih in galerijskih projektov Dolenjskega muzeja – med drugim postavitvi obeh novih velikih stalnih muzejskih razstav, *Arheološka podoba Dolenjske* (2008) in *Dolenjska in njeni ljudje* (2012) z etnološko dediščino – ter galerijskih projektov

Galerije Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki.

O njegovem delu je že omenjeni Brulc ocenil, da je pri Kocuvanovih starejših delih opazen poudarjeni princip plastenja, ki na slikovnem polju ustvarja pretanjene prehode in posledično bolj razgibane likovne rešitve. Še zlasti v kasnejšem obdobju pa je njegovo delo, ki pogosto temelji na uporabi fotografskih predlog, vse bolj zaznamovano z zadržano minimalističnim besednjakom, ki se osredotoča na poudarjen moment jasnosti in komunikativnosti, dodaja kustos razstave. Za Kocuvano delo je nemalokrat značilno tudi razkrivanje ironičnih podtonov, ki lokalno »folkloro« ovijajo v tančice kritičnega humorja. Kot oblikovalec pa je tako v svoje delo – kjer si je lahko privoščil – vpeljal tudi moment hudomušne nagajivosti. Povsem v tem duhu pa gre razumeti tudi naslov razstave, je še zapisal Brulc.

Jurij Kocuvan se je leta 1975 rodil v Novem mestu. Po novomeški srednji gradbeni šoli je študiral na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo, zadnje desetletje pa v svojem ateljeju *Studio 300* deluje kot samostojni kulturni delavec.

Knjižne naslovnice z razstave *Boo*, ki jih je Jurij Kocuvan oblikoval za založbo Goga.
(Foto: Rasto Božič)



Franc Križnar

DEVETI CIKEL KONCERTOV OB SVEČAH

Organist in čembalist Milko Bizjak v *Domu glasbene dediščine*
v Srednjem Globodolu pri Mirni Peči, november 2012 – maj 2013

Ustvarjalna in poustvarjalna prizadevanja Milka Bizjaka na glasbenem področju že dolgo presenečajo ne le Dolenjske, ampak s svojimi različnimi akcijami – izvirnimi glasbenimi raziskovanji, muzikološkim delom, transkripcijami in izdajami starih ter novih del, koncerti, njihovi posnetki, diskografskimi izdajami in še kaj – tudi slovenski in mednarodni prostor.

Ena teh je zagotovo zadnji, sicer deveti po vrsti, niz petih *Koncertov ob svečah*, treh orgelskih in dveh čembalskih večerov, ki so se v Bizjakovem *Domu glasbene dediščine* v Srednjem Globodolu pri Mirni Peči zvrstili med lanskim novembrom in letošnjim majem. Gre torej za področje delovanja in koncertiranja, ki tega mednarodno uveljavljenega glasbenika in samostojnega kulturnega delavca uvršča v sam tovrstni vrh.

Na prvem koncertu »tisočernih piščali«, 4. novembra lani, je Bizjak igral izključno angleško baročno orgelsko glasbo ob takratni 300-letnici rojstva Charlesa Johna Stanleyja (1712 – 1786). Razlog je bil še »nov« instrument, ki ga je Anton Škrabl iz Rogaške Slatine postavil v *Dom*, saj gre za angleški mehanski inštrument iz leta 1906. Vseh šest odigranih *voluntryjev* je

Bizjak pospremil tudi z besedami, kar je ponovil na vseh drugih koncertih, njegov izbor pa je zajel kar tri Stanleyjeve zbirke, ki so izšle med letoma 1748 in 1754, skupaj vsega 30 del, primernih za neke vrste hišno orgelsko muziciranje, ki ga pri nas skoraj (javno) ne poznamo. V odigranih delih je solist zlahka prikazal vse svoje interpretacijske sposobnosti, prav tako pa iz inštrumenta-registrov izvabil najbolj tenkočutne kombinacije. Da pri tem seveda v nobenem od odigranih primerov ni smel zadoneti (orgelski) »pleno«, je popolnoma jasno. Preverjena in senzibilna solistova orgelska igra je delovala na povsem drugih vrednotah, to je na slogovnem prikazu omenjenega repertoarja. Tega smo na Slovenskem deležni samo še v primeru (redkih) gostovanj angleških orglavcev. Tako so se v tem primeru dispozicija (orgelskega) inštrumenta, igra solista in izbor literature dobesedno povezali v zaključeno celoto. Občinstvo pa glede Bizjakovih interpretacij ni ostalo ravnodušno, saj je za dodatek sledil še eden izmed številnih *Preludijev* J. S. Bacha.

2. decembra lani je nato Bizjak na omenjenem dvomannualnem inštrumentu z dvanajst registri in (kratkim) pedalom odigral drugi

koncert baročne glasbe, glede na bližajoče se praznike pa je izbral evropsko božično orgelsko glasbo. Prevladovale so *pastorale* oziroma glasba, ki slika podeželsko in pastirsko življenje, poleg teh pa še *fugeta*, (dva) *korala* in za konec še *toccata*. Izbor odigranih skladateljev je bil pisan – vse od Nemcev J. Pachelbela in J. S. Bacha, prek Madžara J. Wohlmutha, Italijanov G. Androvandinija in D. Zipole, Čehov J. I. Lineka in J. K. Kucharja do Francoza M. Corretta. V izvrstnih Bizjakovih interpretacijah je tudi tokrat šlo za prebrano literaturo in odlične orgelske izvedbe. Temu je seveda v dobršni meri pripomoglo tudi glasbilo in pa dokaj intimno okolje ter relativno dober obisk.

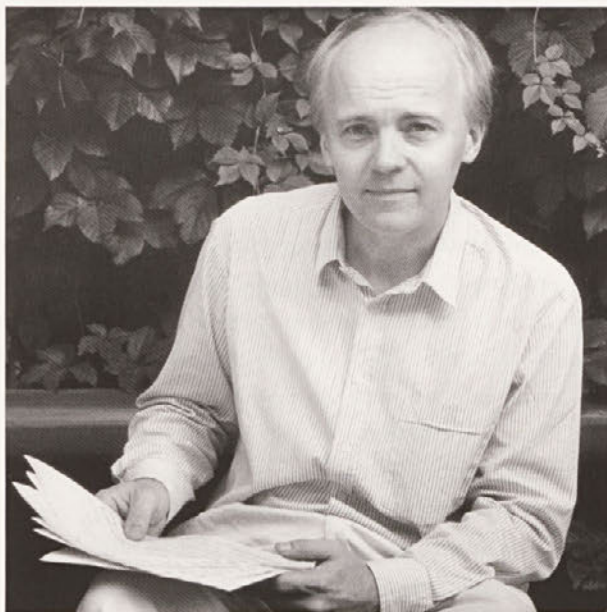
Svoj 9. cikel koncertov je Bizjak nadaljeval 24. marca letos. Na omenjenem glasbilu pa je izvajal dela Dežele Kranjske iz 18. stoletja, ki izvirajo iz rokopisne zbirke frančiškanskega samostana v hrvaškem Klanjcu. Pretežno kratkosapna, enostavna dela – razen *Toccate* in *Preludijev s fugami* in *Arije z Variacijami* – iz dveh Bizjakovih tiskanih orgelskih zbirk, ki jih je pred tem odkril, prepisal, izdal v tisku, igral in tudi posnel. Razen nekaj avtorjev – J. Pacherja, J. F. Zupana in R. Lesjaka – je šlo v glavnem za

anonimna dela, umetnik pa je v svojem tradicionalnem poustvarjalnem slogu in intimnih okoliščinah orgelske percepcije dodobra razgibal občinstvo.

Četrty Bizjakov nastop je nato 21. aprila prinesel glasbo 18. stoletja iz arhiva novomeškega frančiškanskega samostana. Na tem koncertu je ves čas menjal glasbila s tipkami, ki sodijo med predhodnike današnjega klavirja. Igral je na klavikord, špinet in čembalo, ki jih hrani v svojem *Domu*. Predstavil je glasbo, ki so jo nekdanje igrali na bližnjem gradu Hmeljnik, sam pa jo iz ohranjenih rokopisnih oblik revidiral in izdal v treh tiskanih zvezkih. Glasbo, ki je slogovno na meji med poznim barokom in zgodnjim klasicizmom pa so sestavljali posamični stavki ali kar cele *sonate* po večini neznanih in tudi znanih avtorjev, Sig. Filippa in J. B. Vanhala. Ni potrebno posebej poudariti, da je tudi tokrat šlo za preverjene interpretacije.

Na 5. in zadnjem koncertu navedenega niza pa je čembalist Bizjak predstavil še podobno glasbo 18. stoletja iz rokopisne zbirke arhiva ptujske *Študijske knjižnice*. Tudi to zbirko je pred leti temeljito preučil, izdal njeno vsebino skoraj v celoti, jo izvajal in posnel. Na svojem »velikem«

Čembalist Milko Bizjak v *Domu glasbene dediščine*, maj 2013. (Foto: Tihomir Pinter)



dvomannualnem čembalu je izvedel dve *Suiti* in tri *Partite* dveh avstrijskih skladateljev 18. stoletja, Wenzla Raimunda Johanna Bircka in Johanna Michaela Steinbacherja. Njuna dela so našli po gradovih v okolici Ptuja oziroma povsod tam, kjer so živeli in delovali grofje Attems. V obeh primerih gre za redko ohranjeno posvetno glasbo, ki so jo očitno izvajali tudi na Slovenskem, in tudi pri teh izvedbah se je Bizjak izkazal za enega pomembnih tovrstnih interpretov.

Skratka Bizjak je preverjen čembalist in ume-tnik, ki bi marsikdaj lahko stopil na kakšen več-ji slovenski koncertni oder in tam vnovič obujal slovensko glasbeno dediščino. Zanj bi mar-sikdaj lahko rekli, da jo kar nekam sramežljivo

skriva v svojem *Domu* v Globodolu. Kljub temu pa tam prihaja občinstvo, ki zna ceniti to njego-vo dovršenost in umetnost.

Milko Bizjak, skladatelj, muzikolog, glasbe-ni pedagog, orglavec, čembalist in založnik se je leta 1959 rodil na Jesenicah. Leta 1984 je končal študij na Akademiji za glasbo v Zagrebu (orgle), nato se je izpopolnjeval v Pragi in Gradcu. Med letoma 1983 in 1993 je poučeval orgle in klavir v Kranju, Mariboru ter Ljubljani, od leta 1993 pa deluje kot samostojni kulturni delavec. Bil je umetniški vodja novomeškega glasbenega festi-vala, ustanovitelj in vodja ansambla *Musica an-tiqua slovenica* ter raziskovalec orgelske dedišči-ne na Slovenskem. Živi in deluje na Dolenjskem.

Ivan Kastelic

SLIKANJE KOT POT IZ STISKE

Likovna kolonija slabovidnih, Irča vas, Novo mesto,
17. – 18. julij 2013

Sestajanje slabovidnih ljubiteljev čopiča in palete se je začelo po naključnem srečanju Terezije Rezke Arnuš z Ivanom Stojanom Rutarjem, ko sta se kot slabovidna udeležila likovne delavnice za videče slikarje. Na njuno pobudo je Zveza že naslednje leto (2008) v Kopru priredila likovno razstavo del svojih članov, Rezke Arnuš iz Dolenjskih Toplic, Ivana Stojana Rutarja iz Kopra in Jeseničana Valentina Cundriča. Leto kasneje so imeli likovno delavnico v domu oddiha Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije v Izoli. Prikaze in razstave slik svojih slabovidnih članov pa je Zveza začela uprizarjati tudi na svojih letnih slavnostnih prireditvah. Na njih so sebi in večinoma nepoučeni javnosti dopovedovali, da slabovidnost in slepota ne smeta biti povod za popolno pasivnost, pač pa je treba zbrati moči in poiskati pot v aktivno življenje.

Slabovidni slikarji so se tako letos za dva dneva vnovič vgnzdili na vrtu doma Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Novo mesto v Irči vasi. Njihovo 5. slikarsko kolonijo je pripravila Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, Novomeščani pa so jo priredili že tretjič.

Gonilna sila in organizatorica likovne delavnice je bila zopet Arnuševa, drugi udeleženci so bili Krajncana, Ana in Boris Šter, ter Koprčana, Ivan Stojan Rutar in Sonja Povhe. Šter in Povhetova sta spremljala vsak svojega slabovidnega življenjskega sopotnika, hkrati pa sta oba slikarja in sta sodelovala na delavnici. Povhetova je Rutarju asistirala tako dolgo in tako intenzivno, da je slikanje končno kar privrelo iz nje, Šter pa je paraplegik. Novomeško društvo sta zastopali domačinka Justina Tinka Šetina in že omenjena Topličanka, Arnuševa. Obe slikata od upokojitve, skoraj 15 let. Nepogrešljiva opora likovnih delavnic za slabovidne pa je Rezkin mož Branko Arnuš. Pravijo mu tudi »Taužntročca«, saj pomaga vsakomur in pri vsem.

Likovne delavnice in razstave, vmes pa samostojno slikanje doma ali na terenu. To je že kar način življenja tudi pri slabovidnih slikarjih. Vsak izmed njih je bil sprva zadržano sramežljiv in se ni videl v svetu pravih ter videčih slikarjev. No, danes te zadrege, ko slabovidni slikarji enakopravno sodelujejo na kolonijah za videče in s kakovostjo svojega dela žanjejo tudi nagrade, ni več. Slabovidnost je sicer oteževalna okoliščina, ki pa ni nepremostljiva. Tako si slabovidni pri

ogledovanju motiva pomagajo s teleskopskimi očali, elektronskimi povečevali, fotografijami in njihovimi projekcijami. V zadnjem obdobju so se pokazali za neverjetno uporabne tudi tablični računalniki.

Prvi mentor Arnuševe, slikar Marjan Maznik, je ob odprtju njene pregledne razstave pred leti opozoril, da videči slikarji pri svojem opazovanju motiva pravzaprav ne delajo nič drugače, umetnostna zgodovinarica Marija Režek Kambič iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine pa je v katalogu omenjene razstave avtorico opisala kot pianistko barv.

Slabovidnost torej v našem primeru pomeni, da oseba s takšno okvaro ne sme imeti (s korekcijo) nad 5,3 odstotka ostanka vida. S takšno ali pa še z obsežnejšo okvaro lahko postane član Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. To praktično pomeni, da ne more uporabljati

celotnega vidnega polja. Ne more izostriti niti okrnjene slike, ki jo prejema. Lahko ima samo centralni ali samo periferni vid. Lahko vidi zamgljeno ali »plava« v megli različne gostote, lahko vidi dvojno sliko, lahko podoba, ki jo daje oko, utripa, valovi, se celo na videz premika ali je nejasna, lahko spreminja barvo svetlobe, ki jo zaznavajo možgani. Zato enkrat »prekriva pogled« določenega posameznika skozi ves sončen dan tema, drugič pa je v njegovih očeh jasno rožnata svetloba, čeprav ga v resnici obdaja trda tema. Občasno lahko zaznava tudi, pa če ima veke zaprte ali odprte, vzorec svetlih in temnih senc ali celo različnih, kar kičastih, živobarvnih slik. Morda pa prejema samo drobec podobe zunanjega sveta, skozi luknjico ostrega vida v mrglenem ostanku vidnega polja. To pomeni, da je brez orientacije v neznanem okolju. Nima je niti na listu papirja, ne more napisati ravne vrstice

Ana Šter pri slikanju brajd. (Foto: Marjana Gazvoda)



besedila, ker se kmalu po prvih besedah niz črk po malem, vendar neustavljivo povesi in zavijuga navzdol. Marsikatera od navedenih trditev sodi tudi med osebne izkušnje avtorja tega zapisa. Možnosti deformacij pa je skoraj toliko, kolikor je ljudi z okvaro vida. Pa kljub temu se slabovidni lotijo slikanja, ob katerem je samoumevno, da so jim podrobnosti na sliki odveč. Ogibajo se natančnim upodobitvam in se zatekajo v barvno izražanje. A tudi pri tem ne gre brez pomoči, ki jo potrebujejo pri pripravi slikarske opreme, prevozu, iskanju motivov in razporejanju barv.

Mentor vse treh novomeških delavnic je bil akademski slikar Jože Kumer, ki odkrito priznava, da se je pri tem tudi sam veliko naučil. »Videči slikarji preveč zahajamo v nebitvene podrobnosti. Slabovidni se osredotočijo na srž, ki bo dala sliki smiselno osnovno sporočilo. Seveda mora biti črta debelejša, če tanke ne vidiš. Ampak, če ta črta ni tam, kjer bi morala biti, ali če ničesar ne zamejuje, potem je bolje, da je ni. Treba je doseči enakovreden učinek z uporabo barv,« je dejal. Praviloma se tudi vsem slabovidnim slabša vid. Slabovidni slikarji pa zato stalno iščejo način, kako zaobiti svojo težavo z očmi, da bodo lahko še naprej slikali. In tudi zato skuša Kumer svoje učence zblížati z učinkovitim odmišljanjem nepomembnih podrobnosti. Bistvene so barvne ploskve in kompozicija, poudarja.

Letošnja delavnica je tudi v tem pogledu poglobila lansko delo, njeni udeleženci pa so se usmerili predvsem v barvna skladja. Privoščili so si celo izlet v abstrakcijo in pri tem sprostili nekaj svoje ustvarjalnosti.

Naj tukaj poudarim, da je (tudi) slikanje samo pot k bistveno pomembnejšemu cilju. Namreč, karkoli počne oseba z okvaro vida – naj bo to šport, petje, slikanje, pletenje, kuhanje, hišna opravila ali kaj drugega – je to bolje kot nič. Brez tega so lahko dnevi prazni in noči sila dolge. Pogosto slepim in slabovidnim vid opeša (dokončno ali delno) šele kasneje v življenju. Rade se jih lotevajo depresije in psihosomatsko pogojena obolenja. Človek prej ali slej postane

problem sam zase. Žrtve so potem vsi družinski člani in zdravstveni sistem, tak proces pa tudi golta energijo in denar. Če pa človek najde nekaj, kar ga pritegne, kjer se počuti vsaj uporabnega ali celo močnega, ustvarjalnega, je podoba takoj drugačna. Ustvaril je sicer kopico problemov, ampak on sam ni več največji problem. Drži, da je spet obremenil vse okrog sebe. Samo tokrat ne gre za razreševanje njegovih raznovrstnih zdravstvenih težav, namišljenih ali stvarnih, morda celo ogrožajočih. Za takega, aktivnega človeka, se mora družina spraviti v tek, da mu omogoči uspešno delo. To pa je čisto drugačno izhodišče, z drugačnim psihološkim predznakom in s konkretnim izplenom. Zato so vse prizadete populacije, vključno s slepimi in slabovidnimi, najcenejše za družbo, če jim omogočimo aktivnost in jih uspemo pritegniti v katerokoli dejavnost.

No, vrnimo se k letošnji delavnici v Irči vasi, v okviru katere je vsak udeleženec praviloma naslikal več kakor eno sliko. Zagotovo so bili vsi dokaj živopisno popacani z barvo, saj se praviloma po tem ločijo od videčih udeležencev kolonij. Pa še čopič morajo pobrati z nekaj intuicije, če jim pade iz rok.

Rezka Arnuš je oddala sliko *Belokranjski otrok*, s katero je potrdila svojo dosedanjo usmeritev v narodopisje. Rada upodablja belokranjsko nošo, obredja in kmečko življenje. Ker je bila rojena v vasi Božakovo na okljuku Kolpe, za tako motiviko ne potrebuje pomoči. Zanaša se na svoj spomin, hkrati pa slika tudi cvetje, upodablja podeželsko stavbarsko izročilo in se mojstri v aktu. Da se ogne podrobnostim, poenostavlja obraze svojih likov, ti pa svoje roke skrivajo za pasovi noš, bokali in drugim. Kot upokojena fizioterapevtka pozna kineziologijo in ve, kako je treba z gibom pokazati razpoloženje. Pred svojim slikanjem tudi pogosto izdelava osnutek.

Tinka Šetina je oddala sliko *Cvetje v vazi*, predlogo zanjo pa je nabrala kar ob poti na delavnico. Slika z lopatico in uporablja barve neposredno iz tube. Njene slike so na videz grobe,



Terezija Arnuš, *Belokranjski otroci*.
(Foto: Marjana Gazvoda)

na otip pa delujejo reliefno pastozno. Rada ima svetle barve in moti jo, da akril sčasoma malce potemni. Barv vseeno ne meša in jih ne svetli. Slika tudi perjad, saj se ji zdijo petelini živopisni, vsak pa ima svojo osebnost. Pripravlja serijo dvanajstih slik, naslikala pa je skupinski portret petih kokoši in ga naslovila *Slepa kura, pametna kura*.

Ivan Stojan Rutar je oddal sliko z motivom Kolpe. Letos je postal član Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Nova Gorica in mnogi slabovidni slikarji ga navajajo kot svojega mentorja. Njegova prva ljubezen je bilo slikanje stavbarskih dosežkov, podrobnosti, ki jih

ne vidi, pa dopolni z domišljijo in barvami. Ima še dva odstotka ostanka vida in se prebija mimo dvojne slike svojega vidnega centra. V zadnjem obdobju upodablja predvsem vode, reke, morje in krajino. Slikanje podrobnosti ga zelo izmuči, vendar ne popušča.

Ana Šter je pustila organizatorjem sliko *Primorska brajda*. Ker si zaradi okvare vida sama ne more poiskati motiva v naravi, si pomaga z različnimi povečevali in fotografijami. Izpopolnjuje se in deluje v okviru kranjskega društva, svoje znanje pa je nabirala tudi pri prej omenjenem kolegu Rutarju. Najraje slika cvetje in krajino, rada ima tople barve.



Alojz Konec, *Transterier (na Končevini)*, olje na platnu

Ko kliče bolečina ...
... poiščite hitro rešitev.



**Hitra
rešitev**

Pri glavobolu, zobobolu,
menstrualnih bolečinah,
bolečinah v mišicah
in sklepih.



Nalgesin® S hitro in za daljši čas odpravlja različne vrste bolečin, kot so glavobol, zobobol, menstrualne bolečine ter bolečine v mišicah in sklepih.

Slovenski farmacevti za samozdravljenje glavobola najpogosteje svetujejo Nalgesin® S.*

Presenetite bolečino in imejte hitro rešitev vedno pri roki. Več informacij lahko poiščete na www.nalgesin.si ali na www.lekarna-na-dom.si.

* Raziskava o najpogosteje priporočenih izdelkih brez recepta v slovenskih lekarnah, FarmAsist, d. o. o., 2010.



Nalgesin S vsebuje natrijev naproksenat.

www.krka.si

KRKA

*Naša inovativnost in znanje
za učinkovite in varne
izdelke vrhunske kakovosti.*

Pred uporabo natančno preberite navodilo!
O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom.

rast

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XXIV, SEPTEMBER – DECEMBER 2013, ŠT. 5–6 (148–149)

ISSN 0353–6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA

Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojzij Muhič

SOIZDAJATELJICE

Občine – Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter založba Goga

SVET REVIJE

Predsednik sveta v ustanavljanju: Slavko Gegič

UREDNIŠTVO

Rasto Božič (odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik)

NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA

Mestna občina Novo mesto, Scidlova 1, 8000 Novo mesto,

s pripisom: za revijo Rast,

tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si

SPLETNA STRAN

kultura.novomesto.si/si/revija-rast/

LEKTOR

Peter Štefančič

NAROČNINA

Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 6,50 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.

PRISPEVKI

Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.

NAKLADA

500 izvodov

OBLIKOVANJE IN PRIPRAVA ZA TISK

Jurij Kocuvan, Studio 300

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 89/98

(134/03), in ZIPRS 0203, Uradni list RS, št. 103–1 (Pravilnika o izvajanju zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 14/04) ter ZIPRS 1314–

A (Uradni list RS, št. 46/13 z 29. maja 2013, kjer je v 10. členu dodan nov člen 60. a) sodi revija med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 9,5 odstotka.

PODPORNIKI

Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice in Krka, d. d.

NASLOVNICA

Alojz Konec, *Steklena skleda čebule*, olje na platnu, detajl

82
RAST
2013



201306449,5/6

COBISS

KNJIZNICA M. JORČA
osebne zbirke - se ne vrača



MESTNA OBČINA NOVO MESTO

CENA 6,50 EUR



9 770353 675002

0 0 1 4 8